

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра цивільного процесу

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СУДОЧИНСТВІ

МАТЕРІАЛИ

*Всеукраїнської науково-практичної конференції,
яка проводиться в рамках тижня цивільного процесу*

Одеса
Фенікс
2017

УДК

Укладачі:

Яніцька І.А. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного процесу, Національного університету «Одеська юридична академія»;

Апалькова І.С. – кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного процесу, Національного університету «Одеська юридична академія»

Інформаційні технології у судочинстві: матер. всеукр. наук.-практ. конф., яка проводиться в рамках тижня цивільного процесу (Одеса, 18 квітня 2017 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Голубевої Н.Ю. – Одеса : Фенікс, 2017. – 108 с.

ISBN

У збірнику містяться матеріали доповідей, присвячених інформаційним технологіям у судочинстві, а також іншим актуальним питанням цивільного процесу у світлі судової реформи в Україні.

Збірник розрахований на аудиторію наукових працівників, викладачів, аспірантів, суддів, адвокатів, юрисконсультів, юристів-практиків, нотаріусів, студентів вищих юридичних навчальних закладів, а також усіх, хто цікавиться питаннями цивільного процесуального права України та суміжних галузей права.

Матеріали видано за авторською редакцією. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції.

ISBN 978-966-928-_____ -

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2017
© ПП «Фенікс», оформлення, 2017

ПЕРЕДМОВА

У Національному університеті «Одеська юридична академія» другий рік поспіль, у квітні, кафедра цивільного процесу проводить низку наукових та творчих заходів, присвячених **«Тижню цивільного процесу»**.

У 2016 році було започатковано проведення щорічного Тижня цивільного процесу, в рамках якого проводиться багато наукових заходів. Проведення круглого столу та міжнародної науково-практичної конференції на честь 150-річчя видатного вченого Васьковського Є.В., за участю почесних гостей, стало гучною та яскравою подією у науковому житті нашого Університету.

Творчий фестиваль студентських робіт (другий день Тижня), об'єднавши понад 150 студентів нашого вищого навчального закладу, мав неабиякий успіх. Активна, творча та весела атмосфера заходу дійсно продемонструвала великий потенціал та намір студентів стати видатними професіоналами – юристами, що будуть активно та плідно створювати та захищати правопорядок в країні. Творчий підхід, нестандартні погляди на судову систему та цивільний процес втілились у різних формах участі студентів – від прекрасних, глибоких віршів до веселих, гумористичних мініатюр.

Також було проведено конкурс студентських наукових робіт (третій день Тижня), присвячених темі: «Шляхи вдосконалення цивільного процесу». Студенти приємно вразили своїми знаннями з науки цивільного процесуального права, законодавчого врегулювання питань пов'язаних із вирішенням справ в суді, а також актуальних питань проведення судово-правової та конституційної реформ в державі.

Також у раках «Тижня цивільного процесу» у 2016 році відбувся круглий стіл за темою: «Практика ЄСПЛ з питань цивільно-процесуального права».

У 2017 році плануються в рамках **«Тижня цивільного процесу»** наступні заходи:

1-день. Науково-практична конференція «Інформаційні технології в судочинстві»

2-день. Фестиваль студентських робіт «Творчий погляд на цивільний процес як студентський перфоманс».

3-день. Конкурс студентських робіт: «Актуальні проблеми цивільного процесу».

4-день. Круглий стіл «Судова практика та її значення в цивільному судочинстві».

5-день. Закриття. Підсумки. Нагородження переможців.

Тематика конференції («**Інформаційні технології в судочинстві**») видається вкрай актуальною. Питання «електронного суду», електронних доказів, аудіо-, відеозаписів як засобів доказування, система відеоконференції – зв'язку для дистанційної участі у процесі, електронний документообіг тощо у цивільному, адміністративному, господарському та кримінальному судочинствах та цивільно-правові проблеми сфери ІТ є не тільки актуальними, але й складними, оскільки охоплюють широку сферу суспільних відносин, зачіпають широке коло питань неюридичного характеру тощо.

Процесуальні основи для впровадження єдиної системи електронного суду у всіх судах України закладені Радою з питань судової реформи у Проекті ЦПК України станом на 10.03.2017 року. Ці зміни можна назвати революційними щодо застосування сучасних телекомунікаційних можливостей мережі Інтернет в цивільному процесі. Практично аналогічні положення містить і проект ГПК.

Для ефективної реалізації процесуальних повноважень розробниками змін до ЦПК передбачаються можливості звернення в суд, обміну документами, отримання інформації у віддаленому доступі з використанням інформаційних технологій.

Сфера судового захисту суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб в Україні постійно розширюється. Саме судова гілка влади гарантовано забезпечує правильний і своєчасний розгляд і вирішення цивільно-правових спорів, здійснення правосуддя у цивільних справах з метою захисту прав людини і основоположних свобод, утвердження законності, верховенства права та соціальної справедливості в державі.

Реформування судочинства, зокрема, цивільного судочинства, є одним з пріоритетних напрямків розвитку України на шляху до євроінтеграції.

Формування нового Верховного Суду і вдосконалення процесуального законодавства – основні події 2017 року у судочинстві.

Однак реформування неможливе без ґрунтовних наукових досліджень у галузі цивільного процесуального права. Адже рецепуючи передові надбання юридичної наукової думки, теоретичні дослідження забезпечують ефективну реакцію на потреби цивільного обороту.

Голубева Неллі Юріївна

д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного процесу,
професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Голубева Неллі Юріївна,
*д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

«ЕЛЕКТРОННИЙ СУД» ЗА ПРОЕКТОМ ЦПК УКРАЇНИ (СТАНОМ НА 10.03.2017 РОКУ)

Отримання різних сервісів в електронному вигляді від держави давно стало затребуваним у світі. З'явилися «електронні уряди», «електронні суди» тощо. Україна активно включилася в ці процеси. Широко розрекламований «електронний суд» досить дорогий для держави проект. Але вигоди від його впровадження абсолютно очевидні. Потенційна можливість працювати віддалено дуже економить час для юристів, підприємців та ін.

Країни, які впроваджують елементи електронного суду, в повній мірі не реалізували його (за винятком, може бути, тільки Сінгапуру, де судочинство повністю здійснюється без паперових носіїв), тому під поняттям «електронний суд» можна мати на увазі різні технології, які застосовуються в судочинстві.

Багато які в Україні вже використовуються і показали свою ефективність. На сьогоднішній день працює *«Кабінет електронних сервісів»* (<https://kap.minjust.gov.ua/about>). Тобто в учасників процесу є можливості використовувати блага електронного суду, однак не всі ще реалізовані, і не всі запущені програми широко використовуються. Так, можливість сторін і суду подавати процесуальні документи в електронній формі суттєво гальмується технічним оснащенням невеликих судів, а з іншого боку – не активним отриманням електронного цифрового підпису учасниками процесу, навіть професійними, наприклад, адвокатами.

Суттєвим гальмом впровадження нових можливостей «електронізації» є чинне законодавство.

Процесуальні основи для впровадження єдиної системи електронного суду у всіх судах України закладені у Проекті ЦПК Радою з питань судової реформи. Ці зміни можна назвати революційними щодо застосування сучасних телекомунікаційних можливостей мережі Інтернет в цивільному процесі. У проекті ЦПК станом на 10.03.2017 року (далі – Проект ЦПК) [1], передбачено, що електронний документообіг між судами, між судом і учасниками судового процесу має забезпечити *Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система*.

Для ефективної реалізації процесуальних повноважень розробниками змін до ЦПК передбачаються можливості звернення в суд, обміну документами, отримання інформації у віддаленому доступі з використанням інформаційних технологій. Зрозуміло, це фантастично економить час.

На відміну від проекту змін до ЦПК, який був розроблений Радою з питань судової реформи у 2016 році, коментований Проект ЦПК передбачає цілісну концепцію «електронізації» судочинства, на нашу думку, достатньо сучасну і прогресивну.

Основні новели та правила:

По-перше, передбачено розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі. Згідно ч. 9 ст. 14 Проекту ЦПК «Суд проводить розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі. Процесуальні та інші документи і докази у паперовій формі не пізніше наступного дня з дня їх надходження до суду переводяться у електронну форму та долучаються до матеріалів електронної судової справи ... ».

Порівняно з Проектом змін до ЦПК станом на березень 2016 року, коментований Проект ЦПК більшою мірою реалізував ідеї електронного суду, наприклад, цей Проект реалізує ідею електронного суду в чистому вигляді з формуванням електронної справи як єдиної форми. За Проектом ЦПК 2016 року електронне діловодство в суді мало залишитися альтернативним традиційному паперовому діловодству.

Проект ЦПК фактично передбачає, що має обов'язково формуватися справа в електронному вигляді, в тому числі для того, що в суд вищої інстанції вона відправлялася в електронному вигляді. Крім того, її зберігання в електронному архіві виключить можливість її втрати.

Але, оскільки формування електронної справи не передбачає її дублювання в паперовому вигляді, такі положення містять певні ризики відносно можливості забезпечення коректної та безперервної роботи відповідного програмного забезпечення, технічного оснащення всіх судів тощо, але в цілому – це великий крок на шляху до повноцінного «електронного суду». Хоча, можливо, необхідно на перехідний період встановити правило щодо дублювання справи в традиційному вигляді, наприклад, ще протягом 5 років, для поступового зменшення зазначених ризиків.

По-друге, передбачено обмін документами в електронній формі.

Згідно ст. 14 Проекту ЦПК «Електронний суд» забезпечується Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою.

Вона забезпечує обмін документами: 1) між учасниками судового процесу та судом; особи, які зареєстрували офіційні електронні адреси, можуть подати документи в електронній формі виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, з використанням власного електронного цифрового підпису; 2) суд направляє процесуальні документи учасникам судового процесу на їх офіційні електронні адреси; 3) між судами.

Викликає питання формулювання ч. 4 ст. 14 Проекту ЦПК, що Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система забезпечує обмін

документами між учасниками судового процесу, тобто між собою. Важко представити, що мали на увазі розробники.

При цьому особам, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі:

1) суд відповідно до ч. 5 ст. 14 Проекту ЦПК направляє судові рішення, судові повістки, тощо на їх офіційні електронні адреси;

2) суд надсилає їм згідно до ч. 7 ст. 14 Проекту «будь-які документи у справах, в яких такі особи беруть участь, виключно в електронній формі, шляхом їх направлення на офіційні електронні адреси таких осіб, що не позбавляє їх права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою»;

3) зазначені особи, згідно ч. 8 ст. 14 Проекту, можуть подати процесуальні, інші документи в електронній формі виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, з використанням власного ЕЦП».

При цьому згідно ч. 6 ст. 44 Проекту ЦПК: «Процесуальні документи в електронній формі мають подаватись учасниками справи до суду з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів, затверджених Вищою радою правосуддя».

На відміну від попередньої редакції Проекту ЦПК (станом на березень 2016 року), коментований Проект передбачає, що процесуальні документи в електронній формі мають подаватись учасниками справи до суду *шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів, затверджених Вищою радою правосуддя*.

Щодо використання ЕЦП, варто зазначити, що розробники не враховують Регламент (ЄС) № 910/2014 Європейського Парламенту та Ради від 23 липня 2014 року про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій в межах внутрішнього ринку, на основі якого був розроблений Проект Закону України «Про електронні довірчі послуги» (далі – проект Закону). Цим Законом передбачається три рівня електронної ідентифікації. Зокрема державні установи вчиняють правочини в електронній формі лише за наявності у них кваліфікованих електронних підписів та печаток (ст. 10 проекту Закону) [2].

Хоч цей законопроект ще не прийнятий, але у нього високі шанси стати законом, з огляду на шлях до гармонізації права України з правом ЄС та він мав би бути врахований у Проекті ЦПК, а саме: щодо використання суддями кваліфікованого електронного підпису.

Копії документів іншим учасникам справи. Згідно ч.ч. 7, 8 ст. 44 Проекту ЦПК «Якщо цим Кодексом передбачено обов'язок учасника справи додавати до документів, що подаються до суду їх копії відповідно

до кількості учасників справи, або надсилати копії документів іншим учасникам справи відповідний учасник справи *звільняється від такого обов'язку*, якщо подає документи до суду в електронній формі. У такому разі копії відповідних документів іншим учасникам справи *направляє суд*.

Якщо документи подаються учасниками справи до суду або надсилаються іншим учасникам справи в електронній формі, такі документи скріплюються електронним цифровим підписом учасника справи (його представника)...».

Розробники Проекту ЦПК фактично в цю статтю (ст. 44) помістили не властиві їй правила не тільки про права та обов'язки, а й про правила надання доказів, правила подачі документів до суду. Однак, такий підхід можливий, оскільки дублювати ці положення окремо в спеціальних нормах, розробникам, певно, здалося обтяжливим текст кодексу.

Зв'язаність виключно електронною формою документообігу виникає, якщо особа подає позов, апеляційну чи касаційну скаргу в електронній формі. У цьому випадку «позивач, особа, що подала скаргу, мають подавати до суду заяви по суті справи, клопотання та письмові докази виключно в електронній формі, крім випадків, коли судом буде надано дозвіл на їх подання в паперовій формі» (ч. 9 ст. 44 Проекту ЦПК). Так само зазначено в нормах про судовий наказ (ч. 4 ст. 164 Проекту ЦПК).

Розробниками також пропонується змінити правила щодо *направлення судових повісток та копій документів на офіційну електронну адресу* у випадку наявності у особи офіційної адреси електронної пошти (ч. 6 ст. 129 Проекту ЦПК), а також ч. 13 цієї статті щодо направлення учаснику справи *текстових повідомлень* з використанням засобів мобільного зв'язку при наявності відповідної письмової заяви учасника справи і відповідної технічної можливості шляхом надсилання такому учаснику справи текстових повідомлень з зазначенням веадреси відповідної ухвали в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

При цьому редакція ст. 131 Проекту ЦПК припускає, що тільки у разі відсутності у адресата офіційної електронної адреси судові повістки, адресовані фізичним особам, вручаються їм під розписку, а юридичним особам – відповідній службовій особі, яка розписується про одержання повістки.

Це можна трактувати так, що сам факт відсилання судової повістки адресату на офіційну електронну адресу вважається належним повідомленням.

По-третє, вводиться у ЦПК поняття «офіційна електронна адреса». Обмін документами в електронній формі в основному проходить за допомогою «офіційної електронної пошти» – це електронна адреса створена при реєстрації в Єдиній судовій інформаційній (автоматизованій) системі.

Так, вже сьогодні діє Тимчасовий регламент надіслання судом електронних документів учасникам судового процесу, кримінального провадження, затв. наказ Державної судової адміністрації України від 07.11.2016 року № 227, у відповідності з яким електронна адреса – адреса електронної пошти, що складається з ідентифікатора, позначки «@» та доменного імені. При цьому ідентифікатором для юридичних осіб, ідентифікаційний код юридичної особи, для фізичних осіб та фізичних осіб-підприємців – ідентифікаційний номер платника податків – фізичної особи (у разі відсутності ідентифікаційного номеру – серія та номер паспорта громадянина). Доменним іменем-ім'я у домені «mail.gov.ua». У разі відповідності та повноти внесення Користувачем інформації в шаблон форми реєстрації Системою автоматично генерується адреса електронної пошти у форматі: ідентифікаційний код юридичної особи або ідентифікаційний номер платника податків – фізичної особи (у разі відсутності ідентифікаційного номеру – серія та номер паспорта громадянина) «@mail.gov.ua».

При цьому, згідно ч. 6 ст. 14 Проекту ЦПК «Адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в добровільному порядку».

Ці норми видаються не тільки справедливими, але й прогнозуємо, що саме вони стануть рушійною силою, що «примусять» до поширення «електронізації» цивільного судочинства. А вже із наявністю саме офіційної електронної пошти Проект ЦПК пов'язує переважну більшість опцій «електронного суду».

По-четверте, допускаються документи, що підтверджують повноваження представників, в електронній формі (ч.ч. 3 та 7 ст. 63 Проекту ЦПК). Йдеться про те, що представник, який звертається до суду або подає до суду документи в електронній формі, в електронній формі надає довіреність (копію), завірену його електронним цифровим підписом.

По-п'яте, вводиться поняття «електронні докази». Кардинально змінений підхід до електронних доказів порівняно з Проектом ЦПК станом на березень 2016 року [3].

При цьому потрібно розрізняти: 1) електронні копії документів, які існують у паперовому вигляді; 2) електронні документи-оригінали.

Електронні копії документів, які існують у паперовому вигляді, за задумом розробників Проекту *не відносяться до електронних доказів.*

Так, згідно ст. 77 Проекту ЦПК («Докази»): «Доказами є будь-які дані .... Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків».

Як бачимо, електронні докази виведені з поняття письмових. Таким чином, під «електронними доказами» Проект ЦПК розуміє тільки електронні документи-оригінали.

При цьому додатково підкреслюється у ст. 96 («Письмові докази»), що «Письмовими доказами є документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору». Частина 3 ст. 96 Проекту ЦПК передбачає, що «Учасники справи мають право подавати письмові докази в електронних копіях, посвідчених електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис». Електронна копія письмового доказу не вважається електронним доказом».

Щодо електронних документів, які існують тільки в електронній формі (або були створені як електронні документи). Так, згідно ст. 101 Проекту ЦПК («Електронні докази»: «1. Електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі, текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатись, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах та ін.), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет). 2. Електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис». Законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного документу».

У сучасному «цифровому» світі все частіше документи відразу створюються в електронній формі, наприклад, платіжне доручення, підготовлену з використанням системи «банк-клієнт». Так, при використанні «Приват24» фізична особа не підписує свої доручення банку ЕЦП, проте сам порядок входу в систему, ідентифікації клієнта, підтвердження оплати з допомогою введення пароля з висланого на заданий номер телефону пароля, говорить про використання «простий» електронного підпису. Немає підстав не визнавати такий документ є доказом. Роздрукований варіант такого доручення слід вважати копією документа [4, 5].

По-шосте, змінені правила що позовної заяви та відзиву на позов.

Згідно ст. 176 Проекту ЦПК «позовна заява подається до суду в письмовій формі ...». Однак це не означає, що вона не може бути подана в електронній формі. Так, із формулювання ч. 9 ст. 44 Проекту ЦПК «якщо позов, апеляційна, касаційна скарга подані до суду в електронній формі...» очевидно, що подати позов в електронній формі можливо, а інше (неможливість електронної форми) було б дивним з огляду на кількість новел стосовно «електронного» суду.

Згідно цієї статті позовна заява, по між іншим, повинна містити адресу електронної пошти сторін та інших учасників справи, якщо вони відомі та офіційну електронну адресу.

У відзиві на позов також має міститися офіційна електронна адреса та адреса електронної пошти відповідача, якщо такі є (ст. 179 Проекту ЦПК).

Така вказівка, звичайно, не перетворює зазначену електронну адресу в «офіційну електронну адресу». Швидше можна говорити про узгоджену електронну адресу як засіб комунікації.

Інші новели. Уточнено правила про участь у судовому засіданні у режимі відеоконференції (ст. 213). Також передбачена система автоматизованого арешту коштів (ст. 15 Проекту ЦПК), яка забезпечує оперативне накладення арешту на грошові кошти, що знаходяться на банківських рахунках.

Виконавчі листи викладаються виключно в електронній формі (ст. 432 Проекту ЦПК).

В електронній формі може бути подано: *заяву про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу* (ст. 456 Проекту ЦПК), *подано клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду* (ст. 467 Проекту ЦПК), *заяву про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу* (ст. 477 Проекту ЦПК), *заяву про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду* (ст. 486 Проекту ЦПК).

Таким чином, використання системи «електронний суд» можливо при наявності ЕЦП, «офіційної» електронної пошти. Крім того, використання можливостей «електронного суду» за цими нормами є правом, а не обов'язком сторін (крім випадків отримання боржником, який має зареєстровану офіційну електронну адресу, судового наказу та інших випадків, коли учасником справи є особа зазначена у ч. 6 ст. 14 Проекту ЦПК, яка зобов'язана мати офіційну електронну пошту (адвокати, нотаріуси, державні органи тощо).

З точки зору науки, необхідно ретельне осмислення поняття електронних доказів, процедури їх огляду та обстеження. До такого аналізу повинні бути залучені суддівське і адвокатське співтовариство.

«Електронний суд» забезпечується Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою. При цьому, документи не формуються самостійно, а шляхом заповнення форм процесуальних документів.

Література:

1. Проект Цивільного процесуального кодексу станом на 10.03.2017 // <http://jrc.org.ua/upload/steps/aaa6e65b9a705acf57f2e4b3a3c86ade.pdf>

2. Більш детально, див: Голубева Н.Ю. Гармонізація українського законодавства із законодавством ЄС щодо електронної ідентифікації та довірчі послуги для електронних транзакцій в межах внутрішнього ринку ЄС // Правова адаптації законодавства України до умов внутрішнього ринку ЄС: матеріали Міжнародної інтернет-конференції, присвяченої пам'яті І.В. Шерешевського (2 грудня 2016 р., м. Одеса). – Одеса : Фенікс, 2016. – С. 7-10.

3. При цьому кардинально змінений підхід до електронних доказів порівняно з Проектом ЦПК України станом на березень 2016 року, який був проаналізований у наступній праці: Голубева Н.Ю. Процесуальні основи впровадження електронного суду (обзор перспективного законодательства) // Вісник Асоціації слідчих суддів України. – 2017. – № 1(2). – С. 42-48.

4. Докладніше див: Голубева Н.Ю. Електронний договір як доказ у цивільному процесі // Науково-практична конференція «Судова реформа в Україні: реалії та перспективи» (м. Київ, 18 листопада 2016 року). – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України. – С. 175-180;

5. Докладніше див: Голубева Н.Ю. Порядок заключення договорів в електронній формі по законодавству України // <http://yaizakon.com.ua/poryadok-zaklyucheniya-dogovorov-v-elektronnoy-forme-po-zakonodatelstvu-ukrainy/>

Харитонов Євген Олегович,

*д.ю.н., професор, завідувач кафедурою цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
член-кор. НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України*

Харитонova Олена Іванівна,

*д.ю.н., професор, завідувач кафедурою права інтелектуальної власності
та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
Заслужений діяч науки і техніки України*

ПРОБЛЕМА ІТ-ПРАВА

Поява інформаційних технологій суттєво вплинула на соціальні процеси, зумовивши інформаційну революцію, формування єдиного інформаційного простору тощо. Інформаційно-комунікаційні технології, зокрема, ті, що пов'язані зі Всесвітньою мережею Інтернет розвиваються настільки стрімко, що лише за перше десятиліття ХХІ ст. кількість користувачів у Мережі зростає з 350 мільйонів до двох мільярдів душ.[1]

Зазвичай роль інформаційно-комунікаційних технологій у бутті суспільства оцінюється позитивно, що знайшло відображення у Хартії глобального інформаційного суспільства (Окінавська хартія), прийнятій країнами «Великої вісімки» в Окінаві у 2000 р. В Україні головні напрямки державної політики у галузі інформатизації визначені Указом Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні», котрим, зокрема, передбачається вдосконалення правового регулювання діяльності суб'єктів інформаційних відносин, виробництва, використання, поширення та зберігання електронної інформаційної продукції, захисту прав на інтелектуальну власність, посилення відповідальності за порушення встановленого порядку доступу до електронних інформаційних ресурсів всіх форм власності, за навмисне поширення комп'ютерних вірусів тощо.

Проте, як вважає засновник Wikileaks Джуліан Ассанж, «комп'ютеризація суспільства» загрожує також настанням транснаціональної антиутопії наглядю, де Інтернет з інструменту звільнення перетворюється у вкрай небезпечний засіб тоталітаризму. Щоб уникнути цього пропонується ховати індивідуальний простір за «криптографічною завісою», яка має позбавити владу можливості узнавати і використовувати секрети індивідів. Отже колізію інтересів держави і особи пропонується вирішити таким чином, щоб гарантувати свободу волевиявлення там, де це можливо, і стримувати наступ антиутопії там, де перше неможливе.[2] На такому підґрунті сформувалося покоління користувачів – «I-Gen» (Internet Generation), для якого головним є право вільного доступу до використання будь-якого інтелектуального продукту в Мережі.

Отже, можна констатувати наявність низки серйозних проблем, пов'язаних з поширенням у суспільстві інформаційно-комунікативних технологій, принаймні частина яких може бути вирішена правовими засобами шляхом впорядкування відносин, що складаються у цій сфері, та узгодженням інтересів їх суб'єктів. У зв'язку з цим набуває актуальності дослідження категорії «ІТ-право», котра останнім часом усе частіше використовується як науковцями, так і практикуючими юристами, для позначення норм, що застосовуються стосовно ІТ-відносин.

При цьому часто під ІТ-правом розуміється сукупність норм, що регулюють діяльність по забезпеченню інформаційної активності в мережі Інтернет та безпеки інформаційних технологій (тобто, інформаційної безпеки). Водночас, ІТ-право характеризується як мультидисциплінарну науку, як міжгалузевий інститут права.[3]

З цього приводу варто зазначити, що існування категорії «міжгалузевий інститут права», як такої, викликає сумніви, оскільки її

виокремлення припускає існування аналогічної категорії більш високого порядку – «комплексна галузь права». Однак з таких позицій для виділення «ІТ-права» немає достатніх підстав, бо останнє не має власного предмету, методу правового регулювання тощо.[4] Зокрема, відсутній єдиний предмет правового регулювання, оскільки, фактично, йдеться не про «ІТ-відносини», а про відносини, що пов'язані зі сферою інформаційних технологій або суміжними сферами. Згадані відносини можуть бути цивільними, адміністративними, фінансовими, корпоративними тощо. Так само відсутній специфічний метод правового регулювання відносин, пов'язаних з ІТ-сферою. Натомість, залежно від типу відносин, що регулюються і конкретних завдань можуть застосовуватися цивільно-правовий або адміністративно-правовий методи. Отже, швидше, йдеться не про «ІТ-право», а про «ІТ-законодавство», яке застосовується до відносин, що виникають при використанні інформаційно-комунікаційних технологій.[5]

Разом із тим, визнання існування «ІТ-законодавства» не означає визнання також і «ІТ-права», котре, навпаки, з позицій «позитивізму», як галузь права, не існує.

Втім, це не означає неможливості використання терміну «ІТ-право», так само, як не викликає сумнівів виправданість існування феномену «ІТ-права». Однак останнє має характеризуватися з позицій не «позитивізму», а «цивілізаційного» підходу, коли право розглядається як цивілізаційний феномен, котрий одночасно виступає як елемент соціально-політичного устрою та елемент суспільної свідомості.

З таких позицій право розглядається як концепт (conceptus – «думка, уявлення, поняття»), тобто як сукупність уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, що виникають у зв'язку з використанням терміну «право», супроводжують і характеризують його.

На такому підґрунті «ІТ-право» може бути визначене як сукупність уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, що виникають у зв'язку з використанням терміну «ІТ-право», супроводжують і характеризують його.

Таким чином, з позицій нормативістського підходу «ІТ-право» не можна визнати ні галуззю, ні інститутом права (законодавства). Може йтися лише про штучно створену сукупність норм, що регулюють різноманітні відносини тим чи іншим чином поєднані зі створенням та використанням інформаційних технологій.

Однак такий стан речей не відповідає потребам та очікуванням сучасного інформаційного суспільства. Можна, навіть, вважати його ухилянням від відповіді на Виклик часу.

Вихід із ситуації, що склалася, вбачається у розгляді проблем у сфері, що нас цікавить, з позицій цивілізаційного та концептного підходів.

На такому підґрунті концепт ІТ-права, котрий може бути досліджений за допомогою концептного підходу як сукупність відповідних правових концептів.

Фактично йдеться про створення та визнання парадигми, яка є альтернативою позиціям, котрі зараз набули певної популярності у вітчизняній юриспруденції, але не забезпеченні відповідним науково-теоретичним підґрунтям. Думається, що такий підхід дає можливість зняти проблеми методологічного характеру, котрі неминуче виникають при визначенні «ІТ-права» на основі традиційного «нормативістського» бачення поняття та сутності права.

Крім того, з таких позицій «ІТ-право» можна розглядати як навчальну дисципліну, предметом вивчення якої є власне «ІТ-право», як концепт, а також правові концепти, що виникають та існують у зв'язку зі створенням та використанням інформаційних технологій.

Література:

1. Ерік Шмідт Новий цифровий світ / Ерік Шмідт, Джаред Коен; [Пер. з англ.] – Львів : Літопис, 2015. – С.10 (368 с.)
2. Про майбутнє Інтернету [Електронний ресурс] / Джуліан Ассанж Режим доступу <http://interviews.com.ua/c/612-assange-internet/>
3. Бачинський – С. 3.
4. Цивільне законодавство України (основні категорії, принципи та концепти) : монографія / авт. кол.; за заг.ред. Є.О. Харитоновна. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 17-27.
5. Пестова К.В., Кравчук В.В. ІТ-законодавство: проблеми, пріоритети та напрями розвитку // ІТ-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Л. : НУ «Львівська політехніка», 2016. – С.126-127.

Гловюк Ірина Василівна,

*д.ю.н., доцент, в.о. завідувача кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВІДСУТНІСТЬ ТЕХНІЧНОГО НОСІЯ ІНФОРМАЦІЇ ТА СКАСУВАННЯ ВИРОКУ, УХВАЛИ СУДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Одним з істотних порушення вимог кримінального процесуального закону як безумовної підстави скасування вироку, ухвали суду у кримінальному провадженні судом апеляційної та касаційної інстанцій є відсутність у матеріалах провадження журналу судового засідання або технічного носія інформації, на якому зафіксовано судові провадження в суді першої інстанції. Зазначимо, що у судовій практиці це положення

обґрунтовано тлумачиться поширювально, адже як відсутність у матеріалах провадження технічного носія інформації, на якому зафіксовано судові провадження в суді першої інстанції, розглядається не лише фізична відсутність журналу та технічного носія, а випадки їх наявності, однак при їх неповноті, що може виявитись у частковій відсутності запису судового засідання, неможливості його відтворення тощо. Із цим слід повністю погодитися, адже завданням повного фіксування судового провадження технічними засобами є збереження інформації, яку надалі можливо буде відтворити, ознайомитися з нею, при чому не тільки учасниками судового провадження, а й судами апеляційної та касаційної інстанцій при розгляді апеляційних та касаційних скарг. Неможливість ознайомлення з інформацією (тихий запис, нерозбірливий запис, шум, пропуски у записі тощо) свідчить про те, що це завдання не досягнуто, а отже, має місце порушення засади гласності і відкритості судового провадження та його повного фіксування технічними засобами, що, у свою чергу, є істотним порушенням КПК.

Разом з тим, слід звернути увагу на одне питання, яке останнім часом актуалізується у практичній діяльності, зокрема, питання про неповний технічний запис та значимість відсутньої на ньому інформації. У постанові ВСУ від 24 листопада 2016 року № 5-1к(15)16 викладено правову позицію, що при вирішенні питання про те, чи було порушення повноти фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу істотним і таким, що може потягнути за собою наслідки, визначені пунктом 7 частини другої статті 412 Кримінального процесуального кодексу України, необхідно зважати на обсяг інформації, відсутньої на технічному носії, та значимість тих процесуальних дій, які проводились у судовому засіданні і мали стати «інформативною основою» ухваленого судового рішення, але інформація про них виявилась відсутньою на технічному носії. Норму права, яка зосереджена в частині п'ятій статті 27, частині четвертій статті 107 і пункті 7 частини другої статті 412 Кримінального процесуального кодексу України, необхідно розуміти з урахуванням положень частини шостої статті 107 цього Кодексу так, що незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, але при цьому, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними, не є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону [1].

Аналіз правової позиції дозволяє стверджувати, що для того, щоб оцінювати значимість інформації, яка відсутня на технічному носії, необхідно дотримання вимоги про наявність цього носія. За його відсутності застосовувати цю правову позицію ВСУ не можна. Проте, відмітимо,

що існують випадки, коли навіть за фактичної відсутності технічного носія інформації такий факт розглядається судом як формальна підстава та така, що не може потягнути за собою скасування судового рішення [2].

Що стосується оцінки значимості відсутньої на технічному носії інформації, та впливу на оцінку істотності порушення вимог КПК волевиявлення сторін щодо визнання такої дії та результатів її здійснення чинними, то можливо висловити дещо інше доктринальне бачення проблеми.

Так, аналіз ст. 107 КПК шляхом її буквального тлумачення дає можливість вказати на два режими обов'язковості застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження: 1) процесуальній дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування, в тому числі під час розгляду питань слідчим суддею – рішення приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію; за клопотанням учасників процесуальній дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим; 2) фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження в суді під час судового провадження. Ключовими аспектами, які відрізняють ці режими, є наступні: 1) стадія кримінального провадження, на якій він застосовується; 2) характер обов'язковості (нормативний або ініціаційний); 3) межі застосування: для досудового розслідування – окрема (окремі) процесуальні дії, судове провадження – у повному обсязі, крім випадків неприбуття в судове засідання всіх осіб, які беруть участь у судовому провадженні, чи в разі, якщо відповідно до положень КПК судове провадження здійснюється судом за відсутності осіб.

Буквальне тлумачення ч. 6 ст. 107 КПК дозволяє стверджувати, що такий консенсуальний режим наслідків незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, як передбачено цією нормою, слід поширювати лише на випадки проведення *відповідної процесуальної дії*; а режим фіксування окремої процесуальної дії передбачений ч. 1 ст. 107 КПК і характерний лише для досудового розслідування. Коли ж мова йде про фіксування судового провадження, то здійснюється фіксування судового провадження у цілому як комплексу процесуальних дій, і варіантів вибору фіксувати чи не фіксувати якусь частину судового провадження у правозастосувача немає. Відповідно, коли йдеться про фіксування судового провадження, не може застосовуватися механізм, що незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, не тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними. Поширювальне тлумачення ч. 6 ст. 107 КПК у наведених вище прикладах з судової практики, у силу наведених аргументів, як видається,

суперечить змісту цієї норми та, крім цього, надає простір для необмеженої дискреції при вирішенні питання про визнання наявності / відсутності істотного порушення вимог КПК через оцінку важливості / неважливості інформації для судового розгляду та відсутності можливостей перевірки добровільності позицій сторін щодо визнання такої дії (а реально – частини / етапу судового провадження) та результатів її здійснення чинними.

Крім цього, слід звернути увагу на ще один момент, який пов'язаний із недоліками юридичної техніки ст. 107 КПК. Зокрема, це стосується того, що з позицій кримінально-процесуальної теорії процесуальна дія не може бути дійсною чи недійсною, адже процесуальна дія є або законно проведеною, або незаконно проведеною (тобто проведеною із процесуальними порушеннями); відповідно, у контексті правової характеристики її результатів доцільно вживати термін «допустимі» або «недопустимі» як докази.

Література:

1. Постанова ВСУ від 24 листопада 2016 року № 5-1кк(15)16 // Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/86c4b449b7309125c225808800475227/\\$FILE/5-1%D0%BA%D1%81\(15\)16.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/86c4b449b7309125c225808800475227/$FILE/5-1%D0%BA%D1%81(15)16.doc)

2. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 23.02.2017 р. (номер провадження 11-кп/785/163/17) // Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65140637>

Андронов Ігор Володимирович,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ ШЛЯХОМ ОГЛЯДУ ВЕБ-СТОРИНКИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Науково-технічний прогрес поступово призводить до виникнення нових джерел отримання інформації, що, в свою чергу, спричиняє ускладнення процесу судового доказування, обумовлене появою нових процесуальних засобів закріплення фактичних даних, що можуть слугувати доказами в цивільній справі.

Все більше інформації розміщується в електронній формі, зокрема, в мережі Інтернет, та все частіше така інформація взагалі не існує у матеріальному (наприклад, паперовому) вигляді. У зв'язку із цим в судовій практиці нерідко виникає необхідність використання в процесі доказування інформації в електронному вигляді, наприклад, інформації,

що знаходиться на веб-сторінці в мережі Інтернет, та належного її процесуального закріплення.

Не секрет, що дані, які знаходяться в електронній формі, розміщуються в Інтернеті, характеризуються більшою мобільністю, мінливістю, ніж інформація на матеріальних носіях. Вона може швидко розміщуватися та не менш швидко видалятися з веб-сторінки, а потім знову з'являтися вже на іншій. Тому одним із передбачених законом процесуальних засобів належного закріплення судом такої інформації є забезпечення доказів.

Відповідно до ст. 133 ЦПК України особи, які беруть участь у справі і вважають, що подання потрібних доказів є неможливим або у них є складнощі в поданні цих доказів, мають право заявити клопотання про забезпечення цих доказів. До клопотання про забезпечення доказів додається документ про сплату судового збору.

Способами забезпечення судом доказів є допит свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням. У необхідних випадках судом можуть бути застосовані інші способи забезпечення доказів.

За заявою заінтересованої особи суд може забезпечити докази до пред'явлення нею позову.

З практичної точки зору певну цікавість викликає питання відмежування процедури збирання судових доказів від їх забезпечення. Не зовсім коректне формулювання положення ч. 1 ст. 133 ЦПК України призвело до хибного розуміння сутності забезпечення доказів серед багатьох практиків. Виходячи з того, що закон закріплює право заявляти клопотання про забезпечення доказів у разі неможливості або виникнення ускладнень в осіб, які беруть участь у справі, в поданні цих доказів, будь-які дії суду (витребування доказів, призначення експертизи тощо), спрямовані на сприяння сторонам в отриманні доказового матеріалу, розглядаються як заходи забезпечення доказів.

Такий підхід не відповідає юридичній природі забезпечення доказів. Принциповим це питання стало після того, коли Законом України від 08.07.2011 року № 3674-VI «Про судовий збір» було внесено зміни до ч. 1 ст. 133 ЦПК України, закріпивши обов'язок сплачувати судовий збір за забезпечення доказів. Тобто на сьогоднішній день питання стоїть наступним чином: якщо особа, яка бере участь у справі, заявляє клопотання про збирання доказів (виклик свідка, витребування письмового доказу, призначення судової експертизи і т.ін.), то таке клопотання не оплачується судовим збором, якщо вказані процесуальні дії розглядати як забезпечення доказів, до відповідного клопотання обов'язково повинен додаватися документу про сплату судового збору.

В юридичній літературі забезпечення доказів визначають як оперативне закріплення доказової інформації [1, с. 147]. Ключовим у даному визначенні є слово «оперативне». Тобто підставою забезпечення доказів є не неможливість або складнощі в поданні потрібних доказів, а обґрунтовані побоювання, що така неможливість чи ускладнення виникне в майбутньому. Такий висновок дозволяє зробити положення ч. 1 ст. 134 ЦПК України, відповідно до якого в заяві про забезпечення доказів необхідно вказати обставини, які свідчать про те, що подання потрібних доказів може стати неможливим або ускладненим, а також вимога процесуального закону про розгляд відповідної заяви у п'ятиденний строк (ч. 2 ст. 135 ЦПК України). Оперативності вирішення питання про вжиття судом заходів забезпечення доказів сприяє законодавчий дозвіл вирішувати це питання без обов'язкової участі осіб, які беруть участь у справі.

Отже питання відмежування процедури збирання судових доказів від їх забезпечення необхідно вирішувати за такими критеріями:

1) підстава звернення до суду з відповідним клопотанням: неможливість сторони чи наявність в неї певних складнощів з отриманням доказів на момент звернення до суду, чи наявність обґрунтованих побоювань, що така неможливість виникне в майбутньому. У першому випадку суд лише сприяє особам в збиранні необхідних доказів та не здійснює заходів їх забезпечення. У другому випадку наявна підстава для забезпечення доказів;

2) потреба в оперативному закріпленні доказового матеріалу. Даний критерій випливає з попереднього. Якщо потреба в отриманні та процесуальному закріпленні доказової інформації не є терміновою і особа має змогу дочекатися судового засідання, де питання про отримання цього доказу буде вирішено в змагальному порядку, то в суду немає підстав вживати заходів забезпечення доказів. Якщо ж інформація необхідно процесуально закріпити терміново (свідок найближчим часом виїжджає за кордон, речовий доказ може бути знищений чи пошкоджений, інформація може бути видалена з веб-сторінки в мережі Інтернет і т.ін.) в такому разі дійсно є необхідність забезпечити відповідні докази протягом п'яти днів, як того вимагає процесуальний закон.

Простіше кажучи, саме за оперативність вжиття судом заходів забезпечення доказів сплачується судовий збір.

Відповідної позиції дотримується й Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, який у п. 8 своєї постанови від 17.10.2014 року № 10 «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» [2] відзначив, що сплата судового збору у випадку, передбаченому підпунктом 13 пункту 1 частини другої статті 4 Закону України від 08.07.2011 року № 3674-VI «Про

судовий збір», за подання до суду заяви про забезпечення доказів здійснюється лише за умови, що така заява розглядається у процесуальному порядку, визначеному статтею 135 ЦПК, а не за подання клопотань про витребування доказів (виклик до суду свідків, призначення експертизи, витребування письмових чи речових доказів тощо), які розглядаються відповідно до статті 130 ЦПК у попередньому судовому засіданні чи статті 168 ЦПК у судовому засіданні.

Одним із засобів швидкого процесуального закріплення інформації, що знаходиться на веб-сторінці в мережі Інтернет пропонується використовувати таку процесуальну дію як огляд доказів за їх місцезнаходженням (ст. 140 ЦПК України), під яким розуміють безпосередній огляд складом суду веб-сторінки з розміщеною на ній інформацією з фіксуванням результатів такого огляду в протоколі про вчинення окремої процесуальної дії. Така судова практика є більш поширеною у господарському судочинстві та навіть знайшла відображення у абз. 8 п. 46 постанови Пленуму Вищого Господарського суду України № 12 від 17.10.2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» [3]. Втім, це не перешкоджає використанню відповідного процесуального засобу й у цивільному судочинстві.

Література:

1. Молчанов В.В. Основы теории доказательств в гражданском процессуальном праве: Учебное пособие / В.В. Молчанов. – М.: ИКД «Зерцало-М», 2012. – 360 с.
2. Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах: постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 17.10.2014 року № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14/print1452708451278885>.
3. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: постанова Пленуму Вищого Господарського суду України від 17.10.2012 року № 12 // Вісник господарського судочинства. – 2012. – № 6. – С. 57.

Апалькова Інна Сергіївна,

к.ю.н., асистент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВИПЛАТИ СПРАВЕДЛИВОЇ САТИСФАКЦІЇ ЗА РІШЕННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Першим основним обов'язком держави щодо виконання рішення Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) є виплата сум, визначених Судом як справедливе відшкодування заявникові. ЄСПЛ може

зобов'язати державу відшкодувати заявнику матеріальну та моральну шкоду, а також судові витрати. Виплата цих сум є обов'язковою, чітко визначеною у рішенні Суду.

У відповідності до статті 41 Конвенції, якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткову компенсацію, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.

Що за своєю суттю є справедлива сатисфакція – фактично це відшкодування моральної шкоди, яка була завдана потерпілій стороні внаслідок порушення її прав та свобод.

Особливе значення має те, що справедлива сатисфакція призначається Судом у випадку, коли внутрішнім законодавством держави – відповідача не передбачена чи передбачена лише часткова компенсація за таке порушення. Таким чином, оперативна розробка та прийняття відповідного нормативно- правового акта дозволить уникнути значних виплат з державного бюджету України, особливо у випадку, коли можна прогнозувати винесення рішення Суду за аналогією, причому не лише до справ щодо України, а й справ щодо інших держав, зокрема Східної Європи та Росії[3].

Однак справедлива сатисфакція не завжди присуджується потерпілій стороні, в окремих випадках застосовується такий інститут як «just satisfaction» -задоволення вимог по суті. В такому разі, справедливим є саме визнання права порушеним та надання на національному рівні можливості відновити порушене право.

Відповідно до Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року рішення ЄСПЛ виконуються органами державної виконавчої служби в примусовому порядку за загальними правилами, визначеними законодавством про виконавче провадження, але з урахуванням специфіки щодо термінів та порядку виконання таких рішень, встановлених вищевказаним Законом та ЄКПЛ.

Слід наголосити, що покладення обов'язку виконання рішення ЄСПЛ саме на виконавчу службу викликає ряд заперечень з боку деяких науковців. Причому власну позицію вони обґрунтовують тим, що функції державної виконавчої служби зводяться до примусового виконання рішення і такий порядок вважається стимулятором для добровільного виконання рішення, крім того ці автори наголошують на тому, що за наявного регулювання, державний службовець має виконувати рішення проти власної держави і зазначати у відкритому виконавчому провадженні боржником державу Україна[4].

В Україні відповідно до ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження» рішення Європейського суду з прав людини виконуються Державною виконавчою службою України.

З огляду на зазначене вище, Є.Я. Фурса вважає за доцільне переглянути наведене положення і внести зміни у Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» на предмет звільнення Державної виконавчої служби від виконання рішень ЄСПЛ.

Видається, що з такою пропозицією є більше підстав не погодитися. Так, аргументом не можна вважати той факт, що державна виконавча служба, як установа, що фінансується з бюджету, виконуватиме рішення проти тієї ж держави. При цьому слід виходити з того, що держава визнавши юрисдикцію Суду, взяла на себе обов'язок виконувати його рішення, в цьому ракурсі дії виконавчої служби не можна розглядати як такі що суперечать самій природі органу, навпаки – виконуючи рішення Європейського суду з прав людини державна виконавча служба фактично реалізує обов'язки, які взяла держава на себе – а саме, виконувати рішення ЄСПЛ.

Констатуючи порушення прав людини, гарантованих ЄКПЛ, ЄСПЛ вимагає від держави-відповідача здійснення певних заходів, одна частина з яких стосується конкретної особи, що зазнала порушення свого права, інша – виправлення ситуації шляхом зміни законодавства або зміни практики застосування цього законодавства. Метою другої частини заходів є виправлення ситуації з того чи іншого питання настільки, щоб попередити звернення до ЄСПЛ з цього питання.

Оскільки жодна країна не змогла створити ідеальне законодавство, привести всю практику застосування цього законодавства до абсолюту, відповідно, зміни, що вимагаються ЄСПЛ, йдуть тільки на користь і державі, яка є відповідачем у процесі розгляду справи, і особі, яка проживає в цій державі. Звичайно, від держав очікується, що, керуючись рішеннями Європейського суду з прав людини, вони самі усунуть ті недоліки, що мають їх правові системи, відповідно до рішень ЄСПЛ стосовно інших країн.

Таким чином, слід зробити висновок, що виконання рішень ЄСПЛ може належати виключно до компетенції органу державної влади України. Відповідно до ст. 78 Закону України «Про виконавче провадження», рішення іноземних судів (судів іноземної держави, інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних чи господарських справ, іноземних чи міжнародних арбітражів) визнаються та виконуються в Україні відповідно до міжнародних договорів України, цього та інших законів України, якщо визнання та виконання

таких рішень передбачено міжнародними договорами України або за принципом взаємності[1].

На фоні законодавства та практики західноєвропейських країн, де рішення ЄСТП, як правило, не визнається самодостатнім виконавчим документом, система виконання рішень ЄСПЛ в Україні істотно відрізняється. Зокрема, відповідно до пункту 9 частини 2 статті 17 Закону України «Про виконавче провадження», рішення ЄСПЛ є виконавчим документом, який підлягає виконанню державною виконавчою службою з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

В Україні рішення ЄСПЛ фактично має особливий статус виконавчого документа, відмінний від статусу рішень судів України, оскільки, відповідно до частини 2 статті 7 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», неподання Стягувачем заяви про виплату відшкодування не є перешкодою для виконання Рішення. Зазначений

Закон передбачає обов'язковість виконання рішення ЄСПЛ у частині виплати компенсації шляхом стягнення відповідної суми на депозитний рахунок органу державної виконавчої служби, де вона знаходитиметься до моменту, коли заявник або його правонаступники звернуться з відповідною заявою.

Відповідно до ст. 7 Закону функції по зверненню Рішення до виконання в частині виплати відшкодування фактично повністю покладено на Орган представництва.

Чинним законодавством визначена наступна процедура виконання такого рішення. Протягом десяти днів від дня отримання повідомлення Суду про набуття Рішенням статусу остаточного Орган представництва: а) надсилає Стягувачеві повідомлення з роз'ясненням його права подати до державної виконавчої служби заяву про виплату відшкодування, в якій мають бути зазначені реквізити банківського рахунка для перерахування коштів; б) надсилає до державної виконавчої служби оригінальний текст і переклад резолютивної частини остаточного рішення Суду у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції оригінальний текст і переклад резолютивної частини остаточного рішення Суду щодо справедливої сатисфакції у справі проти України, оригінальний текст і переклад рішення Суду щодо дружнього врегулювання у справі проти України, оригінальний текст і переклад рішення Суду про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України. Автентичність перекладу засвідчується Органом представництва [2].

Державна виконавча служба упродовж десяти днів з дня надходження документів, відкриває виконавче провадження.

Виплата стягувачеві відшкодування має бути здійснена у тримісячний строк з моменту набуття рішенням статусу остаточного. У разі порушення вказаного строку на суму відшкодування нараховується пеня.

З 2002 р. ЄСПЛ визначає суми справедливої сатисфакції в євро і встановлює пеню, розмір якої прив'язується до річної позичкової ставки Європейського Центрального Банку.

Слід пам'ятати, що виплата справедливого відшкодування – не єдиний обов'язок, що впливає з рішення. На виконання рішення ЄСПЛ, де встановлено одне або кілька порушень ЄКПЛ, державу-відповідача залежно від обставин справи може бути зобов'язано вжити певних заходів: по-перше, заходи індивідуального характеру на користь заявника, аби припинити незаконну ситуацію і відшкодувати її наслідки, по-друге, заходи загального характеру, щоб запобігти подальшим порушенням подібного типу.

Література:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. Електроний ресурс [режим доступу] <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/paran18#n18>
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. Електорний ресурс [режим доступу] <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
3. Шевчук І.А. Про Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» / І. А. Шевчук // Вісник Центру суддівських студій. – 2006. – № 7-8. – С. 8.
4. Фурса С.Я. Науково-практичний коментар до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» // С.Я. Фурса, Є.І. Фурса. – К.: Видавець Фурса С.Я., 2007. – С.2.

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна,

к.ю.н., доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»,

ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІВ`ЯЗКУ ЯК ЗАСОБУ СПРОЩЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ КРАЇН

Стаття 55 Конституції України закріплює гарантію кожному на судовий захист його прав та свобод. Це ж право закріплюється у 6 статті Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, де зазначено, що кожна особа має право на публічний і справедливий розгляд його справи упродовж розумного строку безстороннім і незалежним судом.

Однак, на практиці особи, які беруть участь у справі, не завжди мають можливість бути присутніми особисто в судовому засіданні через об'єктивні причини. Саме тому достатньо часто виникає потреба участі сторін у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Ця норма відноситься до новелл цивільного судочинства.

До переваг даної процедури можна віднести те, що сторони можуть економити не тільки свій час, але також гроші, які необхідні для прибуття у інший населений пункт де розглядається справа. Ще одною перевагою є відсутність вимоги про компенсацію витрат на організацію такої відео конференції та підвищення рівня доступності правосуддя.

Відповідно до ст. 158-1 Цивільно-процесуального кодексу України суд за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи іншого учасника цивільного процесу може постановити ухвалу про їх участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Так, клопотання про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції повинно містити:

- Найменування суду, в якому забезпечується проведення засідання в режимі відеоконференції (повна назва)
- Дату проведення такого засідання
- Дані особи, що буде братиме участь у судовому засіданні в та її процесуальний статус
- Підставу неможливості розгляду справи у іншому населеному пункті, наприклад, у зв'язку зі станом здоров'я (заявляється за бажанням сторони).

Необхідно звернути увагу, що будь-яких вимог щодо подання доказів обґрунтованості цього клопотання не встановлено, тобто немає необхідності доводити своє бажання брати участь у справі саме через вказаний суд. Клопотання носить одноразовий характер, і не потрібно його подавати щодо кожного наступного засідання.

Вищезазначене клопотання подається в строк не пізніше 7 днів до дати проведення такого засідання.

Вирішення питання про участь особи у такому судовому засіданні вирішується судом лише за наявності вищевказаного клопотання або за власною ініціативою не пізніш як за п'ять днів до дня проведення такого судового засідання. Згідно ч.3. ст. 158-1 ЦПК ухвала суду, яка прийнята за наслідками вирішення даного питання, оскарженню не підлягає.

Найголовнішим позитивом упровадження системи відео-конференцв'язку є суттєве скорочення строків розгляду кримінальних проваджень та цивільних справ.

Позитивним фактором запровадження системи відеоконференцв'язку є й можливість її використання для дистанційного спілкування між

судами різних інстанцій, Державною судовою адміністрацією та іншими державними органами. За допомогою інтерактивного інструменту відеоконференції можна за участю широкого кола осіб проводити наради, семінари та інші навчально-інформативні заходи. І переваги такого спілкування — очевидні [3].

Використання відеоконференцз'язку під час проведення судового засідання достатньо поширене у світовому просторі. Так, у Польщі підставою для проведення відеоконференцій в цивільному судочинстві є стаття 235 § 2 Цивільного процесуального кодексу, в якій йдеться: « Якщо характер доказів не суперечить цьому, суд, який виносить рішення може вирішити при його дослідженні використовувати технічні пристрої, які дозволяють зробити це на відстані. Суд, який виносить рішення, досліджує докази в присутності суду, який це запросив або судового референдарія в цьому суді» [4]. Крім того, на підставах встановлених законом, міністр юстиції видав постанову від 24 лютого 2010 року «Про обладнання та технічні засоби» для того, щоб сприяти збору доказів на відстані в цивільному судочинстві у Польщі [5].

Серед інших держав, що використовують відеоконференцз'язок під час проведення судового засідання, необхідно виділити США, де застосування відеоконференцз'язку стало навіть більш популярним ніж звичайне слухання справи. Так, за допомогою системи SKS (розумний зал судових засідань), дистанційні учасники можуть бачити кілька частин кімнати в режимі поділу екрана, що дозволяє їм одночасно бачити всі зони судового засідання, включаючи суддю, позивачів або відповідачів, адвокатів і присяжних.

SKS розробила мобільну платформу для залів судових засідань з камерою, ноутбуком, принтером, гучномовцями і екранами дисплея, які дозволяють учаснику вставляти флеш-накопичувач з контентом і представляти його як в кімнаті, так і для віддалених учасників відео (як відеоконференція через Скайп). Судді і судові виконавці можуть управляти аудіо / відео і записувати в приміщенні за допомогою одного сенсорного екрану, уникаючи непотрібних перерв в роботі [6].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що застосування систем відеоконференцз'язку в цивільному судочинстві є дуже важливим, оскільки, чим ширше буде коло способів участі зацікавлених осіб у справі, тим більш ефективніше та скоріше буде розглядатися дана справа. Відтак особи зможуть реалізовувати своє право на доступ до правосуддя, адже в учасників процесу з'являється вибір, яким саме способом брати участь у судовому засіданні.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №№ 40-42. – ст.492.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Офіційний вісник України. – 1998. – №№ 13. – стор.270.
3. Стан використання систем відеоконференцв'язку при здійсненні правосуддя Жидачівським районним судом Львівської області за I півріччя 2014 року / [Електронний ресурс] / http://gd.lv.court.gov.ua/userfiles/file/sud1307/pdf/Yzahalnennja/Analiz_videoconf.pdf
4. Sąd na odległość – inne oblicze wideokonferencji / [Електронний ресурс] / <http://itwadministracji.pl/numery/pazdziernik-2016/sad-na-odleglosc-inne-oblicze-wideokonferencji.html>
5. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 lutego 2010 r. w sprawie urzędzeń i środków technicznych umożliwiających przeprowadzenie dowodu na odległość w postępowaniu cywilnym (Dz.U. 2010 nr 34 poz. 185) / [Електронний ресурс] / <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20100340185>
6. SKC's Smart Courtroom / [Електронний ресурс] / <http://shop.skccom.com/Video/Telejustic>

Бут Ілля Олександрович,

*к. ю. н., асистент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТРЕТЕЙСЬКОМУ РОЗГЛЯДІ

Застосування інформаційних технологій в правозастосовній практиці набуває своєї актуальності не тільки в сфері цивільного судочинства, а й у сфері третейського розгляду цивільно-правових спорів. Однак якщо впровадження новітніх технологій в процес розгляду та вирішення справи державним судом стримується певними чинниками (масштабність впровадження, негнучкість законодавства в певних питаннях тощо), то щодо третейського розгляду такі обмеження у Законі України «Про третейські суди» відсутні: фактично, питання застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій залишається на вирішення компетентного органу, яким утворено третейський суд, сам склад третейського суду, а також безпосередньо на сторін третейської угоди, які в певних випадках (особливо щодо процедури розгляду спору в третейському суді *ad hoc*) наділені можливістю визначати правила третейського розгляду, які б не суперечили чинному законодавству [1].

Так, наразі не виникає значних складнощів в укладенні третейської угоди в електронній формі із застосуванням електронного цифрового

підпису з дотриманням положень Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року №851-IV, «Про електронну комерцію» від 3 вересня 2015 року №675-VIII: вони укладаються в тому ж порядку, що і звичайні цивільно-правові угоди, а зазначені законодавчі акти надають неспростовність такій угоді, оскільки юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму. В той же час, навіть без електронного цифрового підпису третейська угода вважатиметься укладеною якщо вона укладена шляхом обміну листами, повідомленнями по телетайпу, телеграфу або з використанням засобів електронного чи іншого зв'язку, що забезпечує фіксацію такої угоди.

Щодо безпосередньо третейського розгляду, навіть за відсутності зазначених вище стримуючих факторів стан застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій залишається незадовільним. Якщо порівнювати регламенти деяких постійно діючих третейських судів, можна відзначити, що ними не створено передумов для активного використання сторонами мережі Інтернет, електронної пошти тощо під час третейського розгляду спору. Так, регламентами Постійно діючого третейського суду при Асоціації українських банків [2], Постійно діючого третейського суду Торгово-промислової палати України [3], Постійно діючого третейського суду при Українському національному комітеті Міжнародної торгової палати [4] не передбачено можливості подання позовної заяви в електронній формі, оскільки регламентами закріплено, що датою подачі позовної заяви є день її вручення третейському суду чи дата відправлення позовної заяви поштою відповідно до дати штемпеля поштового відомства місця відправлення. Також Регламентом Третейського суду при Українському національному комітеті Міжнародної торгової палати додатково акцентовано увагу на тому, що позовна заява, відзив (заперечення) на позов, повістка, рішення, ухвала третейського суду направляються стороні лише рекомендованим листом або вручаються особисто під розписку, а всі інші документи і повідомлення можуть бути направлені звичайним листом, або телефаксом, телеграфом, електронною поштою, іншими засобами зв'язку.

В той же час, якщо ж регламентом третейського суду передбачено можливість подачі позовної заяви у електронній формі і створено для цього необхідну технічну можливість, позивач може скористатися наданим правом. В українській третейській практиці відомі випадки не тільки подачі електронного позову, а й третейського розгляду виключно в режимі відеоконференції: Постійно діючий третейський суд при Асоціації «Українська третейська спілка» (м. Одеса) дистанційно розглянув позов Товариства з обмеженою відповідальністю «Торгівельно-виробнича

фірма «Інтерон» (м. Київ) до Закритого акціонерного товариства «Акціонерна інвестиційно-фінансова компанія «Укрпривінвест» (м. Київ) та 30 листопада 2009 року виніс рішення у справі, яке було оголошено сторонам в режимі відеоконференції, а потім надіслано засобами поштового зв'язку [5].

Як впливає з цього прикладу, єдиним елементом третейського розгляду, який не може бути повністю замінений електронною формою, є власне третейське рішення, яке відповідно до законодавства підписується складом третейського суду та скріплюється підписом керівника та круглою печаткою юридичної особи – засновника цього постійно діючого третейського суду, а підписи третейських суддів третейського суду ad hoc посвідчуються нотаріально (ч. 2 ст. 46 Закону України «Про третейські суди»). Саме вимога про скріплення третейського рішення печаткою (обов'язковість використання якої у зв'язку з дерегуляцією господарської діяльності значно звужується) та нотаріальне засвідчення підписів унеможливує винесення третейського рішення повністю у електронній формі.

Міжнародний досвід застосування інформаційних технологій під час арбітражного розгляду свідчить про те, що арбітражам надано процедурну автономію у вирішенні питань функціонування електронного документообігу між сторонами та арбітражем. При цьому повинні дотримуватися всі засади арбітражної процедури (рівність сторін, безсторонність та конфіденційність арбітражу тощо), оскільки електронний розгляд – це лише форма проведення арбітражу, яка не замінює його сутності [6]. При чому, можливе застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій в різноманітних проявах: для повідомлення сторін про дату та час чергового засідання арбітражу можливе розміщення оголошення на веб-сайті суду, надання сторонам доступу до арбітражного рішення, розміщеного на сайті арбітражу, протягом певного строку (однак з метою забезпечення конфіденційності доступ до такої інформації надається виключно сторонам, в порядку, визначеному регламентом чи угодою між сторонами і арбітражем). В той же час, додатковою обставиною, що ускладнює процедуру проведення арбітражу в електронній формі, є необхідність узгодження її особливостей (зокрема, щодо винесення електронного арбітражного рішення) із національним законодавством країни президенства кожної із сторін спору, оскільки саме через особливості внутрішнього законодавства може бути по-різному вирішено питання про визнання та звернення до виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу.

Таким чином, українське законодавство щодо третейського розгляду в частині можливості його функціонування в електронній формі цілком відповідає основним засадам електронного арбітрування, які зустріча-

ються у міжнародній практиці. Співпадають також і основні перешкоди, які стосуються форми третейського та арбітражного рішень, для яких національним законодавством пред'являються вимоги, виконання яких неможливе у електронній формі (зокрема, щодо скріплення рішення печаткою, нотаріального засвідчення підписів третейських суддів тощо). Для зміни такого становища пропонується доповнити ст. 46 «Вимоги до рішення третейського суду» Закону України «Про третейські суди» частиною третьою такого змісту: «Положення ч. 2 цієї статті не застосовуються до третейських рішень, викладених в електронній формі та підписаних за допомогою електронного цифрового підпису».

Література:

1. Про третейські суди: Закон України від 11 травня 2004 року №1701-IV (із зм. і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №35. – Ст. 412.

2. Регламент постійно діючого Третейського суду при Асоціації українських банків [Електронний ресурс] / Постійно діючий Третейський суд при Асоціації українських банків. – Режим доступу: http://tretsud.aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=10&Itemid=11.

3. Регламент постійно діючого Третейського суду при ТПП України [Електронний ресурс] / Торгово-промислова палата України. – Режим доступу: <http://www.ucci.org.ua/arb/3rdtrib/ua/rules.html>.

4. Регламент постійно діючого Третейського суду при Українському національному комітеті міжнародної торгової палати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iccuacourt.org/reglament>.

5. Рішення від 30 листопада 2009 року : Постійно діючий третейський суд при Асоціації «Українська третейська спілка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sud-ua.com/2009/11/30/rishennya-interon-vs-ukrprivinvest>.

6. Course on Dispute Settlement in International Trade, Investment and Intellectual Property : Module 5.9 Electronic Arbitration / United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unctad.org/en/docs/edmmisc232add20_en.pdf.

Волкова Наталія Василівна,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТУ ЯК ЕЛЕКТРОННОГО ДОКАЗУ У ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ

20 травня 2015 року Указом Президента України № 276/2015 була затверджена «Стратегія реформування судоустрою, судочинства і суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 роки», за якою одним із напрямків розвитку судової системи було визначено «Електронне правосуддя»[1].

Електронне правосуддя спрямоване на забезпечення прозорості та доступності правосуддя, на підвищення якості роботи судів та значну економію державних коштів. Реалізація проекту «Електронний суд» є одним із напрямів підвищення ефективності роботи правосуддя в Україні [2].

Одним із аліментів впровадження проекту «Електронне правосуддя» є забезпечення використання електронного доказу як засобу доказування у цивільному процесі України.

Проблема використання електронного доказу як засобу доказування стала одним з ключових питань модернізації цивілістичних процесів у країнах Західної Європи, але в процесуальній літературі зазначається, що в цивільному процесі Україні цьому питанню не приділено достатньо уваги [3].

Норми чинного цивільного процесуального законодавства взагалі не передбачають такого засобу доказування як електронний доказ, що в свою чергу приводить до певних труднощів у судовій практиці, оскільки на сьогодні інформаційні технології все активніше інтегруються в правове співтовариство України.

Більш поширеним електронним доказом у цивільному судочинстві є електронний документ. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа; електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною [4].

Згідно з положенням ч. 13 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» докази, подані в електронній формі та/або у формі паперових копій електронних повідомлень, вважаються письмовими доказами згідно із статтею 64 ЦПК України [5]. Проаналізувавши вище наведену норму, можна прийти до висновку, що електронні документи пропонується розглядати як письмові докази. З цього приводу А. Т. Боннер у своїй праці зазначав, що «будь-який електронний документ може бути перетворений в людиночитаему форму. Однак після такого перетворення він, по суті, перестає бути електронним і стає традиційним документом» [6].

У зв'язку з неурегульованістю нормами цивільного процесуального законодавства використання електронного документа як доказу у цивільному судочинстві, то у теорії цивільного процесуального права ведуться певні дискусії щодо співвідношення електронного документа та документа як письмового доказу. Умовно можна виділити декілька підходів науковців з цього питання. Так, одні науковці ототожнюють поняття

електроні та письмові документи [7]. Інші, вважають, що це самостійні види документів [8].

Не вдаючись до дискусії необхідно підтримати останню позицію науковців та визначити ознаки електронного документу, оскільки вони мають певні відмінності від документу як письмового доказу у цивільному судочинстві. Як справедливо зазначав А. Ю. Каламайко, що «...виходячи з тлумачень ознак письмових та речових доказів, можна зробити висновок про те, що вони не дозволяють в повній мірі відобразити специфіку електронного документа, оскільки особливості форми останнього потребуються специфічних методів та способів його використання як засобу доказування в цивільному процесі. З огляду на це, пропонується розглядати електронний документ як різновид електронних засобів доказування, який має свою специфіку. Варто зазначити, що доказове значення має сама інформація, а не її носій» [9]. Також, автор виділяє характерні ознаки електронного документа, а саме : «1. неможливість безпосереднього сприйняття людиною інформації, зафіксованої в електронному документі в електронно-цифровому виді. При цьому створення та відтворення електронного документа потребує використання технічних та програмних засобів для приведення інформації її у придатну до сприйняття форму; 2. Наявність реквізитів, що дозволяють ідентифікувати зафіксовані відомості. 3. Наявність електронного носія інформації; 4. Можливість зміни форми фіксації документованої інформації; 5. Документ має містити інформацію, необхідну для використання у відповідних цілях, насамперед для встановлення обставин у цивільних справах [9].

На думку О.П.Вершиніна, суттєвими ознаками електронного документа є його зміст (інформація) і форма (технічний електронний носій інформації). Електронним документом є інформація, яка зафіксована на електронних носіях та містить реквізити, що дозволяють її ідентифікувати [10].

На підставі вище наведеного вбачається, що документ як письмовий доказ і електронний документ є різними за своїм змістом, формою, порядком пред'явлення тощо. Такої ж позиції притримується законодавець та у проекті Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 (далі законопроект) [11], до засобів доказування пропонує віднести 1) письмові, речові і електронні докази; 2) висновки експертів; 3) показання свідків (ч. 2 ст.77 ЦПК). Відповідно до вищенаведеного законопроекту письмовими доказами є документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору (ч.1 ст. 96 ЦПК). Електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини,

що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатись, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах та ін.), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) (ч.1 ст. 101 ЦПК).

Таким чином, у законопроекті законодавець пропонує використовувати письмові та електронні докази як самостійні засоби доказування. Крім того, розмежовує такі докази як документи та електронні документи, а саме : до письмових доказів відносить документи, а до електронних доказів – електронні документи.

Література:

1. Чванкін С.А. Стан Провадження проекту «Електронний суд» в Київському районному судді м. Одеси / С.А. Чванкін // Вісник асоціації слідчих суддів України. – № 1(2). – 2017. – С. 26-28

2. Логінова Н. І. У провадження електронного правосуддя в систему судочинства [Електронний ресурс] / Н. І. Логінова. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v72/61.pdf>.

3. Курс цивільного процесу [Текст] : Підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.

4. Про електронні документи та електронний документообіг : Закону України від 22.05.2003 № 851-IV. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/851-15>

5. Про електронну комерцію: Закону України від 03.09.2015 № 675-VIII. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/675-19>

6. Боннер А. Т. Электронный документ как доказательство в гражданском и арбитражном процессе / А. Т. Боннер // Закон. – 2009. – № 11. – С. 141-157.

7. Ворожбит С. П. Электронные средства доказывания в гражданском и арбитражном процессе [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.0015 / С. П. Ворожбит. – Санкт-Петербург, 2011. – 235 с.

8. Боннер А. Т. Традиционные и нетрадиционные средства доказывания в гражданском и арбитражном процессе [Текст] : монография / А. Т. Боннер. – Москва: Проспект, 2013. – 616 с.

9. Каламайко А. Ю. Електронні засоби доказування в цивільному процесі [Електронний ресурс]: дис. ... канд. юрид. наук :12.00.03 / А. Ю. Каламайко. – Х., 2016. – Режим доступу: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Kalamaiko/d_Kalamaiko.pdf.

10. Вершинин А. П. Электронный документ: правовая форма и доказательство в суде [Текст] / А. П. Вершинин. – М., 2000. – 248 с.

11. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Проект Закону України від 23.03.2017 року № 6232: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/webproc4_1?pf3511=61415

Голубцова Олена Олександрівна,
ст. викладач кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ У ДЕЯКИХ КАТЕГОРІЯХ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ, ЩО ВИПЛИВАЮТЬ ІЗ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Єдність судової практики є гарантією довіри громадян до судової влади. Завдяки єдності судової практики реалізується принцип рівності всіх громадян перед законом і судом. Стабільність судової практики є одним з ознак правової держави.

Однак сучасна судова практика свідчить про неоднорідність, а в деяких випадках про суперечливість судових рішень. Цьому сприяє суперечливість підходів в тлумаченні норм права і застосуванні теоретичних положень до правозастосовної практики.

Найважливішим завданням підготовки цивільної справи до судового розгляду, а в подальшому і об'єктивного вирішення цивільної справи, винесення законного та обґрунтованого судового рішення є правильне і повне визначення предмета доказування, тобто фактів, які підлягають встановленню в судовому розгляді. Здавалося б, в такої не складної цивільної справі, як розірвання шлюбу, немає єдності в думках при визначенні предмета доказування ні в теорії сімейного та цивільного процесуального права, ні в судовій практиці. У теорії виділяють загальні і спеціальні підстави (факти), мотиви, приводи і причини розірвання шлюбу. [2,136-145; 3,99]

Однак, для судової практики більшого значення мають такі поняття як юридичний і неюридичний (доказовий) факти і встановлення чіткої межі між ними. Юридичні факти – це обставини, з якими закон пов'язує виникнення, зміну та припинення правовідносин. А неюридичні факти мають протилежне значення і необхідні для встановлення юридичного факту. Необхідний склад юридичних фактів визначається нормами матеріального права, якими регулюються спірні правовідносини. Але в деяких випадках в законі прямо не вказується той факт, з яким він пов'язує виникнення, зміну або припинення правовідносин. Подібна ситуація існує і при визначенні юридичної підстави (факту) припинення шлюбу.

В даному випадку потрібно виходити з самого поняття сім'ї та шлюбу і їх взаємозв'язку. Сімейні правовідносини набувають свою юридичну силу тільки після реєстрації шлюбу в установленому законом порядку.

І тільки факт реєстрації є підставою для подальшого виникнення сімейних правовідносин (немайнових і майнових). Але сама по собі реєстрація шлюбу носить формальний характер (як форма закріплення правовідносини) і без наявності сім'ї не має юридичних наслідків (фіктивний шлюб). Таким чином саме факт сімейних відносин має першорядне юридичне значення.

Відповідно до Сімейного кодексу шлюб укладається з метою створення сім'ї. Отже, можна визначити зворотню послідовність: шлюб розривається, якщо сім'ї немає. Тому найголовнішим юридичним фактом при розгляді цивільних справ про розірвання шлюбу є обставина фактичного припинення сімейних відносин і неможливості їх збереження. Можливість збереження сім'ї має також важливе юридичне значення, тому для визначення цієї обставини дається термін на примирення подружжя.

Всі інші обставини, які встановлюються судом по даній категорії справ мають не юридичне значення, але мають доказовий зв'язок юридичним фактом. У правозастосовній практиці складно безпосередньо встановити факт наявності сім'ї, її відсутності, можливості збереження сім'ї. Все це можна зробити тільки встановивши ряд доказових фактів, які в своїй сукупності будуть свідчити про наявність або відсутність юридичного факту.

Так, для встановлення наявності сім'ї (юридичний факт) необхідно встановити ряд обставин, які є ознаками сім'ї, викладеними в ст. 3 СК: спільне проживання, загальний побут, взаємні права і обов'язки. Для встановлення відсутності сім'ї – відповідно навпаки. Але для розірвання шлюбу можуть мати значення і інші обставини, які є по суті приводом для розірвання шлюбу: алкоголізм, наркоманія, відмінність характерів і тощо.

Подібна ситуація складається в багатьох цивільних справах.

При встановленні фактичних шлюбних відносин необхідно встановити наявність сім'ї де-факто, тобто наявність всіх ознак сім'ї (доказових фактів). Під час поділу майна подружжя (особливо у випадках, де немає розірвання шлюбу) необхідно встановити неможливість спільного володіння, користування і розпорядження ними майном (юридичний факт).

Правильне визначення фактів, що входять до предмету доказування, їх першорядності і послідовності має велике значення також для об'єктивності судового рішення. Будь-яке судове рішення містить в собі силогізм. Силогізм – це форма дедуктивного умовиводу, в якій з двох або декількох висловлювань (посилок) слід нове висловлювання (висновок).

Такими посиланнями для загального висновку, що міститься в резолютивній частині судового рішення, виступають юридичні і доказові факти, викладені в мотивувальній частині.

Література:

- 1.Сімейний кодекс України: Закон України від 16.01.2003р. № 2947-III//Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №21-22. – Ст.135.
- 2.Антокольская М.В. Семейное право: Учебник. – М., Юристъ, – 1999.
- 3.Тертышников В.И. защита семейных правоотношений в гражданском судопроизводстве. – Х., 1976

Гонгало Регіна Францівна,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу,
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Україна як суверенна й незалежна держава не тільки проголосила європейський вибір у визначенні своїх політико-правових і гуманітарних стандартів, але й зробила певні кроки до реалізації цих намірів.

Перш за все, це вступ до Ради Європи й прийняття на себе серйозних зобов'язань стосовно приведення української правової системи у відповідність із зрозумілими для Європи демократичними засадами організації громадянського суспільства. Безперечно, важливу роль у цих процесах має відіграти й ратифікація Україною 11 вересня 1997 р. Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки цей документ закріплює не тільки унікальну систему норм міжнародного права з захисту прав людини, але й одну з найбільш розвинутих міжнародних юридичних процедур.

Внаслідок цього кожна фізична особа, неурядова організація або група осіб, що знаходяться під юрисдикцією України, отримали право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися зі скаргою про порушення Україною прав і свобод, гарантованих Конвенцією, до Європейського суду з прав людини – однією з найбільш повноважних і впливових міжнародних судових установ.

Ця подія відкрила новий етап у розвитку української юриспруденції в питаннях юридичного захисту прав людини та основоположних свобод. Власне, почався новий відлік часу — початок перенесення європейських правничих цінностей на український ґрунт.

Як зазначає з цього приводу С. Головатий: «Ратифікація Україною Європейської конвенції з прав людини створила нову правову ситуацію

в системі захисту прав людини в Україні. ...перед правниками постає вимога, з одного боку, не відступати від положень Європейської конвенції з прав людини, а з іншого — спиратися у своїх рішеннях на практику Суду щодо розгляду справ про порушення цих прав» [4].

На думку професора В. Євінтова, система застосування міжнародного права у внутрішньому правопорядку України ґрунтується на таких засадах:

1) норми міжнародних договорів, що запроваджені в право України ратифікаційним законом, набувають статусу норм національного права і підлягають відповідному застосуванню. Пряме застосування таких норм договорів не виключається, якщо законодавець не здійснив спеціальної трансформації цих норм у внутрішнє законодавство;

2) у разі колізії норм ратифікованого договору та норм національного права перші мають вищу силу над другими і підлягають пріоритетному застосуванню; 3) забороняється запроваджувати в право України і, відповідно, застосовувати договори, які суперечать Конституції України. Презюмується, що належним чином ратифіковані міжнародні договори відповідають Конституції.

Конвенція при її тлумаченні має сприйматися як єдине ціле, а не як сукупність окремих норм, для забезпечення «справедливого балансу між суспільним інтересом та вимогами захисту основоположних прав особи».

З метою дотримання Україною зобов'язань, що випливають з її членства в Раді Європи, та задля ефективного виконання статті 46 Конвенції, згідно якої, держави-учасники зобов'язуються виконувати остаточне рішення Європейського суду в будь-якій справі, в якій вони є сторонами, 23 лютого 2006 року було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який зафіксував на законодавчому рівні систему інституційних та процедурних механізмів виконання рішень Європейського суду та запобігання новим порушенням Конвенції [5].

Практика міжнародних судових органів захисту прав людини доводить, що ці органи прикладають чимало зусиль задля ініціювання широкого застосування національними судами норм міжнародних конвенцій з прав людини. Зокрема, Європейський суд неодноразово наполягав на застосуванні такого принципу: якщо Конвенція є правовою основою, на яку може посилається заявник, то він повинен це робити в національному суді, або навіть сам національний суд повинен звернутися до відповідної норми Конвенції. Особливе значення у внутрішньодержавній імплементації належить приведенню судової практики у відповідність до міжнародно-правових зобов'язань держави.

Як вказує Л. Вільдхабер, недостатньо тільки гарантувати, що положення Конвенції мають пряму дію, необхідно перенести прецедентне право Європейського суду з прав людини в національне законодавство [3].

При цьому, враховуючи специфічність рішень Суду, наявність в них автономних понять, динамічний характер норм, а також право держав обирати спосіб забезпечення дотримання вимог Конвенції, – законодавче втілення може мати різні форми. Свобода законодавця в цьому питанні обумовлена принципом свободи розсуду держави. Однак недостатньо тільки впровадити рішення Суду в законодавство України, необхідно забезпечити ефективне регулювання ними правовідносин, проводити контроль за їх функціонуванням.

Доволі часто в інших державах Європи не законодавці (оскільки проведення законопроекту через парламент вимагає часу), а найвищі судові органи, Верховні чи Конституційні суди, відіграють основну роль в усуненні причин, які призвели до порушення прав людини у конкретній ситуації, яка згодом стала предметом рішення Європейського суду з прав людини.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.// ВВРУ.-1996.-№30.-ст.141
2. Цивільно-процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV// ВВРУ.-2004.-№40, 41, 42 – ст. 356
3. Статут Ради Європи. Рада Європи; Статут, Міжнародний документ від 05.05.1949 – [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України, Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>
4. Головатий С. Нові можливості щодо захисту прав людини в Україні // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. — 1999. — № 1. — С. 11
5. Савенко М. Роль міжнародно-правових актів у діяльності Конституційного Суду України із захисту прав і свобод людини // Вісник Конституційного Суду України. – 2001. – № 2. – С.136

Журило Сергій Сергійович,

к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ВІДОБРАЖЕННЯ ОКРЕМИХ МАЙНОВИХ ПРАВ ДІТЕЙ В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ Е-ДЕКЛАРУВАННЯ

Розбудова в Україні сучасного демократичного суспільства, її прагнення інтегруватись в Європейський Союз стикаються з багатьма перепонами, серед яких внутрішньополітична нестабільність, підвищення рівня

інфляції та безробіття, високий рівень корупції та відповідно зниження довіри громадян до влади.

Одним з найбільш ефективних методів профілактики корупції в державній сфері є посилення заходів фінансового та іншого контролю осіб, уповноважених на виконання державних та інших, прирівняних до них функцій. Одним із дієвих заходів фінансового контролю є подання декларацій про доходи та майно державних посадових осіб.

Зважаючи на розвиток інформаційного суспільства, розповсюдженою світовою практикою є подання декларацій за допомогою спеціальних електронних сервісів, через що вони отримали назву е-декларацій. Даний крок покликаний підвищити прозорість та довіру громадян до політичного керівництва за допомогою оприлюднення інформації про активи політичних діячів і державних службовців.

Так, Верховною Радою України 14.10.2014 року прийнято Закон України «Про запобігання корупції» (далі – Закон).

Згідно зі ст. 45 Закону особи, зазначені у пункті 1, підпунктах «а» і «в» пункту 2, пункті 5 частини першої статті 3 цього Закону (народні депутати України, депутати місцевих рад, державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування, судді, прокурори, поліцейські, посадові особи юридичних осіб публічного права та інші), зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Національного агентства декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого, за минулий рік за формою, що визначається Національним агентством.

Ідеологія технічного рішення виписана таким чином, що посадовець на робочому чи будь-якому комп'ютеризованому місці заповнює деталізовану онлайн-форму, відомості з якої автоматично потрапляють в єдину базу даних та стають публічно доступними (за виключенням персональних даних особи).

Система сама з'єднується з тематичними держреєстрами та базами даних та порівнює задеклароване із фактично наявним. У разі невідповідності, посадовця попросять уточнити розбіжності. У разі відмови чи факту наведення недостовірних відомостей, компетентні органи починають кримінальне провадження.

Аналізуючи форму електронної декларації зазначимо, що в розділі 11 «Доходи, в тому числі подарунки» передбачені наступні поля форм декларації, які необхідно заповнити: «Особа, якої стосується об'єкт декларування», «Вид доходу», «Розмір (вартість)», «Джерело доходу», «Права на цей об'єкт: тип права», «Права на цей об'єкт: інформація про власника».

У зв'язку з цим, виникають питання, які потребують детально розгляду та роз'яснення щодо зазначення у електронній декларації

декларантом чи його дружиною (чоловіком) доходів (грошових коштів) при отриманні допомоги по народженню дитини.

Так, статтями 10, 11 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» встановлено, що допомога при народженні дитини за цим Законом надається одному з батьків дитини (опікуну), який постійно проживає разом з дитиною. Одноразова допомога, призначена опікуну, вважається власністю дитини. Виплата допомоги при народженні дитини припиняється у разі: нецільового використання коштів і незабезпечення отримувачем допомоги належних умов для повноцінного утримання та виховання дитини.

Тобто, вказані кошти – допомога при народженні дитини, є цільовими коштами, використовуються на дитину та є її власністю.

Це підтверджується Порядком призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, а саме пунктом 10, в якому зазначено, що допомога при народженні дитини надається з метою створення належних умов для її повноцінного утримання та виховання.

Отже, при заповненні поля електронної декларації «Особа, якої стосується об'єкт декларування» декларант вказує себе чи дружину (чоловіка), на якого оформлена виплата допомоги при народженні та відкритий рахунок для зарахування коштів, у полях «Вид доходу», «Розмір (вартість)» – вказує: соціальні виплати (конкретизує – допомога при народженні дитини) та суму отриманих коштів, у полі «Джерело доходів» – вказує відповідний орган соціального захисту, який здійснює нарахування та виплату допомоги. При заповненні «Права на цей об'єкт: тип права» вказує: власність. І ось виникає питання при заповненні поля «Права на цей об'єкт: інформація про власника»: кого вказувати власником отриманих коштів – допомоги при народженні дитини? Батьків, батька (матір) на якого відкритий рахунок чи дитину?

Аналізуючи електронні декларації, які містяться в Єдиному державному реєстрі декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зазначимо, що має місце вказівка декларантами власником вказаних коштів того з батьків на кого відкритий рахунок, на який надходять кошти або декларанти взагалі власників цих коштів не зазначають (що є порушенням ст. 46 Закону, яка передбачає заповнення даних відомостей).

Виходячи з нормативного підґрунтя питання захисту майнових прав дитини, державної цільової підтримки матеріальних умов для виховання дітей у сім'ях, то юридично правильно було б вказувати власником саме дитину.

Однак, у зв'язку з тим, що кошти, які виплачуються державою при народженні дитини для створення належних матеріальних умов для

виховання дітей у сім'ях, надходять на відкриті рахунки саме батьків (декларантів), то, у разі перевірки достовірності поданих декларантом даних працівниками НАЗК, вказані кошти будуть «висвічуватися» за батьками: на їх розрахункових рахунках, у зв'язку з чим, вважаю, що в даному випадку (згідно мети електронного декларування та методів і способів перевірки) необхідно вказувати власниками вказаних коштів батьків, а питаннями цільового їх використання будуть займатися працівники соціальних служб чи виконавчі органи територіальної громади.

Варто зазначити, що питання правильності заповнення декларації досить відповідальний процес, так як зазначення в декларації завідомо недостовірних відомостей може тягнути за собою дисциплінарну, адміністративну (ст. 172-6 КУпАП) або кримінальну відповідальність (ст. 366-1 КК України).

Тому, наважусь стверджувати, що від правильності вирішення вказаного питання залежатиме чи виникатимуть підстави для ініціювання питання про притягнення декларанта до відповідальності за порушення антикорупційного законодавства.

Література:

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
2. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 21.11.1992 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>
3. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1751. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1751-2001-п>

Гліюпол Інна Михайлівна,

асистент кафедри цивільного процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»

УЧАСТЬ У СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ

Відповідно до аналізу нинішнього стану правосуддя і «Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки», система правосуддя не виконує, на належному рівні, поставлені перед нею завдання. Одним з основних чинників виникнення такої ситуації в державі, вважається відсутність або недостатній рівень використання можливостей сучасних інформаційних систем, так зване електронне правосуддя [1].

Запровадження електронного правосуддя в Україні є найбільш обговорюваним питанням судового реформування. В сучасному світі інформаційних технологій, судочинство має відповідати реаліям сьогодення та сприяти основним засадам доступності правосуддя. Багато наукових праць було приділено питанням електронного правосуддя, в цілому та окремим його аспектам зокрема.

Державне підприємство «Інформаційні судові системи» у своїй «Концепції електронного суду України» визначає магу та основні завдання «Електронного суду». Такими завданнями окреслено надання можливості громадянину або організації направити до будь-якого суду країни підписану ЕЦП позовну заяву (апеляційну або касаційну скаргу) разом з пакетом супутніх документів за допомогою мережі «Інтернет»; надсилання стороні процесу електронної копії процесуального документу або повістки засобами електронного або мобільного зв'язку (e-mail або SMS); розробка та впровадження універсального формату обміну даними, завдяки якому стане можливою передача справ та документів між автоматизованими системами документообігу суду різних розробників – так звана «загальна шина даних» [2].

Крім того, одним з основних етапів електронного правосуддя є використання інформаційних технологій для проведення судового засідання в режимі відеоконференції. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції» Цивільний процесуальний кодекс України (далі ЦПК) було доповнено ст.158-1 що регулює процесуальний порядок проведення судового засідання в режимі відеоконференції та закріплює можливість особам приймати участь у такому судовому засіданні під час розгляду справ у судах першої, апеляційної, касаційної інстанції та при перегляді справ у Верховному Суді України [3].

Щоб розібратися в тонкощах цього способу проведення судових засідань, слід визначити поняття «відеоконференція». Це телекомунікаційна технологія, що забезпечує одночасну двосторонню передачу, перетворення та представлення інформації на відстані в режимі реального часу. Згадані передача, представлення та перетворення здійснюються завдяки апаратно-програмним засобам. Використання відеоконференції в цивільному процесі має низку переваг. Так, запровадження цього режиму проведення судових засідань спрямоване передусім на модернізацію судового процесу, підвищення оперативності судового розгляду справ і полегшення участі в ньому для сторін. Відеоконференція покликана захистити сторони від надмірного затягування судового процесу, що є однією з найбільших проблем сучасного українського судочинства [4].

Офіційний веб-портал Судової влади України надає перелік апеляційних та місцевих загальних судів, в яких впроваджено систему відеоконференцв'язку. Цей перелік налічує 25 апеляційних судів та 583 місцевих судів загальної юрисдикції різних областей України. Тобто, з моменту закріплення на законодавчому рівні можливості проведення судового засідання в такому режимі, було проведено колосальну роботу по забезпеченню судів необхідними технічними засобами.

Розглядаючи питання проведення судового засідання в режимі відеоконференції в апеляційній інстанції слід зазначити, що норми ст.304 ЦПК закріплюють порядок розгляду справ апеляційним судом за правилами, встановленими для розгляду справи судом першої інстанції, за деякими винятками і доповненнями. На відміну від суду першої інстанції, апеляційний суд у разі неявки сторін або інших осіб, які беруть участь у справі, належним чином повідомлених про час і місце розгляду справи, розглядає справу за відсутністю зазначених осіб.

Однак, існують випадки коли особа просто немає змоги бути присутньою під час розгляду справи, а використання наданого їй права на звернення з клопотанням про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції не завжди закінчується задоволенням. Відсутність законодавчого закріплення підстав для відмови у задоволенні клопотання про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, негативно впливає на вирішення питань щодо участі у таких справах. Учасники процесу нарікають на необґрунтовану відмову і відсутність можливості оскарження таких ухвал.

Аналіз запропонованих визначень дає змогу виокремити такі суттєві ознаки відеоконференції як однієї з інноваційних можливостей спілкування: телекомунікаційна технологія, тобто за участю телекомунікаційних мереж; просторова віддаленість учасників спілкування (в нашому випадку – учасників цивільного процесу); режим реального часу; взаємодія учасників шляхом обміну (передачі, обробки, перетворення та представлення) інформацією здійснюється одночасно. Саме ці особливості відеоконференції роблять можливим її застосування без порушення таких базових принципів цивільного процесу, як гласність і відкритість судового розгляду та його безпосередність. Важливою в питанні участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції є позиція Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях підтверджував правомірність застосування судами відеоконференцв'язку з точки зору права осіб, які беруть участь у справі, на правосуддя, яке відповідає вимозі справедливості [5].

В цілому, можна підсумувати, що запровадження можливості участі осіб у судовому засіданні в режимі відеоконференції, являється важливим кроком до наближення держави до європейських стандартів та покращення здійснення електронного правосуддя.

Література:

1. Указ президента України від 20 травня 2015 року «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>
2. Концепція електронного суду України. // Державне підприємство «Інформаційні судові системи» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kbs.org.ua/files/koncept_d.pdf
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції». – Відомості Верховної Ради України. – 2013. – №25. – Ст.247
4. Козаков О. Відеоконференції у судовому процесі: за і проти. // Щотижнева інформаційно-правова газета «Правовий тиждень». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=123158>
5. Навроцька Ю.В., Могиляк А.Є. Проблемні питання участі в судовому засіданні в режимі відео конференції. Актуальні проблеми держави і права. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apdr.in.ua/v73/43.pdf>

Калініченко Любов Василівна,
суддя Київського районного суду м. Одеси

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДВОДУ У ЦИВІЛЬНОМУ
СУДОЧИНСТВІ ЗА ПРОЕКТОМ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ГОСПОДАРСЬКОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ,
ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ
УКРАЇНИ, КОДЕКСУ АДМІНІСТРАТИВНОГО
СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ ТА ІНШИХ
ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ»
ЗА № 6232 ВІД 23.03.2017 РОКУ**

12 січня 2015 року Президентом України підписано Указ «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020».

«Стратегія-2020» складається з чотирьох векторів руху: сталий розвиток країни; безпека держави, бізнесу та громадян; відповідальність і соціальна справедливість; гордість за Україну в Європі та світі.

Метою реформ визначено досягнення європейських стандартів життя та гідного місця Україні в світі.

«Стратегія-2020» включає в себе 62 реформи, з них пріоритетними визначені 8 реформ та 2 програми.

Однією з пріоритетних реформ є судова реформа, якій приділяється особлива увага, метою якої є реформування судоустрою, судочинства та

суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом. Реформа має забезпечити функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини.

На цей час в нашій країні судова реформа перебуває на другій стадії, та одним з поетапних кроків якої, є внесення Президентом України до Верховної Ради України проекту Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», який 23.03.2017 року зареєстрований за № 6232.

У вищевказаному документі розмежовано повноваження між різними видами юрисдикції, уточнено категорії справ, підвідомчих цивільним судам, а також розширено територіальну юрисдикцію – підсудність справ. Редакція нового ЦПК змінює традиційний підхід до видів провадження в цивільному судочинстві: крім загального позовного, передбачає спрощене позовне для розгляду справ за заявам про стягнення сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику не відомо. Крім іншого, вводиться процедура врегулювання спорів за участю судді, розширюється перелік способів судового захисту та засобів, запроваджуються нові правила забезпечення позову та інші нововведення. Загалом автори документа демонструють підхід до уніфікації процесів у різних видах судочинства.

Істотних змін зазнає порядок відводу у цивільному судочинстві.

Метою дослідження є здійснення ґрунтовного порівняльного аналізу норм діючого Цивільного процесуального кодексу України із запропонованою редакцією нового Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України), що стосуються порядку відводу в цивільному судочинстві, оскільки для дотримання вимог законодавця, спрямованих на захист інтересів сторін та учасників цивільного процесуального судочинства, а також для нормального виконання завдань правової держави велике значення мають положення закону, що визначають обставини, за наявності яких учасники процесу можуть скористатися правом на відвід.

Питання про усунення особи від виконання обов'язків досить важливе, оскільки судова процедура вважається справедливою тільки тоді, коли вона спрямована на забезпечення верховенства права, законності, рівності учасників процесу перед законом і судом, змагальності, гласності та відкритості

Відвід – це сукупність норм, які забезпечують об'єктивність та неупередженість осіб, які беруть участь у судовому розгляді справи, а також

виконання інших вимог цивільно-процесуального законодавства, що визначає, які особи і за яких обставин не можуть брати участь у цивільному процесі.

Чинним ЦПК України передбачена можливість відводів (самовідводів) судді, секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача. Також встановлені: підстави відводу судді; недопустимість повторної участі судді в розгляді справи; підстави для відводу секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача; момент подання заяви про відвід; порядок вирішення заяви про відвід; вимоги до заяви про відвід; порядок оскарження; наслідки відводу.

Здійснюючи аналіз та порівняння норм чинного цивільного процесуального законодавства та редакції нового законопроекту, слід зазначити наступне.

З аналізу ст. 20 чинного ЦПК та ст. 37 в редакції проекту нового ЦПК України щодо підстав для відводу судді вбачається, що статті майже залишились тотожними, однак запропонованим ЦПК України щодо визначення критерію за яким суддя не може розглядати справу і підлягає відводу (самовідводу) внесено доповнення та включено до цього переліку – осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу (незалежно від їх участі у судовому процесі), або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу.

З аналізу ст. 21 чинного ЦПК та ст. 38 в редакції проекту нового ЦПК України щодо недопустимості повторної участі судді в розгляді справи, вбачається, що статті також залишились тотожними, за винятком того, що до складу підстав внесено доповнення про недопустимість повторної участі судді в розгляді справи, якщо суддя брав участь у врегулюванні спору у справі за участі судді, не може брати участь в розгляді цієї справи по суті або перегляді будь-якого ухваленого в ній судового рішення.

Не зазнала змін і стаття 22 чинного ЦПК України, яка в редакції проекту нового ЦПК України за номером статті 39, стосовно встановлених підстав для відводу секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача.

Суттєвих змін зазнали вимоги до заяви про самовідвід та відвід (в чинній редакції ст.23, в редакції проекту нового закону ст.40), а саме: встановлений строк для подання заяви про відвід терміном в десять днів з дня отримання учасником справи ухвали про відкриття провадження у справі, але не пізніше початку підготовчого засідання або першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження. Самовідвід може бути заявлений не пізніше початку підготовчого засідання або першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження. Після спливу

вказаного строку заявляти відвід (самовідвід) дозволяється лише у випадках, коли про підставу відводу (самовідводу) заявнику не могло бути відомо до спливу вказаного строку, але не пізніше двох днів із дня, коли заявник дізнався про таку підставу. Встановлення обставин, вказаних у пунктах 1 – 4 частини першої статті 37 цього Кодексу, статті 38 цього Кодексу, звільняє заявника від обов'язку надання інших доказів упередженості судді для цілей відводу.

Також встановлено, що якщо відвід заявляється повторно з підстав, розглянутих раніше, суд, який розглядає справу, залишає таку заяву без розгляду. Зловживання правом на відвід (безпідставний відвід, заявлення повторного відводу з тих самих підстав) тягне відповідальність, встановлену законом.

Охарактеризувати вказані зміни в сукупності можливо, як позитивні та такі, що спрямовані для встановлення чіткого визначеного Законом порядку подання заяв про відвід, з метою дисциплінування учасників справи, усунення можливих порушень, які зазначені у статті 17 Конвенції, яка закріплює один із основоположних принципів Конвенції – принцип неприпустимості зловживання правами, та не допущення учасниками справи зловживання наданими їм процесуальними правами.

Однак деякі положення статей викликають сумніви щодо їх доцільності. Так, якщо відвід заявляється повторно з підстав, розглянутих раніше, суд, який розглядає справу, залишає таку заяву без розгляду, яка в свою чергу підлягає окремому оскарженню від рішення суду відповідно до п.16 ч.1 ст. 354 нової редакції ЦПК України.

Новою редакцією Закону передбачена відповідальність у вигляді штрафу, за зловживання правом на відвід (безпідставний відвід, заявлення повторного відводу з тих самих підстав), однак не позбавляє право сторони на апеляційне оскарження, що в свою чергу може призвести до порушення встановлених законом строків розгляду справи.

Одним з основних завдань редакції нового ЦПК його розробники називають повноцінне забезпечення принципу змагальності сторін. Цивільний процес має стати справжнім змаганням зі справедливими правилами.

У зв'язку з чим, досить кардинальних та суттєвих змін зазнав встановлений порядок вирішення заявленого відводу та самовідводу (в чинній редакції ст. 24, в редакції проекту нового ЦПК ст. 41).

Так, відповідно до ст. 41 проекту Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»

1. Питання про відвід (самовідвід) судді може бути вирішено як до, так і після відкриття провадження у справі.

2. Питання про відвід судді вирішує суд, який розглядає справу. Суд задовольняє відвід, якщо доходить висновку про його обґрунтованість.

3. Якщо суд доходить висновку про необґрунтованість заявленого відводу, він вирішує питання про зупинення провадження у справі. У такому випадку вирішення питання про відвід здійснюється суддею, який не входить до складу суду, що розглядає справу, і визначається у порядку, встановленому частиною першою статті 34 цього Кодексу. Такому судді не може бути заявлений відвід.

Досить позитивно можна оцінити новацію кодексу (ч. 1 ст. 41) в частині вирішення питання про відвід (самовідвід) до відкриття провадження у справі, оскільки на практиці в деяких випадках, суд наперед знаючи про неможливість розгляду даної справи, був вимушений відкривати провадження у справі та здійснювати невідкладні процесуальні дії, що в подальшому безперечно виклало сумніви у доброчесності судді та підірвало авторитет судової влади.

Разом з тим, неоднозначну оцінку викликають ч. 2 та 3 ст. 41 Кодексу, так ч. 7 ст. 253 проекту Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» передбачено право суду зупинити провадження у справі з цієї підстави. Також у відповідності до вимог ст. 354 проекту Закону передбачено, право на окреме оскарження від рішення суду ухвали про зупинення провадження у справі.

Крім того, звертаю увагу також і на ст. 211 проекту Закону, а саме на строки розгляду справи, в якій передбачено строк розгляду справи по суті протягом 30 днів з дня початку розгляду справи по суті (ч. 2), та порядок зупинення строків розгляду справи на стадії її розгляду по суті – п. 1-3 ст. 252 та п. 1-3 ст. 253 проекту Закону.

Таким чином вищеперелічені фактори можуть стати засобом звичайного затягування процесу, та на мій погляд для подолання даної проблеми доцільно було б внести зміни до ст. 354 Кодексу, а саме щодо неможливості оскарження ухвали про зупинення провадження у справі, з підстави розгляду заяви про відвід.

Та попри все, на переконання усіх обговорень проекту нового ЦПК, пропонувані зміни до нормативно-правового акта, покликаного визначити засади здійснення цивільного судочинства, у цілому є позитивні й необхідні, однак перш ніж запроваджувати редакцію нового Закону, необхідно досить ретельно та уважно відпрацювати текст цього Закону, з урахуванням усіх існуючих особливостей цивільного судочинства.

НОВАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

У судах функціонує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система. Позовні та інші заяви, скарги та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в день надходження документів. Визначення судді або колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою у порядку, визначеному цим Кодексом.

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система відповідно до закону забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Суд направляє судові рішення, судові повістки, судові повістки – повідомлення та інші процесуальні документи учасникам судового процесу на їх офіційні електронні адреси, вчиняє інші процесуальні дії в електронній формі з застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в порядку, визначеному цим Кодексом та Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в добровільному порядку.

Особам, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, суд надсилає будь-які документи у справах, в яких такі особи беруть участь, виключно в електронній формі, шляхом їх направлення на офіційні електронні адреси таких осіб, що не позбавляє їх права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою.

Реєстрація в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі не позбавляє права на подання документів до суду в паперовій формі.

Особи, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, можуть подати процесуальні, інші документи, вчинити інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, з використанням власного електронного цифрового підпису, прирівняного до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис», якщо інше не передбачено цим Кодексом.

Особливості використання електронного цифрового підпису в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі визначаються Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Суд проводить розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі. Процесуальні та інші документи і докази у паперовій формі не пізніше наступного дня з дня їх надходження до суду переводяться у електронну форму та долучаються до матеріалів електронної судової справи в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

У разі неможливості розгляду справи судом в електронній формі з технічних причин більше чотирнадцяти днів, що може перешкодити розгляду справи у строки, встановлені цим Кодексом, справа розглядається за матеріалами в паперовій формі, для чого всі матеріали справи невідкладно переводяться в паперову форму у порядку, встановленому Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Процесуальні та інші документи і докази в паперовій формі зберігаються в додатку до справи в суді першої інстанції та у разі необхідності можуть бути оглянуті учасниками справи чи судом першої інстанції або витребувані судом апеляційної чи касаційної інстанції після надходження до них відповідної апеляційної чи касаційної скарги.

Правове регулювання відносин, пов'язаних із функціонуванням автоматизованої системи документообігу суду, здійснюється цим Положенням відповідно до Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про доступ до судових рішень», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про захист персональних даних» та інших нормативно-правових актів.

автоматизована система – сукупність комп'ютерних програм і відповідних програмно-апаратних комплексів судів та Державної судової адміністрації України (далі – ДСА України), що забезпечує функціонування документообігу суду, обіг інформації між судами різних інстанцій

та спеціалізацій, передачу інформації до центральних баз даних залежно від спеціалізації судів, захист від несанкціонованого доступу тощо;

автоматизоване робоче місце – програмно-апаратний комплекс, що складається з персональної електронної обчислювальної машини та інших пристроїв, прикладного програмного забезпечення загального призначення і спеціалізованого прикладного програмного забезпечення та призначений для автоматизації діяльності користувача системи в межах його повноважень та компетенції і діє у складі автоматизованої системи документообігу суду, в тому числі для обміну інформацією з іншими автоматизованими робочими місцями та (або) іншими автоматизованими системами із застосуванням каналів зв'язку;

автор електронного документа – фізична або юридична особа, яка створила електронний документ;

адміністратор автоматизованої системи (адміністратор Єдиної судової інформаційної системи – далі ЄСІС) – державне підприємство «Інформаційні судові системи», яке забезпечує:

технічний супровід та здійснює підтримку працездатності автоматизованої системи в цілому згідно з вимогами ЄСІС, виконує інші функції відповідно до розпоряджень ДСА України та взятих на себе договірних зобов'язань;

сервіс обміну обліково-інформаційними картками, електронними документами суду з центральною базою даних автоматизованої системи документообігу суду у відповідності до протоколів обміну, затверджених адміністратором автоматизованої системи;

електронний архів – відокремлена частина бази даних, що містить інформацію про судові справи та/або документи, передані до архіву суду, і не підлягає редагуванню;

засади використання автоматизованої системи документообігу суду – це затверджені рішенням зборів суддів відповідного суду правила застосування цього Положення з урахуванням юрисдикції та інстанційності суду, норм процесуальних кодексів та законів України;

комп'ютерна програма – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у придатній для зчитування комп'ютером формі, які приводять його в дію для досягнення певної мети або результату;

користувач автоматизованої системи – суддя, помічник судді, працівник апарату суду, технічний адміністратор (на підставі наказу керівника апарату суду);

оригінал електронного документа суду – електронний примірник документа суду з обов'язковими реквізитами, в тому числі з електронним цифровим підписом (далі – ЕЦП) автора, що не підлягає редагуванню;

оригінал електронного судового рішення – електронний примірник судового рішення з ЕЦП судді (головуючого судді або судді-доповідача у разі колегіального розгляду судової справи), що не підлягає редагуванню;

підсистема – виділений за певними ознаками модуль автоматизованої системи для вирішення конкретних завдань цієї системи, що встановлюється на кожному автоматизованому робочому місці залежно від функцій, повноважень та напрямів роботи користувача автоматизованої системи;

права користувача автоматизованої системи – сукупність дій, які користувач автоматизованої системи має право виконувати в цій системі;

провадження у судовій справі – сукупність процесуальних дій, пов'язаних із розглядом судової справи;

редагування інформації – зміна даних після їх збереження відповідним користувачем чи підписання документа ЕЦП;

суд – суд загальної юрисдикції, який розглядає справи в порядку адміністративного, господарського, кримінального або цивільного судочинства, а також справи про адміністративні правопорушення;

судова справа – позовні заяви, скарги, матеріали кримінального провадження, подання та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, а також судові процесуальні документи, що виготовляються судом;

судове рішення – процесуальний документ, постановлений судом під час розгляду судової справи на будь-якій стадії судового процесу (ухвала, рішення, вирок, постановова, судовий наказ, окрема думка судді тощо);

реєстрація вхідної кореспонденції – фіксування в автоматизованій системі факту надходження до суду судових справ та інших передбачених законом документів;

реєстрація вихідної кореспонденції – фіксування в автоматизованій системі надсилання судом документів, виготовлених у суді;

технічний адміністратор – особа, наділена правами адміністратора автоматизованої системи для забезпечення її технічного функціонування, яка працює безпосередньо в суді, або відповідний фахівець адміністратора автоматизованої системи, закріплений за цією судовою установою.

постійно-діюча колегія суддів – колегія суддів, що складається з основного складу та резервних суддів;

основний склад постійно-діючої колегії – визначений процесуальним законодавством кількісний склад суддів, які здійснюють розгляд справи по суті;

резервний суддя (резервні судді) постійно-діючої колегії – суддя (судді), який (які) залучаються на заміну судді (суддів) – члена (членів) основного складу постійно-діючої колегії (за винятком головуючого,

судді- доповідача) у разі неможливості останнім (останніми) здійснювати правосуддя або брати участь у розгляді (продовжувати розгляд) судових справ.

Для функціонування автоматизованої системи ДСА України забезпечує:

розробку відповідних комп'ютерних програм документообігу суду за спеціалізаціями судів; підготовку нормативних документів щодо використання автоматизованої системи; розробку вимог щодо захисту автоматизованої системи та інформації, що міститься у ній; суди технічними, фінансовими і організаційними ресурсами, необхідними для впровадження, захисту та використання автоматизованої системи; навчання користувачів автоматизованої системи під час її впровадження та використання; моніторинг технічного стану автоматизованої системи та захищеності її даних; організацію технічної та інформаційної підтримки користувачів автоматизованої системи, зокрема, за допомогою відкритих веб-ресурсів, відповідного телефонного інформаційного центру тощо.

Автоматизована система забезпечує автоматизацію технологічних процесів обробки інформації в суді, а саме:

реєстрацію та розподіл вхідної кореспонденції, реєстрацію вихідної кореспонденції, а також внутрішніх документів суду;

розподіл судових справ між суддями (колегіями суддів), визначення запасного судді, слідчого судді, присяжних та народних засідателів;

взяття на контроль та здійснення контролю за виконанням вхідних та внутрішніх документів суду, інформування голови суду, керівника апарату суду та особи, відповідальної за опрацювання документа, про закінчення строків його виконання;

фіксування етапів проходження документів до їх передачі в електронний архів, а також передачі судових справ з однієї судової інстанції до іншої;

реєстрацію процесуальних дій та документів у судовій справі;

контроль за дотриманням процесуальних строків розгляду судової справи та інформування головуєчого судді (судді-доповідача), голови суду та секретаря судової палати про закінчення цих строків;

використання ЕЦП для підписання оригіналу електронного документа суду;

оперативний пошук судових справ та документів за їх реквізитами;

індексацію документів та їх контекстний пошук;

виготовлення та видачу копій судових рішень та виконавчих документів на підставі даних, що містяться в автоматизованій системі, в тому числі надсилання засобами електронного зв'язку оригіналів електронних судових рішень;

зберігання текстів судових рішень та інших документів, створених у автоматизованій системі;

відправку оригіналів електронних судових рішень до Єдиного державного реєстру судових рішень;

надання в установленому законом порядку інформації про стан розгляду судових справ;

Вхідна кореспонденція, в тому числі процесуальні документи, приймається і опрацьовується користувачами автоматизованої системи, яким надано доступ до автоматизованої системи відповідно до їх функціональних обов'язків, і реєструється в автоматизованій системі в день її надходження. У разі неможливості з об'єктивних причин здійснити реєстрацію вхідної кореспонденції в день її надходження, така кореспонденція реєструється в автоматизованій системі в термін, визначений у розпорядженні керівника апарату суду із зазначенням причин встановлення такого терміну.

Кожній судовій справі надається єдиний унікальний номер, який формується автоматизованою системою автоматично в суді першої інстанції та залишається незмінним незалежно від проходження судової справи в інстанціях чи надходження судової справи за підсудністю з іншого суду будь-якої юрисдикції, в тому числі в разі повторного надходження судової справи після її належного оформлення, та який повинен обов'язково вказуватися судами всіх інстанцій в судовому рішенні.

Розподіл судових справ здійснюється в суді в день їх реєстрації, на підставі інформації, внесеної до автоматизованої системи, уповноваженою особою апарату суду, відповідальною за здійснення автоматизованого розподілу судових справ.

Визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється автоматизованою системою шляхом:

автоматизованого розподілу судових справ під час реєстрації відповідної судової справи;

пакетного автоматизованого розподілу судових справ після реєстрації певної кількості судових справ;

розподілу судових справ шляхом передачі судової справи раніше визначеному у судовій справі судді;

визначення складу суду з метою заміни судді (суддів);

повторного автоматизованого розподілу судових справ.

Збори суддів мають право внести зміни щодо навантаження, категорій справ тощо.

Новація – автоматичне визначення присяжних засідателів.

Система автоматизованого арешту коштів

1. У судах функціонує система автоматизованого арешту коштів, що забезпечує оперативне накладення арешту на грошові кошти, які містяться на банківських рахунках, у випадках, передбачених цим Кодексом.

2. Система автоматизованого арешту коштів є складовою частиною Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

3. Користувачами системи автоматизованого арешту коштів на банківських рахунках у суді є судді.

4. Інформація щодо арешту коштів вноситься суддею (суддею-доповідачем – у разі колегіального розгляду справи) до системи автоматизованого арешту коштів на підставі відповідної ухвали суду, скріплюється його електронним цифровим підписом та підлягає кодуванню.

5. Порядок функціонування системи автоматизованого арешту коштів визначається Положенням про систему автоматизованого арешту коштів, що затверджується Державною судовою адміністрацією України за погодженням з Міністерством юстиції України та Національним банком України.

6. Несанкціоноване втручання в роботу системи автоматизованого арешту коштів тягне відповідальність, установлену законом.

Михайлов Олександр Миколайович,

*к.ю.н., доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Гриб Анна Миколаївна,

*к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

**ДИСТАНЦІЙНЕ ЗВЕРНЕННЯ
ДО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ
(АПЕКТ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ
НАЛЕЖНОГО ДОКАЗУ НАДІСЛАННЯ КОПІЇ
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКУМЕНТУ ТА ДОДАНИХ
ДО НЬОГО ДОКУМЕНТІВ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ
ОПОНЕНТАМИ)**

Запровадження новацій – елементів електронного суду: інформація про суд, дату надходження позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення, стадії розгляду справи, рух справи з одного суду до іншого, сторони спору та предмет позову, місце, дату і

час судового засідання, он-лайн трансляція окремих судових засідань і проведення відеоконференцій між судами, доступ до текстів судових рішень через єдиний державний реєстр судових рішень, – не лише виконання міжнародних зобов'язань України, виконання багаторічних рекомендацій міжнародних експертів чи приведення вітчизняних стандартів правосуддя до міжнародних стандартів. Це, насамперед, нові можливості для трансформації системи [1].

У зв'язку з виникненням у судовій практиці питань, пов'язаних із дистанційним зверненням до адміністративного суду – визначенням належного доказу надіслання копії процесуального документу та доданих до нього документів процесуальними опонентами, Вищий адміністративний суд України вважає за необхідне повідомити, що абзацом двадцять сьомим пункту 2 Правил надання послуг поштового зв'язку, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 5 березня 2009 року № 270 [2], визначено, що документом, який підтверджує надання послуг поштового зв'язку, є розрахунковий документ встановленої відповідно до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» від 6 липня 1995 року № 265/95-ВР [3] форми та змісту (касовий чек, розрахункова квитанція тощо).

З аналізу зазначеної норми вбачається, що розрахунковий документ, виданий поштовим відділенням, є доказом надання (оплати) послуг поштового зв'язку, проте він не дає можливості суду перевірити вміст поштового відправлення і не містить повної адреси одержувача.

Вміст поштового відправлення містить бланк опису вкладення, який згідно з пунктом 61 Правил надання послуг поштового зв'язку затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 5 березня 2009 року № 270 заповнюється відправником у двох примірниках. Працівник поштового зв'язку повинен перевірити відповідність вкладення опису, розписатися на обох його примірниках і проставити відбиток календарного штемпеля. Один примірник опису вкладається до поштового відправлення, другий видається відправникові.

З огляду на викладене та з урахуванням вимог частини третьої статті 106 Кодексу адміністративного судочинства України належним доказом надіслання процесуальними опонентами копії процесуального документу та доданих до нього документів може бути опис вкладення разом з розрахунковим документом [4].

В окресленій Вищим адміністративним судом України площині інформаційного листа інтерес представляють судові рішення адміністративних судів як судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій:

«Позивач не додав до позовної заяви доказ щодо надіслання відповідачу

копії позовної заяви та доданих до неї документів, а саме опис відправлених відповідачу документів з відміткою пошти.

В інформаційному листі Вищого адміністративного суду України від 16.11.2011 року № 2091/11/13-11 зазначено, що належним доказом надіслання суб'єктом владних повноважень відповідачу та третім особам у справі копії позовної заяви та доданих до неї документів повинен бути опис вкладення, з поштовим штемпелем, разом з розрахунковим документом» [5].

«Як вбачається з матеріалів позовної заяви позивачем, суб'єктом владних повноважень, в якості доказу надсилання відповідачу позовної заяви та додатків до неї надано фіскальний чек № ... від ..., однак опису вкладення до листа, що надсилався на адресу ОСОБА_1 позивачем суду не надано, що не дозволяє судді перевірити вміст зазначеного поштового відправлення, тобто дотримання Луцьким районний центром зайнятості приписів частини третьої статті 106 Кодексу адміністративного судочинства України щодо надсилання відповідачу позовної заяви та доданих до неї документів.

При цьому суддя зазначає, що чинна форма опису вкладення до цінного листа ... передбачає зазначення найменування одержувача листа, його поштову адресу, перелік документів, що надсилаються, разом з підписом уповноваженого працівника поштового відділення, який перевіряв вміст поштового відправлення та відбитком календарного штемпеля.

Позивачу слід усунути вищезазначений недолік шляхом подання до суду належного опису вкладення до поштового відправлення № ... від ..., що підтверджує надсилання ОСОБА_1 копії позовної заяви та всіх доданих до неї матеріалів, зі всіма необхідними реквізитами, а саме: найменуванням одержувача, його поштовою адресою, детальним переліком всіх документів, які відправляються (в тому числі позовної заяви та всіх додатків до неї окремо), підписом уповноваженого працівника поштового відділення, який перевіряв вміст поштового відправлення та відбитком календарного штемпеля.

У випадку, якщо поштове відправлення № ... від ... оформлялося без складання опису вкладення, позивачу слід здійснити нове відправлення надавши до суду належним чином оформлений розрахунковий документ (фіскальний чек) та опис вкладення, оформлений згідно вимог ухвали.

Позивач також вправі вручити копію позовної заяви та доданих до неї документів особисто відповідачу, про що відібрати відповідну розписку з детальним описом отриманих документів» [6].

«З аналізу даної норми КАС України, суд апеляційної інстанції вбачає, що суддя залишаючи позовну заяву без руху зобов'язаний в ухвалі роз'яснити позивачу порядок та спосіб усунення недоліків позовної заяви.

Однак, як вбачається із ухвали від 30.11.2011 року, суддя першої інстанції належним чином не роз'яснив позивачу спосіб усунення зазначених в ухвалі недоліків позовної заяви, оскільки вказав про можливість підтвердження надіслання позовної заяви та доданих до неї документів тільки описом вкладення до поштового відправлення разом із розрахунковим документом, не зазначивши про інші можливі альтернативні способи такого підтвердження, зокрема розписка відповідача чи третьої особи або штамп про отримання.

Відсутність належного роз'яснення способів усунення недоліків позовної заяви, зазначених в ухвалі про залишення позовної заяви без руху, позбавило позивача виконати належним чином її вимоги.

Таким чином, суд апеляційної інстанції прийшов до висновку, що ухвала судді першої інстанції про повернення позовної заяви постановлена з неповним з'ясуванням судом обставин справи та є передчасною без належного роз'яснення порядку та способу усунення недоліків позовної заяви.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 199 КАС України суд апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги на ухвалу суду, яка перешкоджає подальшому провадженню у справі, має право скасувати таку ухвалу і направити справу для продовження розгляду» [7].

«Як встановлено судами першої та апеляційної інстанцій, на підтвердження факту надсилання копії позовної заяви та доданих до неї документів на адресу відповідача ДПП у Печерському районі м. Києва додано до позовної заяви фіскальний чек № ... від ... підприємства поштового зв'язку.

Відповідно до пункту 2 Правил надання послуг поштового зв'язку, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 5 березня 2009 року № 270, розрахунковий документ – документ встановленої відповідно до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» форми та змісту (касовий чек, розрахункова квитанція тощо), що підтверджує надання послуг поштового зв'язку.

Згідно з пунктом 19 Правил внутрішні поштові відправлення з оголошеною цінністю можуть прийматися для пересилання з описом вкладення та/або з післяплатою».

Отже, оскільки, внутрішні поштові відправлення приймаються для пересилання з описом вкладення лише за бажанням відправника, а норми Кодексу адміністративного судочинства України не містять прямої вказівки щодо того, якими саме засобами доказування суб'єкт владних повноважень повинен підтвердити факт направлення копії позовної заяви та доданих до неї матеріалів відповідачу, то у судів попередніх інстанцій не було правових підстав для визнання фіскального чеку № ... від ... неналежним доказом цієї обставини» [8].

Окремий інтерес представляє алгоритм – з метою забезпечення одного і правильного застосування законодавства про перегляд судових рішень в апеляційному порядку Пленум Вищого господарського суду України постановив дати господарським судам України такі роз'яснення:

«Відсутність опису вкладення до листа не тягне за собою наслідків у вигляді повернення апеляційної скарги, оскільки законодавством не передбачено обов'язкового оформлення відправником такого опису (за винятком випадків, зазначених у пункті 60 Правил надання послуг поштового зв'язку, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від від 5 березня 2009 року № 270), і у господарського суду відсутні правові підстави спонукати відправників до обов'язкового оформлення описів вкладення» (абзац третій пункту 4 постанови Пленуму ВГС України «Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України» від 17 травня 2011 року № 7 [9]).

Продовжити ланцюг аргументів й, одночасно, висновком завершити виступ слід тезою доповіді Голови Верховного Суду України Ярослава Романюка на IV Міжнародному судово-правовому форумі «Судова реформа: стан та напрями розвитку» [10] щодо надзвичайної ваги правового висновку Верховного Суду України.

В класичному розумінні [сформованому в англосаксонській правовій сім'ї] він не є судовим прецедентом. Верховний Суд України не створює й не може створювати чи будь-як змінювати правову норму. На прикладі конкретного випадку суд роз'яснює зміст правової норми: як її слід розуміти за наявності тих чи інших обставин, як вона реалізується на практиці, які наслідки можуть настати.

Належачи до романо-германської правової сім'ї Україна має достатньо розвинуту систему нормативно-правових актів і не потребує перетворення судової влади в законодавчу, а суддів – у суб'єктів правотворчості. Відтак інститут англосаксонського прецеденту буде занадто «чужим» для вітчизняної правової системи.

В країнах континентального права під судовим прецедентом розуміють інститут усталеної судової практики. На жаль, про усталеність судової практики в Україні наразі говорити також не можемо, – наголошує Голова Верховного Суду України, – вона залишається розбалансованою. Тому найбільш прийнятним шляхом буде розробка механізмів впровадження інституту так званого переконливого прецеденту. Останній так чи інакше характерний для обох правових сімей і полягає в тому, що судові рішення не має обов'язкової прецедентної сили, проте впливає на практику інших судів з огляду на авторитет суду, який таке рішення ухвалив.

Література:

1. Філатов О. Доповідь заступника Глави Адміністрації Президента та координатора Ради з питань судової реформи, секретаря Конституційної комісії Олексія Філатова на IV Міжнародному судово-правовому форумі «Судова реформа: стан та напрями розвитку» [Електронний ресурс] / Судова влада України // Офіційний веб-портал. – Режим доступу: [http://st.od.court.gov.ua/sud1526/news/255405/http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7084143E156B2931C2257FA100460F50?OpenDocument&year=2016&month=04&](http://st.od.court.gov.ua/sud1526/news/255405/http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7084143E156B2931C2257FA100460F50?OpenDocument&year=2016&month=04&)
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил надання послуг поштового зв'язку» від 5 березня 2009 року № 270 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/270-2009-%D0%BF?test=XX7MfyrCSgky/M6IZiF1b.lCH14dQs80smsh8Ie6>
3. Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» від 6 липня 1995 року № 265/95-ВР [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80>
4. Інформаційний лист Вищого адміністративного суду України «Щодо визначення належного доказу надіслання суб'єктом владних повноважень відповідачу і третім особам копії позовної заяви та доданих до неї документів, на підставі пункту 4 частини першої статті 32 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 16 листопада 2011 року № 2091/11/13-11 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v2091760-11>
5. Ухвала Одеського окружного адміністративного суду від 12 липня 2013 року, справа № 815/5036/13-а [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень // Автоматизована система збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32375485>
6. Ухвала про залишення позовної заяви без руху Волинського окружного адміністративного суду від 17 жовтня 2013 року, справа № 803/2124/13-а [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень // Автоматизована система збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31490027>
7. Ухвала Львівського апеляційного адміністративного суду від 2 липня 2012 року, справа № 25366/12/9104 [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень // Автоматизована система збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25189163>
8. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 1 березня 2012 року, № К/9991/46926/11-С [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень // Автоматизована система збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21836335>
9. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України» від 17 травня 2011 року № 7 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007600-11>

10. Романюк Я. Вступна доповідь Голови Верховного Суду України Ярослав Романюка на IV Міжнародному судово-правовому форумі «Судова реформа: стан та напрями розвитку» [Електронний ресурс] / Верховний Суд України // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/DCB743A28C204F3EC2257F7900271156?OpenDocument&year=2016&month=03&http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7084143E156B2931C2257FA100460F50?OpenDocument&year=2016&month=04&](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/DCB743A28C204F3EC2257F7900271156?OpenDocument&year=2016&month=03&http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7084143E156B2931C2257FA100460F50?OpenDocument&year=2016&month=04&)

Петренко Володимир Сергійович,
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри права інтелектуальної
власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
суддя Київського районного суду м. Одеси*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК НОВИЙ ПРИНЦИП ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

23.03.2017 року Президентом України внесено до парламенту проект Закону № 6232 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Відповідно до цього проекту закону ЦПК України зазнає суттєвих змін та викладається у новій редакції.

Ч. 3 ст. 2 нового ЦПК України визначає основні засади (принципи) цивільного судочинства, якими є:

- 1) верховенство права;
- 2) законність;
- 3) повага до честі і гідності, рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом;
- 4) гласність і відкритість судового процесу;
- 5) змагальність сторін;
- 6) диспозитивність;
- 7) пропорційність;
- 8) обов'язковість судового рішення;
- 9) забезпечення права на апеляційний перегляд справи;
- 10) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, встановлених законом;
- 11) розумність строків розгляду справи судом;
- 12) неприпустимість зловживання процесуальними правами;
- 13) відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення.

У разі прийняття Верховною радою України проекту закону у запропонованій Президентом редакції, верховенство права буде закріплено як принцип цивільного судочинства на рівні профільного процесуального кодексу, адже чинний на теперішній час ЦПК такого принципу не містить.

Слід зазначити, що принцип верховенства права закріплено у ч. 1 ст. 8 Конституції України як загальноправовий принцип: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права».

Законодавство України не містить визначення та не розкриває змісту принципу верховенства права. За своїм змістом це один з найскладніших правових принципів. Один з елементів принципу верховенства права втілено у ст. 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

У судочинстві принцип верховенства права передбачає обов'язок суду, насамперед, тлумачити закон, виходячи з пріоритету прав людини при вирішенні справи. Тлумачення закону в жодному разі не повинно тягти несправедливе обмеження таких прав.

В якості протилежності верховенства права найчастіше визначають свавілля. Держава не може діяти свавільно, вона обмежена правом. І не тільки створеним нею законодавством, а й правом, яке існує апріорі, незалежно від її розсуду – природним правом або природними правами кожної людини.

Конституційний суд України у своїх рішеннях часто посиляється на принцип верховенства права. Вперше характеристику принципу верховенства права було наведено у рішенні Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 р.: «Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню.

У сфері реалізації права справедливість проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом, відповідності злочину і покарання, цілях законодавця і засобах, що обираються для їх досягнення».

Конституційний суд України, надаючи характеристику принципу верховенства права, розглядає право не як закон чи систему нормативних актів, а як втілення справедливості.

В іншому рішенні Конституційний суд України, керуючись принципом верховенства права, дійшов висновку, що правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах.

Таким чином, можна стверджувати, що верховенство права як принцип цивільного судочинства визначає спрямованість судочинства на досягнення справедливості та надання ефективного захисту.

Принцип верховенства права охоплює не лише змістовний аспект (правового відношення між людиною і державою на засадах визнання людини вищою соціальною цінністю), але й процедурний аспект, який базується на вимогах відповідності правотворчої та правозастосовної практики певним стандартам, таких як заборона зворотної дії закону, вимога ясності та несуперечності закону; вимога щодо однакового застосування закону; застосування покарання виключно на підставі закону та ін.

У звіті Венеціанської комісії 14 CDL-AD(2011) на підставі аналізу правових систем європейських держав у пошуках спільних елементів, характерних як для «верховенства права», так і «правової держави», пропонується щонайменше 6 необхідних елементів, яких необхідно дотримуватися не лише формально, але й по суті. Ними є: 1) законність, включно з прозорим, підзвітним і демократичним процесом прийняття законів; 2) правова визначеність; 3) заборона довільності у прийнятті рішень; 4) доступ до правосуддя, що здійснюється незалежним і безстороннім судом, включно з можливістю оскаржити в суді адміністративні акти; 5) повага до прав людини; 6) недискримінація і рівність перед законом.

Застосування судом принципу верховенства права здійснюється як правило з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини, який діє на основі Європейської Конвенції про захист прав людини

і основоположних свобод. У преамбулі цієї Конвенції верховенство права визнано як принцип, що об'єднує країни – учасниці Ради Європи. У своїх рішеннях Суд неодноразово звертається до зазначеного у преамбулі Конвенції принципу і, вважаючи його одним із основоположних принципів функціонування країн-учасниць, надає йому власне тлумачення при вирішенні справ.

ЄСПЛ розкриває зміст принципу верховенства права через формулювання вимог, які він виводить з цього принципу. Перша стосується вимоги «якості» закону, а друга – принципу юридичної визначеності.

Під законом тут мається на увазі положення нормативно-правового акта. По-перше, закон повинен бути доступним особі, тобто містити зрозумілі й чіткі формулювання, які б давали можливість особі самостійно або з відповідною консультацією регулювати свою поведінку. По-друге, він має бути передбачуваним, тобто таким, щоб особа могла передбачити наслідки його застосування. По-третє, закон повинен відповідати всім іншим вимогам верховенства права, зокрема він з достатньою чіткістю має встановлювати межі дискреційних повноважень, наданих суб'єктам владних повноважень, та спосіб їх здійснення. Це необхідно, щоб особа була захищеною від свавілля суб'єктів владних повноважень (п. 27 рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Круслен проти Франції» від 24 квітня 1990 року).

Звідси й ще одна вимога принципу верховенства права – захист від свавілля. Це означає, що втручання суб'єктів владних повноважень у права людини має підлягати ефективному контролю. Щонайменше це має бути судовий контроль, який найкращим чином забезпечує гарантії незалежності, безсторонності та належної правової процедури. Держава також повинна забезпечувати наявність достатніх та ефективних гарантій проти зловживань (п. 55 рішення у справі «Класс та інші проти Німеччини» від 6 вересня 1978 року).

У зв'язку із судовим контролем важливою є вимога про доступ до суду. Серед іншого, вона означає, що з юрисдикції судів не можна вилучати будь-які позови, так само не можна надавати певним категоріям осіб імунітети від судових позовів. З вимогою про доступ до суду несумісними є надмірні затримки зі здійсненням правосуддя та виконанням судових рішень (п. 65 рішення у справі «Фаєд проти Сполученого Королівства» від 21 вересня 1994 року).

Складовою принципу верховенства права, як зазначалося вище, є також вимога юридичної визначеності. Відповідно до неї, зокрема, остаточне рішення суду у вирішеній ним справі не може піддаватися сумніву, навіть у разі зміни законодавства. Повинні бути виключені будь-які спроби з боку несудових органів влади піддавати сумніву судові рішення,

перешкоджати його виконанню, позбавляти його юридичної сили або безпідставно затримувати його виконання. Ця вимога зобов'язує державу та будь-який орган виконувати судові розпорядження чи рішення, у тому числі й ухвалені проти держави чи органу. Отже, вимога про юридичну визначеність одночасно включає й вимогу про обов'язковість судових рішень (п. 51, 52 рішення у справі «Рябих проти Росії» від 24 липня 2003 року).

Проявом принципу верховенства права є вимога про невтручання законодавчої влади у здійснення правосуддя. Втручання з боку законодавчого органу в процес здійснення правосуддя з метою вплинути на вирішення судом спору є недопустимим, окрім випадків, коли для цього існують неспростовні підстави, що впливають із загального інтересу (п. 30 рішення у справі «Агудімос та судноплавна компанія «Сефаллоніанскай» проти Греції» від 28 червня 2001 року).

Названі вимоги не вичерпують зміст принципу верховенства права. ЄСПЛ при вирішенні конкретних справ постійно доповнює цей зміст.

Варто підкреслити, що найважливіше значення принцип верховенства права має саме для судової гілки влади. Як принцип судочинства він визначає спрямованість правосуддя на досягнення справедливості. Справедливими мають бути не тільки судовий процес, але й результат судочинства.

Верховенство права означає, що людина, її права визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Таким чином, принцип верховенства права як загальна засада судочинства визначає спрямованість судочинства на захист прав людини. Цей принцип зобов'язує суд при вирішенні справи давати таке тлумачення закону чи іншому правовому акту, яке б утверджувало права людини.

Принцип верховенства права означає також, що неповне чи суперечливе законодавче регулювання певних правовідносин або ж його відсутність не можуть бути підставою для відмови у розгляді звернення і вирішенні судом заявлених вимог. Обов'язок подолати неповноту, неясність, суперечливість чи відсутність законодавства покладається на суд.

Таким чином, принцип верховенства права відкриває шлях до творчого, а не бездумного застосування закону. Судові рішення з огляду на принцип верховенства права за своїм змістом повинні утверджувати справедливість і права людини, укріплювати довіру до судів.

Притуляк Валерій Миколайович,
к.ю.н., асистент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕФОРМА ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ, ЩО МОЖЕ ЗАНЕПАСТИ

Як відомо, 02.06.2016 р. для Верховної Ради України видався доволі продуктивним днем, в результаті чого був прийнятий не тільки Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», а й два закони, що докорінно змінили систему примусового виконання судових рішень та рішень інших органів, а саме Закон України «Про виконавче провадження» (надалі – Закон) та Закон України «Про органи і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів».

Головною новелою вищезазначених законів має стати запровадження інституту приватного виконавця, що є за статусом суб'єктом незалежної професійної діяльності та є схожим з існуючим інститутом приватного нотаріуса. Також передбачено створення відкритого спеціалізованого Єдиного реєстру приватних виконавців, в якому буде міститися інформація про приватних виконавців, прізвище, їх ім'я та по батькові; дата рішення Кваліфікаційної комісії про надання права на здійснення діяльності приватного виконавця; номер посвідчення; виконавчий округ; адреса офісу; реквізити договору страхування цивільно-правової відповідальності; призупинення діяльності приватного виконавця (в разі наявності); дату і номер рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності та вид дисциплінарного стягнення; дату і номер рішення Дисциплінарної комісії про припинення діяльності; прізвище, ім'я та по батькові помічників приватного виконавця (в разі їх наявності). Законом передбачається обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності приватного виконавця перед третіми особами до початку здійснення ним своєї професійної діяльності. Також передбачається дієвий механізм здійснення контролю за діяльністю приватного виконавця, сплата авансових внесків при подачі виконавчого документу до виконання, винагорода приватного виконавця, обмеження приватного виконавця у категорії справ, що він має право виконувати – це не повний перелік нововведень, які покликані поліпшити життя кредиторів та покращити статистику виконання судових рішень. Багато науковців і практичних працівників встигли висловити свою думку з приводу цих законів, а також зазначити про плюси і мінуси, які вони несимуть. Але не все так однозначно. Такі чудові, на перший погляд закони, мають дуже

велику кількість недоліків, які можуть звести на нівець всю суть реформи системи примусового виконання.

Почнемо із додатку до Закону України «Про виконавче провадження», який містить оновлений перелік майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами (надалі – перелік). Відтак, окрім традиційних предметів, які містились у попередній редакції закону, а це меблі – по одному ліжку та стільцю на кожну особу, один стіл, одна шафа на сім'ю, один холодильник на сім'ю, насіння, необхідне для чергового посіву, паливо, необхідне боржникові, членам його сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні, для приготування щоденної їжі та опалення (протягом опалювального сезону) житлового приміщення, перелік було доповнено декількома новими пунктами. Так, державні та приватні виконавці втратили можливість звертати стягнення на один телевизор, персональний комп'ютер на сім'ю, один мобільний телефон – на кожну особу. Дана позиція законодавця, викликає принаймні подив, адже позбавлення можливості виконавця звертати стягнення на ліквідне майно боржника (а це можуть бути і елітні мобільні телефону на кшталт айфон чи верту; плазмові телевизори на всю стіну оселі чи елітні Макбуки останньої моделі), реалізація якого подекуди може покрити до прикладу борг боржника за комунальні послуги приблизно на тисяч 15 – 20 гривень, та ще й сплатити витрати виконавчого провадження із виконавчим збором. Крім того законодавець наголошує на неможливості стягнення на один мобільний телефон на кожного члена сім'ї. Але як відомо, як державний так і приватний виконавець звертає стягнення виключно на майно боржника, а тому якщо телефон належить члену родини боржника – це унеможливує звернення стягнення на нього за виконавчим провадженням. Ще на думку автора видається цікавим п. 7 переліку, який передбачає неможливість звернення стягнення на майно, необхідне для відправлення релігійних культів та ритуальних обрядів боржником, членами його сім'ї та особами, які перебувають на його утриманні. Тобто боржник може витратити всі свої статки на придбання для себе та членів своєї родини натільних хрестів, виготовлених із дорогоцінних металів та інкрустованих дорогоцінним камінням, що унеможливить жодні дії виконавця із цим майном.[1].

Автор розуміє нагальну необхідність для боржника у реаліях сучасного світу таких необхідних речей як мобільний телефон, а також сакральність та цінність речей релігійного характеру, необхідних для відправлення релігійних культів, але таке поверхнєве ставлення законодавця до формування переліку може спричинити зловживання з боку боржників і фактичне невиконання судового рішення, що по суті невілюватиме його значення.

Ще однією особливістю нового Закону України «Про виконавче провадження» це є передбачення можливості здійснення представництва юридичної особи у виконавчому провадженні особою, яка відповідно до відомостей Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань має право вчиняти дії від імені такої юридичної особи без довіреності. По суті, такий невдалий виклад п. 4 ст. 16 Закону унеможливує подачу виконавцеві до виконання будь-якого виконавчого документу про стягнення на користь юридичної особи ніким іншим, окрім керівником або іншою уповноваженою особою, які мають право вчиняти юридично значимі дії без довіреності та про що буде зазначено у ЄДРПОУ. Якщо ж виконавець відкриє виконавче провадження, за виконавчим документом, поданим представником юридичної особи за довіреністю, це може призвести до подальшого оскарження дій виконавця з боку боржника до суду і як наслідок скасування постанови про відкриття виконавчого провадження, що зведе на нівець всі зусилля виконавця, спрямовані на виконання судового рішення. Хочеться сподіватись, що ця помилка буде виправлена найближчим часом, адже важко уявити як керівники великих фінансових установ по всій Україні будуть подавати власноруч виконавчі документи до виконання.

Але найголовнішою на думку автор є п. 1-1 Розділу XIII Закону, в якому зазначається, що до 1 січня 2018 року приватний виконавець не може здійснювати примусове виконання рішень за якими сума стягнення становить шість та більше мільйонів гривень або еквівалентну суму в іноземній валюті. П. 11 ст. 5 Закону також містить обмеження для приватного виконавця протягом першого року зайняття діяльністю в частині неможливості здійснення примусового виконання рішень за якими сума стягнення становить двадцять та більше мільйонів гривень або еквівалентну суму в іноземній валюті. Це є найбільш сумнівною новелою, адже наразі більшість практиків тлумачать ці обмеження, як неможливість одночасного перебування у приватного виконавця на виконанні виконавчих документів, загальна сума за якими становить понад шість і відповідно двадцять мільйонів гривень. Жодних роз'яснень ані з боку Верховної Ради, ані з боку Міністерства Юстиції з приводу тлумачення цих норм не має. За цей час приватному виконавцю необхідно нести численні витрати, щодо утримання офісу, найманих працівників, сплати податків, що може призвести до його збанкрутіння на початку роботи.

У статті наведено невичерпний перелік вад Закону, є як і більш так і менш серйозні недоліки. Про це свідчить і зміни, які вже були внесені до Закону України «Про виконавче провадження» і зміни, які на думку автора будуть неодмінно вноситись. Авжеж не можна недооцінювати той позитивний посил, що несе у собі запровадження інституту приватного

виконавця та ряд інших нововведень Закону України «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», але хотілося б щоб до підготовки таких важливих законодавчих актів законодавець ставився більш відповідально та обмірковано та виправив вже існуючі недоліки.

Література:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. Електроний ресурс [режим доступу] <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/paran18#n18>

Стоянова Тетяна Анатоліївна,

к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕЛЕКТРОННЕ НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ: ЧОМУ НІ?

Поступове введення он-лайн процедур в вітчизняну систему судочинства відповідає сучасним мировим тенденціям, особливо у умовах інтеграційних процесів, що відбуваються в Україні.

Слід зазначити, що поступове введення електронних процедур, також, відповідає Концепції оптимізації інфраструктури забезпечення органів судової влади для вирішення завдань щодо спрощення доступу до правосуддя та підвищення ефективності роботи органів судової влади [1]. Як зазначалось у Концепції реформування відбуватиметься за напрямками: створення єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи, впровадження процесуальних інструментів електронного судочинства, оптимізація інфраструктури забезпечення органів судової влади.

Однією із проб введення таких процедур став проект Закону від 14 січня 2016 №3769 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження наказного провадження у цивільному та господарському судочинстві» [2].

Слід зазначити, що введення самої процедури наказного провадження відповідає євроінтеграційним процесам в Україні. Так, Європейський союз і Рада Європи, убачаючи позитивний ефект «спрощеного судочинства», прийняли Регламент № 1869/2006 «Про введення Європейського наказного провадження», чинний із 12 грудня 2008 року. Так, компанії та громадяни країн-підписантів цього регламенту можуть стягувати безспірні вимоги в цивільних і комерційних судах країн-членів ЄС відповідно до єдиної процедури, котру називають «Європейським наказним провадженням».

Так, згідно положень проекту розгляд справ у порядку електронного наказного провадження передбачатиме:

- реєстрацію стягувача та боржника в автоматизованій системі електронного наказного провадження;
- звернення заявника через автоматизовану систему наказного провадження із заявою до суду про видачу електронного судового наказу;
- розгляд судом отриманої заяви та видачу електронного наказу із встановленням строку для подання боржником заперечень;
- скасування електронного наказу із роз'ясненням стягувачу його права звернутись з цими самими вимогами до суду в загальному порядку (у разі надходження від боржника заперечень);
- внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень відомостей щодо набрання електронним наказом законної сили і надсилання його стягувачу (у разі неотримання від боржника заперечень).

Обов'язковими умовами для розгляду справ у порядку електронного наказного провадження пропонується визначити такі:

- 1) наявність між сторонами укладеного договору в письмовій формі;
- 2) вимога має обмежуватись виключно сумою грошової заборгованості, що впливає з такого договору;
- 3) встановлення обмеження щодо максимальної суми грошової заборгованості за вимогою:
  - до фізичних осіб – не більше 100 розмірів мінімальної заробітної плати;
  - до юридичних осіб – не більше 1000 розмірів мінімальної заробітної плати;
- 4) наявність у суду достовірних відомостей про одержання боржником проекту електронного судового наказу та ненадходження від нього заперечень з приводу пред'явлених до нього вимог.

Розгляд справ в порядку електронного наказного провадження проводиться без судового засідання і виклику заявника та боржника для заслуховування їх пояснень.

Заява про видачу електронного судового наказу може бути подана до суду протягом трьох років з моменту виникнення у заявника права пред'явлення вимоги до боржника. Заява про видачу електронного судового наказу подається заявником до суду шляхом заповнення форми в автоматизованій системі електронного наказного провадження з використанням електронного цифрового підпису заявника.

Якщо заява подається представником заявника, на таку заяву накладається електронний цифровий підпис представника.

Електронний судовий наказ викладається суддею у двох примірниках, один з яких оформлюється письмово в електронній формі з

накладенням електронного цифрового підпису, а другий – письмово в паперовій формі та видається стягувачу після набрання електронним судовим наказом законної сили для пред'явлення до виконання.

Боржник має право протягом десяти днів з дня отримання електронного судового наказу подати заяву про його скасування.

Передбачається, що у разі набрання чинності цього документу, норми вводяться в дію з 1 січня 2018 року, а Раді суддів України рекомендується до 1 січня 2017 року затвердити за погодженням з Державною судовою адміністрацією України Положення про автоматизовану систему електронного наказного провадження.

Але, нажаль, такий законопроект не був підтриманий Верховною Радою України. Зрозуміло, що неточностей та положень потребуючих уточнення було чимало в Законопроекті, але сама ідея щодо електронного наказного провадження здається логічною, цікавою та актуальною.

По-перше, електронне наказне провадження відповідає ідеї, що проложена, як підстава в само наказне провадження – спростити процедуру розгляду справ та зекономити судовий час та час сторін.

По-друге, оскільки концепцією реформування оптимізації інфраструктури забезпечення органів судової влади для вирішення завдань щодо спрощення доступу до правосуддя та підвищення ефективності роботи органів судової влади передбачається введення інститутів оптимізації – введення електронного наказного провадження слід вважати за необхідним.

Література:

1. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ президента України від 20 травня 2015 // Офіційний вісник Президента України. – №13. – 2015.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження наказного провадження у цивільному та господарському судочинстві: законопроект від 14 січня 2016 року // Режим доступу офіційний сайт Верховної Ради України: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57662

Токарева Віра Олександрівна,

к.ю.н., доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

СТРАХУВАННЯ РИЗИКУ ВОЄННИХ ДІЙ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Страховання військових ризиків є одним із складних видів страхування. Це частково пояснюється тим фактом, що не всі страхові компанії

здатні забезпечувати покриття військових ризиків, а також тим, що військові ризики непередбачувані і досить затратні для учасників відносин.

Досить поширений даний вид страхування у Великобританії, батьківщині страхового права. Широке поширення страхування військових ризиків в Великобританії отримало в зв'язку з географічним розташуванням та історичною традицією, яка в різні етапи часу перебувала в стані війни з тією чи іншою державою.

Військові ризики представляють складність в зв'язку з їх кваліфікацією та тлумаченням в судах, при виникненні спорів між страхувальником та страховою компанією. Так, істотні складнощі викликало настання страхового випадку яке неминуче призводило до необхідності вирішення питань щодо кваліфікації страхової події, а з тим виплати страхового відшкодування. Така як якщо починалися військові дії, вони *de jure* могли кваліфікуватися не як війна, а просто зіткнення; але для цілей страхового поліса необхідно було, щоб вони кваліфікувалися як війна. Суди з цього приводу розходилися в позиціях, деякі посилалися на визначення війни з боку авторитетних джерел міжнародного права, а інші розглядали фактичні обставини справи. Це приводило до проблеми тлумачення визначенням «війни» та воєнних ризиків [1].

Щодо України, то за довгі часті незалежності, страхувальників, не цікавило питання страхування захисту від ризику терористичних, військових дій і цивільних заворушень. Страхуванням цивільних заворушень подекуди цікавилися вельми обачливі юристи компаній, щодо страхування від ризику терористичних дій ще рідше, а від військових дій взагалі викликало здивування. Наразі, питання страхування подібних ризиків як тероризм, військові дії та масові заворушення, актуалізувалось, не лише у зв'язку з інтеграцією України до світової спільноти та поглиблення економічних зв'язків з іноземними країнами, але й з огляду на події на Сході України.

У зв'язку із подіями на Сході України кількість випадків знищення, пошкодження, викрадення майна, в тому числі застрахованого, збільшилася. Дана, ситуація, поставила низку питань, щодо визнання подій, пов'язаних з проведенням АТО, оголошеною або неоголошеною війною, терористичними актами або визнання їх винятками зі страхового покриття; або кваліфікація цих подій обставинами непереборної сили (форс-мажорними обставинами), які звільняють страхову компанію від обов'язку виплати страхового відшкодування. У зв'язку з цим виникають суперечки стосовно того чи слід визнавати знищення (пошкодження) майна в результаті вибухів, попадання осколків, снарядів або втрата (вилучення) застрахованого майна із застосуванням примусу, загрози зброєю або внаслідок грабежів, скоєних озброєними людьми, страховим

випадком, а з тим чи повинна страхова компанія в такому разі здійснювати відшкодування завданих збитків [2].

Слід зазначити, що значні страхові ризики страхові компанії перестраховують у іноземних перестраховиків, і за звичай, такі ризики як масові заворушення та терористичні акти, без суттєвих ускладнень були включені або їх можна було додатково передбачити договором перестрахування.

Щодо воєнних ризиків, то вони договорами перестрахування не передбачалися, а їх покриття вимагало додаткової процедури узгодження з іноземним перестраховиком. Відсутність будь-яких статистичних даних впливала на складнощі розрахунку ймовірності настання події, що призводило до високої вартості страхового платежу для страхувальника.

Коли військові ризики стали досить ймовірними в Україні, західні перестраховики адаптували та стали надавати таку послугу через представлених в Україні страховиків і страхових брокерів.

Слід зауважити, що стандартні договори страхування в Україні не передбачають покриття ризиків терористичних, військових дій і цивільних заворушень та вони входять в перелік виключень.

Відомі випадки, коли в Донецькій області попадання снаряду кваліфікувалося компетентними органами як підпал чи протиправні дії третіх осіб, а конфіскація майна на потреби армії ДНР – як грабіж. У зв'язку з тим що такі ризики як тероризм, військові дії та масові заворушення не траплялися, згадка про них не було в правилах страхових компаній, а у страхових компаній не було необхідності розробляти методику кваліфікації та обґрунтування відмови у виплаті з ними. Ось у страховиків і були значні проблеми, як. У нових договорах страхування страховики здобувши досвід, змінили та уточнили формулювання винятків із страхового покриття і вже побідні ситуації некоректної кваліфікації неможливі. Наразі, у договори страхування передбачають трактування кожного виключення зі страхового покриття[3].

Так, показовим є спір коли Вищий господарський суд України скасував рішення суду апеляційної інстанції і залишив у силі рішення суду першої інстанції, зазначивши, що, з огляду на принципи справедливості, добросовісності та розумності, страхова компанія, укладаючи договір страхування після того, як був виданий Указ про проведення антитерористичної операції (Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року» Про невідкладні заходи щодо подолання терористичних загроз і збереження територіальної цілісності України» № 405/201 4 від 14.04.2014), повинна була усвідомлювати, що такі наслідки настання страхового випадку може настати [2].

Наразі у страхових компаній в Україні вже відпрацьований досвід покриття ризиків військових дій, тероризму та масових заворушень, а з тим правило, що договір страхування від військових дій та тероризму діє лише на територій, де військові дії або АТО зараз не ведуться.

Страховий захист від терористичних актів, воєнних дій та масових заворушень переважно набувають: підприємства роздрібної торгівлі, торгові мережі, супермаркети; готелі, будинки відпочинку, санаторії, пансіонати; банки, кредитні та фінансові установи; власники об'єктів інфраструктури, таких як аеропорти, вокзали, морські порти, залізниці, складські комплекси, логістичні центри і т.д.

Договори страхування від ризику воєнних дій є більш затребуваними власниками великих компанії які готові інвестувати в мінімізацію потенційних збитків та ризиків враховуючи високу вартість страхового платежу. Такий договір страхування має назву Full Political Violence та покриває такі ризики, які – масові заворушення, страйки, революції, бунти, громадянська війна, війна, змова, тероризм, диверсії, та може стосуватися лише територій, де військові дії або АТО не ведуться зараз [4]. Відповідно отримання такого комплексного страхового покриття потребує від страхувальника внесення значних страхових платежів.

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що рівень загрози терористичних актів, воєнних дій та масових заворушень зростає, стає реальним, а з тим привертає інтерес питання подолання наслідків даних подій, до яких відноситься страхування. Тож, актуалізується проведення подальших досліджень питань страхування тероризму, воєнних дій та масових заворушень.

Література:

1. Страхование военных рисков: Проблемы толкования термина “война” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.pravo.ru/>
2. Качмар О. Обзор судебной практики ВСУ и ВХСУ по спорам, связанным со страхованием/ О. Качмар, О. Бортман// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vkr.ua/content/news/files/kachmar_bortman_vkr_uz_101116_1478773612_en.pdf
3. Марфин И. Можно ли застраховаться от войны и терроризма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finance.liga.net/insurance/2015/3/10/opinion/42559.htm>
4. Марфин И. Три особливі ризики. Чи можна застрахуватись від війни, тероризму та громадянських заворушень? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://brit-mark.com/>

Цал-Цалко Юлія Юліївна,
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СУДОВІ ПОВІСТКИ У ВИГЛЯДІ SMS-ПОВІДОМЛЕНЬ

Система електронного судочинства є одним з елементів електронного урядування, що нині розглядається як спосіб організації державної влади за допомогою інформаційних мереж, що забезпечує функціонування органів влади в режимі реального часу та робить максимально простим і доступним щоденне спілкування з ними громадян, юридичних осіб, неурядових організацій. У цьому контексті електронне судочинство можна визначити як використання у судочинстві сучасних інформаційних технологій. Це передбачає автоматизацію та здійснення он-лайн таких функцій, по-перше, це отримання судових повісток в електронному вигляді за допомогою sms-повідомлення, також подача позовної заяви, додатків до неї і надання відгуків на позови в електронному вигляді, доступ до судових актів, надання «електронних» доказів, розгляд справи он-лайн, розсилка учасникам процесу через Інтернет або через SMS-повідомлення інформації щодо поточної справи, функціонування сайтів судів, на яких можна знайти інформацію з конкретного розгляду.

Слід відмітити, що з 1 жовтня 2013 року у всіх місцевих та апеляційних судах запроваджено порядок щодо надсилання судами учасникам судового процесу текстів судових повісток у вигляді sms-повідомлень, відповідно до наказу Державної судової адміністрації України від 20 вересня 2013 року «Про реалізацію проекту щодо надсилання судами SMS-повідомлень учасникам судового процесу (кримінального провадження) у місцевих та апеляційних загальних судах». Зазначене здійснюють суди відповідно до частини 6 статті 74 Цивільного процесуального кодексу України, якою передбачено, що особи, які беруть участь у справі, а також свідки, експерти, спеціалісти і перекладачі можуть бути повідомлені або викликані в суд телеграмою, факсом чи за допомогою інших засобів зв'язку, які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику.

Важливим є те, що SMS-повідстку надсилають тільки тим учасникам судового процесу, які подали до суду заяву по конкретній справі на отримання судової повістки в електронному вигляді за допомогою SMS.

Відповідну заяву можна оформити особисто, з'явившись безпосередньо до суду (бланки є в канцеляріях суду), а також форму заяви можливо роздрукувати на офіційному веб-порталі Судової влади України (court.gov.ua) у розділі (court.gov.ua/smsec) і направити через мережу інтернет

на електронну адресу суду. В даній заяві обов'язково вказується номер мобільного телефону, на який буде надсилатись SMS-повідстка.

У випадку зміни номера мобільного телефону або за наявності інших обставин, які перешкоджають отриманню тексту судової повістки шляхом SMS-повідомлення, учасник судового процесу, повинен невідкладно подати до суду заяву про зміну порядку здійснення судового виклику. Одним з прикладів можливої ситуації є момент, коли учасник судового процесу на певний час виїжджає за кордон, де його номер мобільного телефону не буде обслуговуватись.

Формування тексту судової повістки, їх облік та відправка у вигляді SMS-повідомлення здійснюється в автоматизованій системі документообігу суду, яка запроваджена у всіх судах України з 1 січня 2011 року. Слід відмітити, що інформація про персональні дані учасників судових процесів, що міститься в судовій повістці, є захищеною.

Судову повістку додають до електронної обліково-статистичної картки справи як документ по справі, після чого автоматично надсилають учаснику судового процесу у вигляді SMS на номер мобільного телефону, який відповідно зазначений у його заяві. SMS-повідомлення від суду надходять до абонентів мобільних операторів (Київстар, МТС, Life) під коротким альфанумеричним ім'ям SUDPOVISTKA (замість номера телефону відправника). Для абонентів CDMA операторів (PEOPLEnet та Інтертелеком) SMS-повідомлення від суду надходять під коротким номером 4116.

Результат доставки SMS-повідомлення на номер мобільного телефону учасника судового процесу (дата та час доставки або причина не доставки) автоматично розміщується у відповідному електронному реєстрі автоматизованої системи документообігу суду.

Учасники судового процесу також можуть отримувати процесуальні документи в електронному виді, якщо подадуть на адресу суду відповідну заяву. Про роботу суду можна дізнатись на його сайті, де міститься інформація про місце знаходження, розклад роботи, номера телефонів, зразки документів, рахунки для сплати судового збору, списки справ, призначених до розгляду в суді.

Надсилання SMS-повідомлень є більш ефективним засобом повідомлення осіб про розгляд справи в суді, оскільки для направлення та отримання звичайної повістки необхідно більше часу, що пов'язано з графіком та режимом роботи поштового зв'язку. Не виключенням є те, що судова повістка потрапляє до адресата після дати розгляду справи в суді. Також є випадки, коли адресат був відсутнім за місцем проживання і повістку повернули на адресу суду, так і не вручивши особі. Повідомлення на мобільний телефон надсилаються миттєво.

Отже, відправлення SMS-повідомлень учасникам судового процесу, забезпечує своєчасне їх інформування про час і місце розгляду справи, крім цього, як показує практика – це суттєва економія коштів на поштову розсилку судових повісток, та економія часу секретарів судових засідань.

Чванкін Сергій Анатолійович,
*к.ю.н., доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
голова Київського районного суду м. Одеси*

НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА ПРОЕКТОМ ЦПК УКРАЇНИ

Радою з питань судової реформи представлений у березні 2017 року Проект ЦПК (далі – Проект ЦПК) [1]. Проект ЦПК містить значну кількість новел, що вимагають їх тлумачення. Не минули змін і правила про наказне провадження.

У відповідності до ч. 2 та ч. 3 ст. 20 Проекту ЦПК («Справи, що відносяться до юрисдикції загальних судів») «цивільне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими цим Кодексом, у порядку: 1) наказного провадження; 2) позовного провадження (загального або спрощеного); 3) окремого провадження.

Наказне провадження, що відоме ще з часів римського права (так зване, інтердиктне провадження). Це провадження являє собою спрощене і усічене у порівнянні з позовним, альтернативне йому провадження у суді першої інстанції, що засноване на письмових доказах, які володіють високим ступенем достовірності з метою забезпечення можливості примусового виконання зобов'язання у скорочені у порівнянні з позовним провадженням строки. Наказне провадження є специфічною формою захисту прав кредитора за допомогою письмових доказів проти сторониборжника, яка не виконує або неналежним чином виконує свої зобов'язання. Важливою умовою такого провадження є особливий характер вимог кредитора [2].

У наказному провадженні можливе задоволення лише документально підтверджених і безспірних вимог. Безспірні вимоги заявника у наказному провадженні — це такі вимоги заявника, із яких не вбачається спір про право, тобто це вимоги, що впливають із повністю визначених і неоспорюваних цивільно-правових відносин [3].

Згідно ст. 43 Проекту ЦПК при розгляді вимог у наказному провадженні учасниками справи є заявник та боржник.

Стаття 161 є аналогічною до ст. 95 чинного ЦПК України як за назвою, так і за змістом. Збережені новели 2010 року щодо того, що підставою для судового наказу не можуть бути будь-які вимоги про стягнення з боржника грошових коштів або витребування майна, а тільки ті, що спеціально передбачені (у ст. 162 Проекту ЦПК), а також правило, що із заявою про видачу судового наказу може звернутися особа, якій належить право вимоги, а також органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Вимоги, за якими може бути видано судовий наказ, зазнали деяких змін. Так, вимога про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати доповнена вимогою про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку.

Пункт 6 ч. 1 ст. 162 Проекту ЦПК додає новий вид безспірних вимог, а саме: вимоги з договору, але із суттєвими обмеженнями, що не дозволяє говорити про аналогією із правилами, які існували у ЦПК до змін 2010 року. Таким може бути визнаний тільки: 1) письмовий договір (доречи різновидом письмового у цивільному законодавстві є електронний договір); 2) боржник за договором - юридична особа або фізична особа-підприємець; 3) сума вимоги не перевищує сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Можна прогнозувати, що першими такими нововведеннями скористаються банки для стягнення невеликих боргів з підприємців. (наприклад, 01.05.2017 - 30.11.2017 року розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб складає 1684 грн., тобто вимога кредитора не може бути більшою, ніж 168400 грн., при цьому це загальна сума вимоги, яка включає і основну суму боргу, і проценти та пеню).

Неможливо застосування судового наказу до будь-яких правовідносин, що виникли з письмового правочину, а тільки за вищезазначених умов.

Оскільки Проектом ЦПК запроваджується такий різновид позовного провадження як спрощене, у ч. 2 ст. 162 Проекту ЦПК зазначено, що особа має право звернутись до суду з вимогами, визначеними в частині першій цієї статті, в наказному або в спрощеному позовному провадженні на свій вибір.

Так, згідно ст. 20 Проекту ЦПК позовне провадження може бути загальним або спрощеним.

Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні. Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Особливості

спрощеного позовного провадження вимагають окремого дослідження.

Вимоги до форми та змісту заяви про видачу судового наказу в цілому незмінні. Звертає на себе увагу ч. 4 ст. 165 Проекту ЦПК: «Якщо заяву подано в електронній формі до боржника, який має зареєстровану офіційну електронну адресу, заявник у подальшому повинен подавати будь-які процесуальні та інші документи, пов'язані з розглядом його заяви виключно в електронній формі». Тобто подаючи таку заяву в електронній формі заявник зв'язує себе обов'язковою формою подачі наступних документів, що цілком логічно.

Якщо ст. 100 чинного ЦПК передбачає підстави для відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу чи її повернення, то ст. 166 Проекту передбачає «підстави для відмови у видачі судового наказу», наприклад, якщо із поданої заяви не вбачається виникнення або порушення права грошової вимоги, за якою заявником подано заяву про видачу судового наказу, порушені правила підсудності тощо.

Суд розглядає заяву про видачу судового наказу протягом п'яти днів з дня її надходження, а якщо боржником у заяві про видачу судового наказу вказана фізична особа, яка не має статусу підприємця, – протягом п'яти днів з дня отримання судом, інформації про зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи - боржника.

Розгляд проводиться без судового засідання і повідомлення заявника і боржника.

Обсяг цієї доповіді не дозволяє проаналізувати особливості, встановлені Проектом ЦПК щодо змісту судового наказу, надіслання боржникові копії судового наказу, форми і змісту заяви про скасування судового наказу та строки її подання, розгляду заяви про скасування судового наказу тощо. Ці питання потребують подальшого дослідження.

Література:

1. Проект Цивільного процесуального кодексу станом на 10.03.2017 // <http://jrc.org.ua/upload/steps/aaa6e65b9a705acf57f2e4b3a3c86ade.pdf>

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонові, В.В. Васильченка, Н.Ю. Голубевої. – Х.: Одісей, 2009. – С. 264.

3. Свідерська М. Порівняльна характеристика судового наказу, судового рішення та виконавчого напису нотаріуса // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 3. — С.117.

Черемнов Дмитро Вікторович,
к.ю.н., асистент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИЗНАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ ВИТРЕБУВАННЯ ЯК НОВЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Конституційна реформа в частині правосуддя є однією із найбільш актуальніших реформ, які необхідно провести Україні для побудови правової, демократичної та інвестиційно привабливої держави, в якій кожній особі, гарантується право на справедливий, неупереджений та незалежний суд.

Слід зазначити, що конституційна реформа була схвально сприйнята Європейською комісією через право (Венеціанська комісія), що знайшло своє відображення у висновку п. 36-bis, схвалений на 104 Пленарному засіданні, 23-24 Жовтня 2015 року.

Разом із тим, Венеціанською комісією було також відзначено, що ефективне реформування судової системи в Україні, є не тільки питання про прийняття відповідних конституційних положень та законодавчих актів, але й питання політичної волі і рішучості, щоб створити дійсно незалежну судову систему.

Судова реформа відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020» відноситься до вектору безпеки української держави, що полягає у забезпеченні гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності [1].

Верховна Рада України 12 лютого 2015 року прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» (набрав чинності 4 березня 2015 року). Цим законом розділ III Цивільного процесуального кодексу України доповнився з 4 червня 2015 року новою главою 9 «Особливості позовного провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування».

Зазначене провадження без перебільшення варто визнати першим видом у цивільному процесуальному законодавстві галузево-матеріальної диференціації справ позовного провадження цивільного судочинства за рахунок інтеграції в цивільне процесуальне законодавство норм процесуального характеру законодавства у сфері запобігання та протидії корупції. Уже сам по собі факт запровадження до Цивільного

процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) такого нового процесуального інституту свідчить про актуальність для науки цивільного процесуального права цього нововведення, а відтак й потребує відповідного наукового дослідження [2].

Висвітлюючи питання впливу змін за судовою реформою, щодо такого техніко-юридичного засобу правового регулювання, як презумпція, особливу увагу треба приділити ст. 233-2 ЦПК України, в якій закріплено положення про доказову презумпцію необґрунтованості придбаних активів, у випадку коли поданих доказів на підтвердження законності набуття активів виявилось недостатньо. За своєю природою, зазначена презумпція належить до непрямих презумпцій, оскільки про наявність таких презумпцій можна зробити висновок з аналізу і тлумачення (зокрема, судового) норм закону. Як вказує В.К. Бабаєв, якщо презумптивне положення не викладається безпосередньо в нормі, але його можна вивести шляхом логічних висновків, то має місце непряме закріплення презумпції [3].

У своїх зауваженнях до цього законопроекту Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради України зауважило, що такі радикальні новації не враховують загальних засад Цивільного процесуального кодексу України в контексті завдань та принципів цивільного судочинства, а також засадничі принципи вітчизняної кримінально-правової доктрини. Адже на відміну від кримінального процесу, де діє презумпція невинуватості, у цивільному судочинстві діє презумпція винуватості відповідача, тобто особа вважається винною, доки не доведе відсутність своєї вини.

З такою позицією не згоден такий науковець як Бобрик В.І., який вказує: «зважаючи на те, що в новому механізмі якраз і діє презумпція вини відповідача: він вважається таким, що набув активи неправомірно, доки він не доведе (а суд не встановить), що активи або грошові кошти, необхідні для придбання активів, щодо яких поданий позов про визнання їх необґрунтованими, були набуті на законній підставі». Погоджуючись із зазначеною позицією, можна лише додати додаткові приклади застосування таких «не характерних» на думку Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України видів презумпцій, як презумпція вини відповідача.

Окрему увагу слід приділити саме тому, наскільки ефективно проявив себе зазначений вид позовного провадження, зважаючи на те, що зміни у законі діють майже півтора року. Скориставшись пошуком у реєстрі судових рішень за ключовими словами (визнання необґрунтованими активів) не було знайдено жодного рішення суду по зазначеній категорії справ, що означає прикру даність, яка полягає у надзвичайній

повільності реформ та декларативності зазначеного виду позовного провадження на даний час.

Сподіваємося, що вказаний вид позовного провадження нарешті запрацює, однак зазначене повинно стати предметом дискусії як юристів теоретиків так і практикуючих правників.

Література:

1. Стратегія сталого розвитку <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
2. Бобрик В.І. Провадження в справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування як вид галузево-матеріальної диференціації справ позовного провадження цивільного процесу / Бобрик В.І. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Т. 1. - Вип. 1. – С. 139-142.
3. Бабаєв В.К. Презумпції в советском праве. Учебное пособие / Бабаєв В.К. – Горький: Изд-во ГВШ МВД СССР, 1974. – 124 с.

Шкорупеев Дмитро Анатолійович,
*аспірант кафедри цивільного процесу
Національного Університету «Одеська юридична академія»
Суддя Суворовського районного суду м. Одеси*

ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО : «ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ»

Указом Президента України № 276/2015 була затверджена «Стратегія реформування судоустрою, судочинства і суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 роки», за якою одним із завдань щодо підвищення ефективності правосуддя та оптимізація повноважень судів різних юрисдикцій було визначено: забезпечення широкого використання інформаційних систем (ІС) для надання більшої кількості послуг «електронного правосуддя»; створення в судах інформаційних систем електронного менеджменту, зокрема введення повноцінних електронних систем, у тому числі системи електронного документообігу, та відстеження справ (до вищих інстанцій), електронних повідомлень, електронних викликів, електронного розгляду справ (у деяких випадках), електронних платежів, аудіо- та відеофіксації засідань, інформаційної системи внутрішньої бази даних, інформаційної системи законодавчої бази даних, удосконалення системи забезпечення рівного та неупередженого розподілу справ між суддями, зокрема, визначення судці та (або) складу колегії суддів на всіх стадіях судового провадження; поетапне запровадження інструментів «електронного правосуддя», що дасть змогу користувачам звертатися до суду, сплачувати судовий збір, брати участь у провадженнях та отримувати необхідну інформацію і документи електронними засобами тощо [1].

Запровадження у цивільне судочинство України проекту «Електронне правосуддя» є новелою, що зумовлена, перш за все, загальносвітовим інформаційним прогресом.

Справедливим є твердження автора, що «повномасштабна реалізація проекту, що отримав назву «Електронний суд», допоможе вирішити існуючі проблеми в системі судочинства, а саме: забезпечити доступність правосуддя за рахунок обміну електронними документами між усіма учасниками судового процесу, скоротити судові витрати на поштові відправлення та виготовлення паперових документів, удосконалити та прискорити передачу судових документів між судами тощо. Електронне правосуддя спрямоване на забезпечення прозорості та доступності правосуддя, на підвищення якості роботи судів та значну економію державних коштів. Реалізація проекту «Електронний суд» є одним із напрямів підвищення ефективності роботи правосуддя в Україні» [2].

Незважаючи на всі позитивні моменти впровадження «Електронного правосуддя», науковці виділяють певні проблеми щодо його провадження. Так, А.Л. Паскар зазначає, що «безпека особистих даних і конфіденційність інформації не менш важливі, ніж забезпечення належного судового захисту особи, особливо в наш час, коли вельми розповсюджені випадки кіберзлочинності, від якої, як свідчить практика, страждають не тільки пересічні громадяни, але й державні органи та комерційні організації. Саме тому вважаємо, що вкрай необхідне правове регулювання питань безпеки інформації, визначення кола осіб, які повинні забезпечувати її конфіденційність, збереження та передання адресату, а також у становлення відповідальності за порушення у цій сфері» [3].

Таке зауваження автора є виправданим, оскільки положення п. 14 «Правил реєстрації користувачів та роботи в системі обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу», відповідно до якого адміністратор не несе відповідальності за відмову в отриманні особою кореспонденції, технічні обмеження сервісу «Електронний суд» або за технічні збої в наданні послуг сервісу «Електронний суд», зберігання кореспонденції, файлів або інших даних в електронному сервісі «Електронний суд», доставку пошти, збереження адреси особи, а також за спричинення будь-яких збитків особі при наданні або ненаданні послуг сервісу «Електронний суд» [4].

Н.В. Кушакова - Костицька вважає, що «досить високий ризик втрати юридично важливої інформації, відсутність «комп'ютерної грамотності» на рівні кваліфікованих користувачів у суддів і співробітників апарату судів (що становить серйозну проблему для людей особливо старшого покоління); розробка та введення в експлуатацію (що в наших умовах ще

більш складна справа) відповідного програмного забезпечення; необхідне технічне оснащення судів» [5].

На ще один недолік впровадження пілотного проекту «Електронне судочинство» вказує О.А. Баранов та зазначає, що «...існуюча сьогодні практика «незалежного» створення нормативно-правових актів призводить до появи великої кількості дублюючих норм, які, на жаль, іноді суперечать одна одній. А це є причиною виникнення надмірності інформаційного законодавства, його суперечливості та неузгодженості» [6].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що незважаючи на недоліки, що існують, даний проект «Електронне судочинство» є необхідним елементом у реформуванні судової системи, що сприятиме справедливому, своєчасному, ефективному вирішенню правових спорів з метою захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Література:

1. Стратегія реформування судоустрою, судочинства і суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 роки : Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U276_15.html

2. Логінова Н. І. У провадження електронного правосуддя в систему судочинства [Електронний ресурс] / Н. І. Логінова.

3. Паскар А.Л. «Електронний суд» –новітній засіб забезпечення доступу до правосуддя / А.Л. Паскар // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2013. – Випуск 682. – Правознавство. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/682/13.pdf>

4. Правила реєстрації Користувачів та роботи в системі обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecourt.mail.gov.ua/registration>.

5. Кушакова – Костицька Н.В. Розвиток електронного судочинства в Україні: проблемні питання / Н.В. Кушакова – Костицька // Науково-інформаційний Вісник. Право. – № 7. – 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/21-7-13.pdf>

6. Баранов О.А. Принципи формування Інформаційного кодексу / О.А. Баранов // Інформаційне суспільство і держава: проблеми взаємодії на сучасному етапі : зб. наук. ст. та тез наук. повід. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 26 жовтн. 2012 р. / редкол.: С.Г. Серьогіна, В.Г. Пилипчук, І.В. Яковюк. –Х. : НДІ держ. будва та місц. самоврядування, 2012. – С. 12 -17.

Яніцька Інна Анатоліївна,
*к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЄДИНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ «ДІТИ» ТА СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ

Розвиток цифрового інформаційного середовища надає широке коло можливостей для оптимізації та вдосконалення роботи органів державної влади. Одним із важливих секторів електронного урядування на сьогодні є система електронного правосуддя.

Процес інформатизації всіх сфер суспільного життя в Україні стартував з моменту прийняття Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 9 січня 2007 р. № 537-V. З 2013 р. В Україні діє Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи, яка була погоджена у рамках Національної програми інформатизації [1]. З метою реалізації положень Концепції наказом ДСА України від 7 вересня 2012 р. № 105 було затверджено тимчасовий регламент обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу [2], який визначає порядок подання учасниками судового процесу до суду документів в електронному вигляді, а також надсилання таким учасникам процесуальних документів в електронному вигляді паралельно з документами у паперовому вигляді відповідно до процесуального законодавства. Цим наказом було також визначено порядок реєстрації і роботи користувачів у системі, подання та отримання судом електронних документів, а також надсилання документів користувачу.

Слід враховувати, що система електронного правосуддя не є ізольованою і знаходиться у динамічній взаємодії з іншими елементами системи. На сьогодні необхідними є кроки, спрямовані на доопрацювання функціональних зв'язків, зокрема, з існуючою Єдиною інформаційно-аналітичною системою «Діти», яка містить банк даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів.

У 2005 році відповідно у зв'язку з необхідністю удосконалення соціального захисту дітей, реалізації їх права на здоровий розвиток та сімейне виховання, підвищення ефективності діяльності органів виконавчої влади, запровадження в Україні єдиного електронно-статистичного обліку

(Єдиного банку даних) дітей названої категорії було затверджено Порядок ведення банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [3].

Банк даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, було визначено, як цілісну автоматизовану електронно-інформаційну систему збору матеріалів, сформованих на рівні сільської (селищної) ради, районної (міської), обласної служб у справах неповнолітніх, Міністерства України у справах молоді та спорту щодо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з метою удосконалення їх соціального захисту, підвищення ефективності діяльності центральних, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в інтересах таких дітей, а також даних про громадян, які мають бажання взяти дітей на виховання в сім'ю.

Згодом, у 2007 році було затверджено порядок ведення Єдиного електронного банку даних дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і громадян, які бажають взяти їх на виховання, та порядок ведення Єдиного електронного банку даних дітей, які опинились у складних життєвих обставинах [4]. Цей банк даних визначався вже не тільки як єдина інформаційна, але й як єдина аналітична електронна система обліку дітей зазначених категорій та громадян, які виявили бажання взяти дитину на виховання.

Вже у 2008 році було затверджено не тільки Порядок ведення Єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів; Порядок ведення Єдиного електронного банку даних дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, але й форму електронної обліково-статистичної картки дитини та форму електронної реєстраційної картки кандидатів в усиновлювачі.

І нарешті у 2015 році було затверджено новий Порядок ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів та форму електронної обліково-статистичної картки дитини; форму електронної обліково-статистичної картки кандидата, який бажає взяти на виховання у свою сім'ю дитину-сироту, дитину, позбавлену батьківського піклування (кандидатів в усиновлювачі, потенційних опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів) [5]. Слід звернути увагу на те, що вже у самому документі більш розлого розкрито функціонал означеної бази даних (Банку даних). При цьому в Наказі Мінсоцполітики від 28.12.2015 № 1256 вказано, що Банк даних ведеться в Єдиній інформаційно-аналітичній системі «Діти»

відповідно до ст.ст. 13, 14 ЗУ «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування».

Єдина інформаційно-аналітична система «Діти» єдина організаційно-технічна, інформаційно-аналітична система, призначена для накопичення, зберігання, обліку, пошуку та використання даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, кандидатів в усиновлювачі, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі та усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів.

У 2016 році було затверджено Порядок обробки персональних даних у базі персональних даних і в Єдиній інформаційно-аналітичній системі «Діти» [6]. Було визначено, що при здійсненні обліку дітей, які залишились без батьківського піклування, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування відомості про дитину вносяться до Банку даних користувачами місцевого рівня на підставі наказу відповідної служби у справах дітей про взяття на первинний облік дітей, які залишились без батьківського піклування, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в день видання наказу. При цьому дані про дитину вносяться до електронної облікової картки дитини виключно на підставі оригіналів документів.

Таким чином, можна констатувати, що останніми роками відбулись достатньо динамічні зміни при вдосконаленні функціонування Банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів. При цьому обґрунтованим було б доопрацювати деякі моменти у функціонуванні даної бази даних з огляду на необхідність узгодити накопичення юридичних фактів при судовому встановленні опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування. Адже на сьогодні в судовому порядку опіка (піклування) над дитиною, позбавленою батьківського піклування, встановлюється фактично до того, як їй буде надано офіційний статус дитини, позбавленої батьківського піклування [7]. Зокрема, доцільно у розглянутому випадку надати суду повноваження зобов'язати відповідний орган опіки і піклування надати дитині статус дитини, позбавленої батьківського піклування, з подальшою передачею цієї інформації відповідній службі у справах дітей задля занесення цих даних до Банку даних. При цьому рішення суду щодо встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування, повинно набирати законної сили лише після занесення даних до Банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників,

прийомних батьків, батьків-вихователів, а також у електронну обліково-статистичну картку дитини та обліково-статистичну картку кандидата, який бажає взяти на виховання у свою сім'ю дитину-сироту, дитину, позбавлену батьківського піклування. Суд повинен бути сповіщений про здійснені заходи у зворотньому порядку.

Література:

1. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. досвід та перспективи : монографія / О. В. Бринцев. – Харків : Право, 2016. – 72 с. – (Серія «Інноваційне суспільство і розвиток законодавства»)

2. Тимчасовий регламент обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу : затверджено Наказом держ. суд. адміністрації України від 07.09.2012 №105 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ki.court.gov.ua/tu11/87/72/>

3. Про затвердження Порядку ведення банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Мінмолодьспорт України; Наказ, Порядок від 29.07.2005 № 1466 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 34, стор. 165, стаття 2088, код акту 33410/2005

4. Про ведення Єдиного електронного банку даних дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і громадян, які бажають взяти їх на виховання, та Єдиного електронного банку даних дітей, які опинились у складних життєвих обставинах : Наказ Мінсім'ямолодьспорт України від 28.04.2007 № 1386 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 41. – стор. 332, стаття 1647

5. Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів : Наказ Мінсоцполітики України від 28.12.2015 № 1256 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 27. – Стр. 100, стаття 1076

6. Про затвердження Порядку обробки персональних даних у базі персональних даних і в Єдиній інформаційно-аналітичній системі «Діти» : Наказ Мінсоцполітики України від 01.07.2016 № 717 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 64. – Стр. 150, стаття 2164

7. Яніцька І. А. Опіка і піклування як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Інна Анатоліївна Яніцька ; НУ «ОЮА» – Одеса, 2015. – 20 с.

Белова Юлія Дмитрівна,

*аспірант кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права*

ПРАВО НА МОБІЛЬНІСТЬ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Право на мобільність персональних даних (right to data portability) закріплено в ст. 20 Загального регламенту про захист даних [0]. Під мобільністю персональних даних розуміється здатність їх перенесення між

різними володільцями. Введення цього права обумовлене широким поширенням обробки персональних даних в мережі Інтернет та покликане забезпечити можливість вільного переміщення персональних даних від одного володільця (провайдера, соціальної мережі) до іншого. Це в свою чергу сприятиме вільній конкуренції шляхом створення рівних можливостей для існуючих компаній та появи нових компаній на ринку.

Право особи на мобільність персональних даних включає в себе три аспекти. По-перше, суб'єкт має право суб'єкта отримати персональні дані у структурованому форматі, який звичайно використовується, та у формі придатній для введення в комп'ютер, зберігати їх для подальшого використання на особистих пристроях без передачі іншому володільцю. Вимоги до формату даних встановлюються з метою забезпечення їх подальшого використання, в тому числі шляхом передачі іншому володільцю. Поняття «структурованого формату» законодавчо не визначено, однак під ним слід розуміти формат даних, що мають певну структуру, відповідно до якої вони можуть бути оброблені. Наприклад, до структурованих можна віднести файли XML-документів [2]. Крім того, формат даних повинен бути таким, що звичайно використовується, тобто бути достатньо поширеним. У той же час, персональні дані повинні бути надані у формі, яка дозволяє їх автоматичне розпізнавання за допомогою комп'ютерних програм. Зауважимо, що усі вказані вимоги до формату даних не достатньо конкретизовані. Це, з одного боку, зумовить необхідність встановлення відповідності формату даних цим вимогам в кожному окремому випадку, а з іншого, робить основним критерієм відповідності формату даних досягнення ними мобільності, тобто чи можуть вони у відповідному форматі бути перенесені до іншого володільця. Таким чином Загальний регламент про захист даних сприяє розробці володільцями взаємних форматів даних, які б забезпечували право на мобільність, хоча і не покладає обов'язку використовувати сумісне програмне забезпечення.

По-друге, суб'єкт має право безперешкодно перенести отримані у структурованому форматі, який звичайно використовується, та у формі придатній для введення в комп'ютер персональні дані до іншого володільця. Цьому праву кореспондує обов'язок володільця даних не створювати технічних перешкод, які унеможливають або ускладнюють перенесення персональних даних. З технічної точки зору володільць персональних даних може запропонувати різні варіанти імплементації права на мобільність. В літературі також можна зустріти широке тлумачення такого обов'язку, яке полягає в необхідності розробки програмного забезпечення, яке б дозволяло експортувати та імпортувати користувачем свої персональні дані [3].

По-третє, суб'єкт вправі вимагати безпосереднього перенесення персональних даних від одного володільця до іншого, коли це технічно можливо. Відмінність цього права від попередніх полягає в тому, що суб'єкту персональних даних не потрібно самостійно копіювати та завантажувати дані, достатньо тільки звернутися з такою вимогою до володільця персональних даних. При цьому, це право не обумовлене форматом персональних даних, однак може бути здійснено лише за наявності технічної можливості. Знову ж таки, розуміння «технічної можливості» не розкривається, що є предметом справедливої критики в науковій літературі [4], оскільки залишає на розсуд володільця персональних даних запроваджувати таку технічну можливість чи ні.

Отже, право на мобільність персональних даних може бути охарактеризоване таким чином:

1. Зміст права на мобільність персональних даних включає в себе можливість суб'єкта персональних даних: отримати від володільця персональні дані у форматі, придатному для подальшого використання; передати такі персональні дані іншому володільцю; вимагати від володільця безпосередньої передачі таких персональних даних іншому володільцю при технічній можливості.

2. Межі права на мобільність персональних даних обумовлені: предметом (мобільності підлягають лише персональні дані, створені самим суб'єктом); умовами (мобільність персональних даних можлива лише, якщо персональні дані обробляються на підставі вільного волевиявлення суб'єкта даних із застосуванням автоматизованих засобів); межами здійснення (право на мобільність не може здійснюватися на шкоду іншим правам суб'єкта персональних даних, правам інших суб'єктів персональних даних, правам та свободам третіх осіб).

3. Право на мобільність слід розглядати як окреме право в системі прав суб'єкта персональних даних, відмінне від права на доступ, права на забуття, та тісно пов'язане з правом на захист персональних даних.

Література:

1. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=ENm>.

2. Вимоги до структури та змісту XML-схеми архівних електронних документів, затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 11.11.2014 № 1886/5 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1423-14/print1476733629827296>.

3. Swire P. Why the Right to Data Portability Likely Reduces Consumer Welfare: Antitrust and Privacy Critique / Peter Swire, Yianni Lagos // Maryland Law Review. — 2013. — Volume 72, Issue 2. — 335–380.

4. Graef I. Putting the right to data portability into a competition law perspective / Inge Graef, Jeroen Verschakelen & Peggy Valcke // Law. The Journal of the Higher School of Economics, Annual Review. — 2013. — P. 53-63.

Дрогозюк Крістіна Борисівна,
*аспірант, асистент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ У СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

В останні два десятиліття інформаційні технології удосконалили способи фіксації і передачі інформації. Повсякденне використання нових засобів і способів зберігання і передачі інформації дозволило перейти на новий етап розвитку суспільства. Комп'ютерні технології та мережа «Інтернет» стали основою для соціальних змін, що стали широко відомими як «інформаційний вік», «електронне століття» або «мультимедійна революція»,

Глобальний характер мережі «Інтернет» значно вплинув на всі сфери нашого життя, а, зокрема, на систему державного управління. У більшості сучасних держав ефективно діють системи «електронного уряду» (e-government) та здійснюються спроби введення «електронного правосуддя» (e-justice).

Широке використання державними органами сучасних інформаційних технологій у своїй діяльності є одним з показників розвитку суспільства і держави. Використання інноваційних інформаційних технологій неминуче впливає на фактичну діяльність суду та інших учасників процесу з розгляду і вирішення конкретної юридичної справи, в тому числі, на діяльність по доказуванню у цивільному процесі України.

Так як, навіть в умовах інформаційних технологій, функціонування кожного судді зтягувалось величезною кількістю паперової роботи, запровадження проекту «Електронний суд» є значним кроком вперед у реформі вітчизняного судочинства.

Початок формування практики застосування електронних документів в якості доказів у судах та обмін процесуальними документами електронною поштою між судом та учасниками судового процесу є дуже важливим етапом розвитку всієї правової системи нашої держави.

За ініціативою Державної судової адміністрації України в Одеській області Радою суддів України було прийнято рішення про запровадження інноваційного проекту «Електронний суд» у Київському районному суді міста Одеси, Овідіопольському районному суді та Апеляційному суді Одеської області [4].

Основний принцип цього проекту полягає в налагодженні процесу оперативного обміну інформацією в електронному вигляді між судовими установами, учасниками судового процесу, а також іншими держструктурами з метою забезпечення справедливого та неупередженого правосуддя в Україні

Сутність електронного суду полягає у тому, що позовна заява буде прийматися у електронному вигляді разом з електронно-цифровим підписом. Це означає, що громадянам не потрібно буде їхати до суду, щоб подати позовну заяву, вони зможуть зробити це вдома, направивши документи в електронному вигляді. Обмін документами між учасниками судового розгляду та судом буде здійснюватися також через мережу «Інтернет», що значно скоротить терміни розгляду справ та заощадить кошти громадян та бюджетних установ. Звісно таке надсилання документів буде відбуватися паралельно з паперовим [4].

Наприклад, В. Куценко підкреслює, що враховуючи переваги нововведення, Київським районним судом м. Одеси було налагоджено співпрацю з Головним управлінням державної міграційної служби України в Одеській області. Наразі запити та отримання інформації про місце проживання та перебування фізичної особи здійснюється в електронному вигляді [4].

Порядок отримання процесуальних документів затверджено у Наказі Державної судової адміністрації України про «Тимчасовий регламент обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу» від 7 листопада 2016 року.

Документи можуть бути подані користувачем до суду і надіслані йому судом в електронному вигляді тільки після реєстрації в системі обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу, розміщеної на офіційному веб-порталі судової влади України.

Далі, потрібно подати до суду заяву про отримання процесуальних документів в електронному вигляді. Після чого, процесуальні документи у відповідній справі, що видані після дати подання вказаної заяви до суду, будуть надходити в електронному вигляді на зареєстровану електронну адресу учасника судового процесу паралельно з документами у паперовому вигляді.

Звичайно, використання сучасних технологій у судової системі забезпечує вдосконалення судових процедур та підвищує якість надання послуг судами, і сподіваємося, підвищить рівень довіри до судів у громадян.

Але при цьому існує декілька прогалин, які вимагають ретельного дослідження та регулювання на законодавчому рівні. Зокрема, для належного функціонування системи “Електронний суд” необхідна не тільки розробка єдиної уніфікованої інформаційної платформи для спілкування учасників процесу з судом та з іншими державними органами, а й покращення матеріально-технічної бази всіх судів, відсутність єдиних стандартів щодо інформаційного контенту, котрим мають відповідати відповідні судові інформаційні ресурси, підвищення професійного рівня користувачьких навичок у суддів та працівників апаратів суду.

Потрібно підкреслити, що система є зрозумілою та доступною. Зручність цієї системи обумовлюється тим, що скористатися нею може кожен, хто має доступ до мережі «Інтернет» і мобільного телефону.

Саме функціональність, зручність та щоденне використання нових носіїв інформації, їх відмінність від звичайних паперових документів, і поставила питання щодо запровадження відповідного програмного забезпечення та більш докладного дослідження специфіки їх використання в цивільному судочинстві в майбутньому. Але, все ж таки, питання вбудовування нових інформаційних технологій до існуючої системи цивільно-процесуальних норм досі потребує врегулювання.

Література:

1. Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки” [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/537-16>

2. Стратегічний план розвитку судової влади України на 2013 – 2015 роки, затверджений Радою суддів України 21 грудня 2012 року [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://court.gov.ua/969076/rsusp/>

3. Наказ Державної судової адміністрації України від 07 листопада 2016 року №227 “ Про затвердження Тимчасового регламенту надсилання судом електронних документів учасникам судового процесу, кримінального провадження” [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://court.gov.ua/userfiles/nak227.pdf>

4. Куценко В. Д. Електронний суд – крок до відкритості судів / В. Д. Куценко – 2016 [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://kievskiyud.od.ua/press-department/all-news/3120-elektronnij-sud-krok-do-vidkritosti-sudiv>

5. Шамрай, О. В. Електронний суд в українському судочинстві: нормативне врегулювання та перші практичні здобутки / О. В. Шамрай // Університетські наукові записки : часопис / Хмельниц, ун-т упр. та права. – 2014, № 3 (51). – С. 174-184.

Тітова Ганна Олексіївна,
аспірант Хмельницького Університету управління та права

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПISУ ПРИ УКЛАДАННІ ПРАВОЧИНІВ В СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Невпинний розвиток інформаційних технологій в Україні та світі породжує не тільки задоволення попиту споживачів таких технологій та економічне зростання, але і низку правових проблем, які потребують вирішення та врегулювання на законодавчому рівні, серед них варто вказати на правовідносини, що виникають між споживачами товарів, робіт, послуг та їх продавцями (виробниками, виконавцями) щодо укладення правочинів в сфері електронної комерції.

Розвиток віддаленого (дистанційного) укладання договорів породжує необхідність дослідження, виявлення та вирішення проблем укладання договорів за допомогою інформаційних технологій. Так, чинним законодавством України передбачена можливість реалізації товару дистанційним способом [1], що полягає в укладенні електронного договору на підставі ознайомлення покупця з описом товару, наданим продавцем у порядку, визначеному Законом, шляхом забезпечення доступу до каталогів, проспектів, буклетів, фотографій тощо з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або в інший спосіб, що виключає можливість безпосереднього ознайомлення покупця з товаром або із зразками товару під час укладення такого договору.

Абз.5 п.1 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» (далі – Закон про електронну комерцію) містить поняття «електронного договору», яким є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі.

Стаття 11 зазначеного Закону містить умови щодо порядку укладання електронного договору. При цьому обов'язковим реквізитом електронного договору є електронні підписи сторін. На проблематику застосування саме цього важливого аспекту укладення електронного договору вважаємо за доцільне звернути увагу.

Поняття електронного підпису міститься в Законі України «Про електронний цифровий підпис» [2]. Відповідно до абз.2 ст. 1 цього Закону електронний підпис – дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для

ідентифікації підписувача цих даних. Аналізуючи дане визначення, можна сказати, що електронним підписом особи на практиці є скоріше за все текст або зображення, яке дозволяє отримати інформацію про сторону договору в обсязі, достатньому іншій стороні для укладення цього договору. Тобто, наприклад, підпис у електронному листі, що зазвичай містить прізвище, ім'я та контакти автора такого листа є його електронним підписом.

Відповідно до п.12. ст.11 Закону про електронну комерцію електронний договір, укладений шляхом обміну електронними повідомленнями, підписаний у порядку, визначеному статтею 12 Закону, вважається таким, що за правовими наслідками прирівнюється до договору, укладеного у письмовій формі. Відповідно до ст.12 підписання електронного договору електронним підписом є достатньою підставою вважати його підписаним належним чином.

Відповідно до п.13. ст.11 Закону про електронну комерцію електронні документи, пов'язані з електронним правочиним, можуть бути подані як докази сторонами та іншими особами, які беруть участь у судовому розгляді справи.

Докази, подані в електронній формі та/або у формі паперових копій електронних повідомлень, вважаються письмовими доказами згідно зі статтею 64 Цивільного процесуального кодексу України. Одночасно з цим законодавство визначає, що електронний підпис не може бути визнаний недійсним лише через те, що він має електронну форму або не ґрунтується на посиленому сертифікаті ключа (тобто являє собою простий, незашифрований набір електронних даних).

Таким чином, вказані норми прямо свідчать про презумпцію правомірності правочину, що має визначальний принцип приватного права: «Дозволено усе, що прямо не заборонено законом». Тобто, суб'єкт цивільного права, реалізуючи право свободи правочину, може вчиняти з метою створення, зміни, припинення цивільних прав і обов'язків тощо будь-які правомірні дії [3].

Виходячи з цього сторонам не заборонено укладати договори шляхом обміну листами засобами електронної пошти, прийняття однією із сторін договору його умов шляхом встановлення помітки «згоден» в електронній формі тощо. Також поняття електронного підпису включає такі види підписів, як електронний цифровий підпис, коди, паролі тощо [4]. Розповсюдженим прикладом є процес підписання договору (фактично – надання банку дозволу на договірне списання коштів клієнта) за допомогою такого електронного підпису як одноразовий пароль. При цьому дії щодо введення одноразового паролю (коду), отриманого засобами стільникового зв'язку (текстове або голосове повідомлення)

при авторизації банківського платежу за допомогою платіжної картки є підписанням угоди про договірне списання щодо даної конкретної операції, а сам код – електронним підписом особи. Хоча сам по собі цифровий код не дозволяє ідентифікувати клієнта банку (підписувача), проте він отримується за номером телефону, що вказаний в договорі банківського вкладу між банком та клієнтом, підписаного клієнтом власноручно, а отже виступає для банку засобом ідентифікації такого клієнта.

Одночасно з цим в Україні спостерігається практика, яка на жаль, свідчить про дію презумпції правомірності правочину не в повній мірі. Особи, які для укладення договору використовують електронний підпис теоретично несуть наступні ризики:

- визнання правочину фіктивним або неукладеним з боку органів державної влади (зокрема перевіряючих органів, яким за законом надано право здійснювати перевірки відповідного суб'єкта); – невизнання електронного підпису як належного засобу підпису в разі судового розгляду (ризик неможливості визнання електронного підпису достатнім доказом); – невиконання умов договору іншою стороною договору в силу її недобросовісності та використання властивостей електронного підпису (неоднозначної правової позиції щодо електронного підпису).

Одночасно з цим необхідно відмітити, що електронні документи, створені за допомогою інформаційно-технологічних систем державних органів – Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, Єдиний державний реєстр судових рішень, Єдиний державний реєстр платників ПДВ тощо – сприймаються комерційними установами (зокрема фінансовими) та органами державної та судової влади як належні джерела інформації для встановлення відповідних фактів.

Отже, вбачається доцільним удосконалити інститут регулювання використання електронного підпису сторонами правочинів, що укладаються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем. Зокрема варто удосконалити норми чинного законодавства України щодо «підсилення» юридичної значущості електронного підпису, зокрема надати йому статусу власноручного підпису особи. Враховуючи той факт, що електронний підпис вже широко використовується при укладанні цивільно-правових договорів, зникне ризик визнання його недійсним третіми особами (не сторонами договору) та сприятиме подальшому розвитку електронної комерції в Україні.

Література:

1. Про електронну комерцію: Закон України за станом на 03.09.2015р./ Верховна Рада України; Відомості Верховної Ради, 2015, № 45, ст.410.
2. Про електронний цифровий підпис: Закон України за станом на 22.05.2003 р./ Верховна Рада України; Відомості Верховної Ради України, 2003, N 36, ст.276.

3. Олександр Архіпов, Юридична сила електронного документу «Юридична Газета Online», 2016, URL: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/yuridichnasil-elektronno-go-dokumentu.html> (дата звернення: 30.03.2017).

4. Чучковська А. В. – Правове регулювання господарських договорів, що вчиняються через мережі електров'язку : автореф. юрид. наук: 12.00.04 / . – Київ: Б.В., 2004 . – 20 с.

Устюшенко Стелла Еріківна,
аспірантка кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИТРАТИ НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Конституційне право кожного на правову допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальна значимість. Серед функцій такого права у суспільстві слід окремо виділити превентивну, яка не тільки сприяє правомірному здійсненню особою своїх прав і свобод, а й, насамперед, спрямована на попередження можливих порушень чи незаконних обмежень прав і свобод людини і громадянина з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб [1].

Відповідно до ст. 12 ЦПК України особа, яка бере участь у справі, має право на правову допомогу, яка надається адвокатами або іншими фахівцями у галузі права в порядку, встановленому законом. Безоплатна правова допомога надається в порядку, встановленому законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

Згідно положень Закону України «Про безоплатну правову допомогу», *правова допомога* – це надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення [2].

В свою чергу, витрати на правову допомогу – це витрати сторін, пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката або іншого фахівця в галузі права, крім випадків надання безоплатної правової допомоги.

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» визначає безоплатну правову допомогу як правову допомогу, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

Отже витрати на правову допомогу включаються до категорії судових витрат лише в отму випадку, якщо ці витрати оплачуються сторонами за

власний кошт. Розмір витрат на оплату правової допомоги визначається за домовленістю між стороною і особою, яка надає їй правову допомогу.

Як зазначається в ст. 28 Правил адвокатської етики, затверджених Установчим З'їздом адвокатів України 17.11.12 року, гонорар є формою винагороди адвоката за здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту. Порядок обчислення гонорару (фіксований розмір, погодинна оплата тощо), підстави для зміни розміру гонорару, порядок його сплати, умови повернення тощо визначаються в договорі про надання правової допомоги. При встановленні розміру гонорару враховуються складність справи, кваліфікація і досвід адвоката, фінансовий стан клієнта та інші істотні обставини. Гонорар має бути розумним та враховувати витрачений адвокатом час на виконання доручення.

Положеннями ст. 1 Закону України «Про граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах» визначається, що розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних справах, в яких така компенсація виплачується стороні, на користь якої ухвалено судові рішення, іншою стороною, а в адміністративних справах – суб'єктом владних повноважень, не може перевищувати 40 відсотків прожиткового мінімуму для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року, за годину участі особи, яка надавала правову допомогу, у судовому засіданні, під час вчинення окремих процесуальних дій поза судовим засіданням та під час ознайомлення з матеріалами справи в суді, що визначається у відповідному судовому рішенні.

У разі якщо сторона у цивільній чи адміністративній справі звільнена від оплати витрат на правову допомогу, компенсація таких витрат виплачується стороні, на користь якої ухвалено судові рішення і яка не є суб'єктом владних повноважень, у розмірі, що не перевищує 2,5 відсотка прожиткового мінімуму для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року, за годину участі особи, яка надавала правову допомогу, у судовому засіданні, під час вчинення окремих процесуальних дій поза судовим засіданням та під час ознайомлення з матеріалами справи в суді, що визначається у відповідному судовому рішенні [3].

Витрати фізичних осіб, пов'язані з оплатою правової допомоги при розгляді судом справ про оголошення померлою фізичної особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку, або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, несуть юридичні особи, на території яких мав місце нещасний випадок внаслідок таких надзвичайних ситуацій.

Література:

1. Рішення Конституційного Суду України від 30.09.2009 року № 23-рп/2009 у справі № 1-23/2009 за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) // Вісник Конституційного Суду України. – 2009. – № 6. – С. 32.

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 року № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 51. – Ст.577.

3. Про граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах: Закон України від 20.12.2011 року № 4191-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 29. – Ст.343.

Фасій Богдан Володимирович,

*асистент кафедри цивільного права, член Ради молодих вчених
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ІТ-ВІДНОСИНИ ТА СУБСИДІАРНЕ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Діяльність ІТ-компаній вагомо впливає на правовідносини в Україні. Чимало ІТ-компаній або засновані нерезидентами або мають контракти з іноземними компаніями. Тому на управління таких ІТ-компаній впроваджуються інноваційні методики та сучасні світові моделі управління персоналом та контроль за продуктивністю компанії. Проте на суспільні відносини має вплив середовище ІТ-спеціалістів, їхня термінологія та світогляд, стиль життя, що зазвичай відрізняється від середньостатистичного, а особливо відносини з іноземними замовниками та засновниками, що застосовують в українських реаліях свої правові стандарти і навіть своє право – ІТ-право.

Тут доречно згадати, що ІТ-право нами розглядається з позиції «концептного підходу», яке визначається як сукупність уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, що виникають у зв'язку з використанням терміну «ІТ-право», супроводжують і характеризують його. Проте, не торкаючись питання про визначення місця ІТ-права в системі права, необхідно зазначити, що це, перш за все, звичайні відносини, які прямо регулюються господарським, трудовим, адміністративним, кримінальним та цивільним законодавством. У цьому розділі піде мова якраз про субсидіарне (додаткове) застосування норм цивільного законодавства до ІТ-відносин, які регулюються нормами іншого законодавства.

З огляду на роль цивільного права як «материнської галузі» та суміжних відносин, до яких вона застосовується, субсидіарне застосування

норм цивільного законодавства до ІТ-відносин можливе. Якраз у ст. 9 ЦК України визначається допустимість субсидіарного застосування положень ЦК України до суміжних відносин, за умови якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства.

Під субсидіарним застосуванням норм цивільного законодавства потрібно розуміти правовий механізм, який дозволяє розвантажувати законодавство від нераціонального дублювання тотожних та аналогічних норм і понять у суміжних відносинах, інститутах, галузях права. Зазначений спосіб подолання прогалин відноситься до додаткових процедур, бо повного подолання прогалин не відбувається.

Тому субсидіарне застосування норм цивільного законодавства має місце внаслідок свідомого недопущення законодавцем дублювання наявних норм в цивільному законодавстві, що підлягають застосуванню до суміжних відносин в ІТ-сфері, і активного використання в інших матеріальних та процесуальних галузях права. Іншими словами, зважаючи на наявність цивільно-правових норм, виражених в цивільному законодавстві, необхідність повторного регулювання цих відносин і закріплення в матеріальному та процесуальному законодавстві відповідних норм відпадає.

Як влучно відзначив Ю.Х. Калмиків, «органи владного правозастосування не користуються поняттям «субсидіарне застосування норм законодавства», вони або прямо посилаються на необхідність використання тієї чи іншої норми із суміжної галузі права, або формулюють можливість звернення до останньої у вираженнях на зразок «відповідно до ст. ... » [1, с. 28]. Зокрема, умовами субсидіарного застосування норм цивільного законодавства до ІТ-відносин є:

1. Неврегульованість ІТ-відносин. Відсутність норми у суміжному законодавстві, яка регулює ІТ-відносини, яку неможливо усунути за допомогою аналогії закону, аналогії права, застосуванням судової практики чи звичаїв ділового обороту;

2. Наявність норми, яка регулює якраз ці ІТ-відносини в цивільному законодавстві. Мається на увазі певний генетичний зв'язок суміжних галузей законодавства. До суміжних відносять галузі права, які мають схожі предмет і методи регулювання. Якраз суміжними щодо цивільного права виступають такі галузі, як: сімейне, господарське, трудове, міжнародне приватне, процесуальне цивільне та господарське, адміністративне, земельне, природноресурсове, фінансове право тощо.

3. Однорідність предмету і методу правового регулювання у суміжних галузях права, що регулюють ІТ-відносини, однорідному з тим, стосовно яких відбувається субсидіарне застосування норм цивільного законодавства.

4. Відсутність прямої заборони на субсидіарне застосування норм законодавства. Необхідно враховувати, що субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до ІТ-відносин не заборонено законодавцем.

5. Прийняття рішення на підставі та в межах правових норм суміжних галузей права у ІТ-сфері, відповідно їх цілям, принципам й загальному сенсу. Важливо підкреслити, що при виборі субсидіарно застосованої норми законодавства насамперед слід враховувати принципи, притаманні галузі права, до якої фактично належать ці норми. Таким чином, субсидіарне застосування норм законодавства має місце лише між відносинами в ІТ-сфері, тобто ідентичними за своїм характером та генетично взаємопов'язаними.

У деяких випадках ще однією з умов субсидіарного застосування норм цивільного законодавства є наявність суб'єкта уповноваженого на таке застосування. Суб'єктами, які використовувати субсидіарне застосування норм цивільного законодавства цих відносин є всі учасники ІТ-відносин.

Зокрема, правилом ч. 4 ст. 209 ЦК України встановлено, що на вимогу фізичної або юридичної особи будь-який правочин з її участю може бути нотаріально посвідчений. Тому подружжя, як учасники ІТ-договору, має право на нотаріальне посвідчення договору за правилами ЦК України. Виникає питання, як повинен діяти нотаріус у випадку необхідності посвідчення ІТ-договору, який не передбачений актами законодавства, або у випадку, якщо норми матеріально права, необхідні для врегулювання суспільних відносин, які є предметом вчинення нотаріальних дій, відсутні. Оскільки нотаріусу, який вчиняє нотаріальні дії, забороняється безпідставно відмовляти у вчиненні нотаріальних дій, вони можуть субсидіарно застосовувати норми цивільного законодавства для посвідчення ІТ-договорів або для врегулювання інших суспільних відносин. Разом з тим, ст. 49 Закону України «Про нотаріат», яка містить підстави для відмови у вчиненні нотаріальних дій, не вказує на обов'язок нотаріуса відмовити у вчиненні нотаріальних дій у випадку відсутності або неповноти законодавства, зазначаючи лише, що вчинення такої дії не може суперечити законодавству України.

Аналіз субсидіарного застосування до ІТ-відносин норм цивільного законодавства дає підстави для висновків: 1) норми цивільного законодавства застосовуються до суміжних відносин в ІТ-сфері у частині, що не врегульована нормами законодавства; 2) норми цивільного законодавства, які субсидіарно застосовуються до суміжних відносин в ІТ-сфері, тільки за своїм інформаційним змістом залишаються цивільними; 3) субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до суміжних відносин в ІТ-сфері в жодному разі не змінює галузеву належність останніх.

Література:

1. Калмыков Ю.Х. Условия субсидиарного применения норм гражданского законодательства к семейным отношениям / Ю.Х. Калмыков // Основы законодательства Союза ССР и союзных республик о браке и семье в правоприменительной практике. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1978.

Франчук Анна Сергіївна,

аспірантка кафедри цивільного процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ФОРМ УЧАСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Відповідно до норм цивільного процесуального кодексу України у випадках, встановлених законом, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб, або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах(ст.45) [1].

Метою цього інституту є надання допомоги, сприяння у судовому захисті особам, які внаслідок певних причин (стану здоров'я, матеріального стану, похилого віку тощо) не можуть самостійно захистити свої права, свободи чи інтереси. Тому, участь у цивільному судочинстві органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, сприяє виконанню вимог закону про справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд цивільних справ, а також ухваленню судових рішень, що ґрунтуються на законі [2].

До органів місцевого самоврядування, які мають право відповідно до норм закону звертатися до суду із позовними (заявами) з метою захисту прав, свобод та інтересів інших осіб, або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах, слід віднести: виконавчі органи міських, районних у містах, сільських, селищних рад у межах повноважень, наданих їм відповідною радою; міські ради, районні ради у містах, сільські, селищні ради; виконавчі органи в якості органу опіки та піклування, у випадках, встановлених законодавством.

Згідно із ст. 41 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [3] районні у містах ради (у разі їх створення) та їх виконавчі органи відповідно до Конституції України та законів України здійснюють управління рухомим і нерухомим майном та іншими об'єктами, що належать до комунальної власності територіальних громад районів у містах, формують, затверджують, виконують відповідні бюджети та контролюють

їх виконання, а також здійснюють інші повноваження, передбачені цим Законом, в обсягах і межах, що визначаються міськими радами.

Обсяг і межі повноважень районних у містах рад та їх виконавчих органів визначаються відповідними міськими радами за узгодженням з районними у містах радами з урахуванням загальноміських інтересів та колективних потреб територіальних громад районів у містах.

Участь міських, районних у містах, сільських, селищних рад та їх виконавчих органів у цивільному процесі зумовлюється таким фактором, як захист прав та інтересів відповідних територіальних громад.

З аналізу положень ст. 45 ЦПК України встановлено, що однією із форм участі органів місцевого самоврядування у цивільному судочинстві є звернення до суду з позовною заявою (заявою), з метою захисту прав та інтересів інших осіб з підстави, якщо це прямо встановлено законом.

Наявність нормативно-правового акта, який надає право відповідному органу на звернення до суду, є спеціальною передумовою, яка застосовується тільки до випадків звернення до суду з заявами для захисту прав, свобод та інтересів інших осіб. Звернення до суду для захисту прав інших осіб буде можливим тільки за наявності особливої передумови – надання спеціальним законом такого права органу, який звертається до суду [4].

Такі випадки передбачені, зокрема, чинним сімейним законодавством. Наприклад, органи опіки та піклування правомочні пред'являти позови: про визнання шлюбу недійсним (ст. 42 СК); про позбавлення батьківських прав (ст. 165 СК); про відібрання дітей без позбавлення батьківських прав (абз. 2 ч. 2 ст. 170 СК); про визнання усиновлення недійсним або про скасування усиновлення (ст. 240 СК)[5].

Щодо визначення правового статусу органів місцевого самоврядування у цивільному судочинстві, якщо вони приймають участь шляхом пред'явлення відповідної заяви, то в доктрині цивільного процесуального права існують різні правові позиції науковців. Не вдаючись до дискусій, необхідно підтримати точку зору Н.В. Волкової, яка зазначає, що «... даний орган займає самостійне місце в цивільному процесі та відповідно до ст. 45 ЦПК України є органом, яким законом надано право захищати права свободи та інтереси...» інших осіб [6].

Друга форма участі органів місцевого самоврядування визначається ч. 3 ст. 45 ЦПК України, а саме: органи місцевого самоврядування можуть бути залучені до участі для надання висновків у справі як за їх власною ініціативою, так і за ініціативою суду.

Здійснивши аналіз вище наведених норм законодавства та правових доктрин, необхідно зазначити, що органи місцевого самоврядування приймають участь у цивільному судочинстві у двох формах: пред'явлення позовної заяви (заяви), якщо це прямо зазначено законом та надання висновку

по справі. Якщо дані органи приймають участь у формі пред'явлення позовної заяви (заяви), то вони займають цивільно-процесуальний правовий статус органу, якому законом надано право захищати права та інтереси інших осіб.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492.
2. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження / С.С. Бичкова : Монографія. – К. : Атіка, 2011. – 420 с.
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»: від 21.05.1997 року №280/97-РВ//Офіційний вісник України. – 1997р. – №25. – стор.20.
4. Рожик Ю.С. Передумови звернення до суду органів місцевого самоврядування із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб у цивільних справах / Ю. С. Рожик // Адвокат. – 2010. – № 7. – С. 29-33. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : : http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2010_7_5
5. Чванкін С.А. Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб/ С.А. Чванкін // Актуальні проблеми держави і права, 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apdp.in.ua/v41/18.pdf>
6. Волкова Н.В. Щодо визначення правового статусу органів опіки та піклування у разі їх звернення до суду з заявою про захист прав і інтересів неповнолітніх осіб / Н.В. Волкова // Актуальні проблеми цивільного права та процесу: матеріали щорічної Міжнародної наукової конференції ім. Ю.С. Червоного (13 грудня 2012 р.). – Одеса: Фенікс, 2012. – С.98-100.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
Голубева Неллі Юрійвна «ЕЛЕКТРОННИЙ СУД» ЗА ПРОЕКТОМ ЦПК УКРАЇНИ (СТАНОМ НА 10.03.2017 РОКУ)	5
Харитонов Євген Олегович, Харитонова Олена Іванівна ПРОБЛЕМА ІТ-ПРАВА	12
Гловюк Ірина Василівна ВІДСУТНІСТЬ ТЕХНІЧНОГО НОСІЯ ІНФОРМАЦІЇ ТА СКАСУВАННЯ ВИРОКУ, УХВАЛИ СУДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ	15
Андронов Ігор Володимирович ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ ШЛЯХОМ ОГЛЯДУ ВЕБ-СТОРИНКИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	18
Апалькова Інна Сергіївна ОСОБЛИВОСТІ ВИПЛАТИ СПРАВЕДЛИВОЇ САТИСФАКЦІЇ ЗА РІШЕННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	21
Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦВ'ЯЗКУ ЯК ЗАСОБУ СПРОЩЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ КРАЇН.	25
Бут Ілля Олександрович ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТРЕТЕЙСЬКОМУ РОЗГЛЯДІ	28
Волкова Наталія Василівна ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТУ ЯК ЕЛЕКТРОННОГО ДОКАЗУ У ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ	31
Голубцова Олена Олександрівна ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ У ДЕЯКИХ КАТЕГОРІЯХ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ, ЩО ВИПЛИВАЮТЬ ІЗ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН.	35
Гонгало Регіна Францівна ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЦИВІЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	37
Журило Сергій Сергійович ЩОДО ВІДОБРАЖЕННЯ ОКРЕМИХ МАЙНОВИХ ПРАВ ДІТЕЙ В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ Е-ДЕКЛАРУВАННЯ	39
Іліопол Інна Михайлівна УЧАСТЬ У СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ	42
Калініченко Любов Василівна ОСОБЛИВОСТІ ВІДВОДУ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЗА ПРОЕКТОМ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ, ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ, КОДЕКСУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ» ЗА № 6232 ВІД 23.03.2017 РОКУ	45

Куриленко Оксана Михайлівна	
НОВАЦІЙНІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ . . .	50
Михайлов Олександр Миколайович, Гриб Анна Миколаївна	
ДИСТАНЦІЙНЕ ЗВЕРНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ (АПЕКТ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО ДОКАЗУ НАДІСЛАННЯ КОПІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКУМЕНТУ ТА ДОДАНИХ ДО НЬОГО ДОКУМЕНТІВ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ОПОНЕНТАМИ)	56
Петренко Володимир Сергійович	
ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК НОВИЙ ПРИНЦИП ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	62
Притуляк Валерій Миколайович	
РЕФОРМА ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ, ЩО МОЖЕ ЗАНЕПАСТИ	67
Стоянова Тетяна Анатоліївна	
ЕЛЕКТРОННЕ НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ: ЧОМУ НІ?	70
Токарева Віра Олександрівна	
СТРАХУВАННЯ РИЗИКУ ВОЄННИХ ДІЙ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ	72
Цал-Цалко Юлія Юліївна	
СУДОВІ ПОВІСТКИ У ВИГЛЯДІ SMS-ПОВІДОМЛЕНЬ	76
Чванкін Сергій Анатолійович	
НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА ПРОЕКТОМ ЦПК УКРАЇНИ.	78
Черемнов Дмитро Вікторович	
ВИЗНАННЯ НЕОБґРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ ВИТРЕБУВАННЯ ЯК НОВЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.	81
Шкорупев Дмитро Анатолійович	
ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО : «ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ».	83
Яніцька Інна Анатоліївна	
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЄДИНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ «ДІТИ» ТА СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ	86
Белова Юлія Дмитрівна	
ПРАВО НА МОБІЛЬНІСТЬ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ	89
Дрогозюк Крістіна Борисівна	
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ У СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ	92
Тітова Ганна Олексіївна	
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПISУ ПРИ УКЛАДАННІ ПРАВОЧИНІВ В СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ	95
Устюшенко Стелла Еріківна	
ВИТРАТИ НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	98
Фасій Богдан Володимирович	
ІТ-ВІДНОСИНИ ТА СУБСИДІАРНЕ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	100
Франчук Анна Сергіївна	
ЩОДО ФОРМ УЧАСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.	103

Наукове видання

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СУДОЧИНСТВІ

МАТЕРІАЛИ

*Всеукраїнської науково-практичної конференції,
яка проводиться в рамках тижня цивільного процесу*

Підписано до друку 12.04.17. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Друк на дуплікаторі. Тираж _____ прим.

Ум.- друк. арк. 6,27. Зам. № ____-__.

Видано і віддруковано ПП «Фенікс»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №1044 від 17.09.02.)

м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25. Тел. (048) 7777-591

www.law-books.od.ua